59 kop.

KUU NAGU KUSTUV PÄIKE

MATI UNT

MATI UNT

MATI
UNT

KUU
NAGU
KUSTUV
PÄIKE

VALIK AASTATEST 1964—1970

KIRJASTUS «EESTI RAAMAT»
TALLINN 1971

E
U 66

Kujundanud TOOMAS VINT

MULJED JA JUHTUMID

KASSI MAJA

emale

Olin kuueaastane ja elasin maal ja meil oli kass Halla. Hiljem pole ma säärast kassinime enam kusagil kuulnud, aga meie kassid kandsid kõik järgemööda seda nime. Ma armastasin kassi väga ja püüdsin tema eest igati hoolitseda. Meie magamistoas oli madal vene tüüpi ahi, seda köeti talvel iga päev ja õhtuti oli ta alati kuum või vähemalt leige. Sinna ahju peale ehitasingi ühel õhtul kassile maja. Tõstsin tooli ahju peale nurka, truubi äärde. Tooli jalad moodustasid tulevase maja karkassi. Kõige alla panin padja, seinteks aga kasutasin mitmesuguseid riietusesemeid, mis toolilt alla rippudes kolmest küljest ruumi sulgesid. Selles toas, pehme padja peal, pidi kassil olema mugav magada. Paningi kassi tema elamusse, kuid kass ei ilmutanud vähimatki soovi sinna jääda. Surusin kassi õrnalt padjale pikali ja näis, et kass jääbki rahulikult magama. Silitasin teda ja ta hakkas nurru lööma. Kohendasin veel ettevaatlikult patja ja parandasin seinu. Kuid siis avas kass jälle silmad ja ma nägin, et ta taob sabaga, mis oli ilmne märk, et ta ei tunne ennast eriti hästi ja kavatseb varsti lahkuda. Mulle see ei meeldinud, olin ju nii palju vaeva näinud, et kassil soe ja mugav oleks. Teiselt poolt teadsin ma juba seda, et kassid teevad alati, mis kassid tahavad, ega hooli meie soovidest. Ent ometi oli minu ehitatud maja nii mugav

ja pakkus sooja peidupaika, ja ma tahtsin, et kass seal elaks. Aga kass ei hoolinud üldse minu headest kavatsustest ning tükkis majast välja. Hoidsin teda väevõimuga tagasi, sest kass pidi kas või vastu tahtmist veenduma, kui hea tal minu tehtud majas on. Kass puikles ja püüdis seinte kaudu välja ronida, ent jäi siis korraga rahule ja hakkas ennast kõhu alt pesema. Teadsin, et see on ajutine rahu, ja istusin ahju peal maja ees edasi. Kuulsin äkki, kuidas ema laudast tuppa tuli, ukse kiiresti enda järel haaki pani ja köögis isale kergelt väriseval häälel ütles:

«Kuule, mulle tundus, et keegi tuleb sauna juurest mäest üles.»

«Kes siis?» küsis isa vastu.

«Ma ei tea, ma tulin tuppa.»

«Koer ju ei haugu.»

«Koer magab laudas.»

Ma tulin ahjult maha ja läksin kööki. Isa ja ema seisid seal vaikselt. Meie maja oli metsa ääres, otse õuelt laskus tee alla orgu sauna juurde, saun ise aga asus juba poolenisti metsas, teistest taluhoonetest eemal. Mu ema töötas kolhoosi kassapidajana. 1950. aastal polnud meie kolhoosis veel tulekindlat kappi ja ema hoidis kogu raha kodus. Isa ütles:

«Ma vaatan.»

Ta läks esikusse, tegi ukse haagist lahti ja vaatas välja. Mina pugesin ta käe alt läbi ja vaatasin ka alla sauna poole. Oli külm öö, lumi sätendas kuupaistel, saun mustas all orus. Mu suust tuli hingeauru. Puud maja ümber olid paksus härmatises ja suure kase alumised peenikesed oksad rippusid selle koorma all peaaegu maani. Paksus lumes läks teerada alla sauna poole, aga seal oli kõik vaikne, ei mingit liikumist. Külm tungis kopsudesse. Isa tõmbas ukse jälle kinni ja pani haaki. Tulime tuppa, ema koristas laualt toidunõusid. Pliidi all põles viimane tuli.

«Noh?» küsis ema nagu muuseas.

Isa vaikis ja läks istus pliidisuu ette.

«Ei olnud siis midagi või?»

«Mis seal siis ikka pidi olema,» vastas isa pahaselt. Ma vaatasin petrooleumilambi leeki. See oli liikumatu ja surnud nagu kuu. Kass tuli kööki, vaatas meile kõigile kordamööda otsa ja istus siis isa juurde pliidi ette maha.

1969

LÕVI JASMIINIDE ALL

isale

Mu vanaema käis kepi najal kummargil ja ma küsisin emalt, kas teda sirgeks painutada ei saagi. Ema vastas, et ei, ja keelas mul niiviisi rääkida. Tol ajal leidsin ma olevat võimaliku vanaema sirgeks painutada. Hiljem sain kõigest aru, ja kui ma teda puusärgis täiesti sirgena nägin, jäi mulle see silmade ette ja siiamaani läheb mul südame alt natuke külmaks, kui mõtlen, millist vägivalda tuli rakendada nende krampunud vanade lihaste kallal, et mu vanaema lebaks sirgena nagu kõik teised inimesed — kõveraid puusärke ju ei tehta. Kui vanaema veel elas, rääkis ta mulle ainult üht muinasjuttu, aga seeeest palju kordi järjest. Seal oli juttu väikesest hiirest, kes päästab püünisest suure lõvi sel kombel, et köied osavalt läbi närib. Suur loomade kuningas ei suuda unustada väikese looma truud südant. Kuulasin seda juttu vanaema triibulise seeliku vastas istudes ja mulle tundus alati, et too hirmus suur ja kollane loom sattus lõksu just selles orus, mis meie puuriida tagant algas, seal kaevu kõrval, nende jasmiinide all viskles surmahirmus kuninglik kõrbeloom, kuni väike hall hiir talle ta valdused ja perekonna tagasi andis. Peale selle jutu rääkis vanaema mulle veel jumalast, aga mina vastasin, et inimene arenes ahvist, lind aga tekkis

kalast, sest juhuslikult kuivale sattunud kala uimed muutusid väga pika aja jooksul tiibadeks. Sellest räägiti ühes raamatus, millest ma lugema õppisin. Vanaema ei naernud mu jutu peale kunagi, ei vaielnud vastu, ainult ta helesinised silmad valge rätiku all tõmbusid heasüdamlikult kissi ja siis saatis ta mu liivakasti mängima, otsekui oleks vaidlus lõppenud. Seal liivakastis väntasin ma põlenud õmblusmasina ratast, ehitasin põlenud auto uksest maja ja tagusin suure haamriga vastu põlenud bensiinivaati. Selle tagumise peale väljus ühel õhtul võsast mu tulevane inglise keele õpetaja ja ütles, et minust tuleb mehhaanik. Aga järgmisel päeval kuulasin jälle lugu hiirest ja lõvist, kuid millegipärast ei julgenud tõestama hakata, et hiir pärineb lõvist, kes aastatuhandete jooksul näljas oli, võib-olla just sellessamas püünises, kust heasüdamlik hiir teda päästa ei saanud, sest ta polnud veel tekkinud. Ent näe maailma, ta tungis meie vestlustesse raginal sisse. Ma tõestasin vanaemale, et maakera tiirleb ümber päikese, mitte aga vastupidi. Vanaema küsis, kas see pole mitte ükskõik. Ma vihastasin ja viskasin vanaema munakiviga, pärast aga sain ema käest valusasti peksa. Olin vaid kaitsnud oma õigust, ja et see õigus oli, sain hiljem koolis kindlasti teada. Ma palusin vanaema käest andeks ja naisi pole ma siiamaani enam kordagi löönud, kuigi vanaema käis nii kummaliselt kepi najal kõveras, et mingid seadused tema kohta nagu ei kehtinudki. Kui ma juba esimeses klassis õppisin, tuli isa vahetunnil minu juurde ja viis mu koju. Oli juba märts, aga sel aastal kestis talv väga kaua ja õues peksis jäine tuisk meile vastu nägu. Öösel oli kraadiklaas langenud alla kahekümne kraadi. Hobune sumas tuhkjas lumes ja silmapiiri polnud näha. Vanaema oli suremas, märkasin seda alles siis, kui ema ütles isale: «Vaata, kui sügavalt ta hingab, vist hakkab minema.» Mind viidi toast välja, ja sel ajal, kui vanaema suri, vaatasin ma aegamööda selginevat taevast läänes suure metsa kohal ja talvist päikest, mis jäälilled aknal värviliseks tegi. Vanaema nägin alles ebaloomulikult sirgena, kirstus, mis seisis külmas toas kahe hööveldamata laudadest puki peal. Kui ma nüüd vahel kodus käin ja õhtuti kaevult vett toon, ise juba teadlik neutronite ja Thomas Manni olemasolust, siis võpatan ikkagi kummalisest tundest, et hilissuvises hämaruses vaatavad mulle jasmiinide alt, nende kahisevast lehestikust kustumatu abipalvega otsa suure kollase lõvi silmad, ja kujutlen seda, kuidas ta ootab, et naadilehtedest kostaks kergete hiiresammude krabin, kujutlen seda, ise täis veepangega üles toa poole minnes.

1967

INIMLIK HUVI ÕNNE VASTU

«Huvitav, kas ta on õnnelik?»

Sellist küsimust armastasime endale ja teistele esitada meie, tema endised klassikaaslased, kui ta mõnel vaiksel õhtul meile Emajõe kaldapealsel vastu tuli, punane kampsun seljas ja pilk tabamatu. Ta oli meile mõistatuseks jäänud, võibolla olime temast ise mõistatuse teinud, sest meie klassi tüdrukud olid kõik väga lihtsad ja üks pidi ometi mõistatus olema. Tema õnn või õnnetus ei puutunud samuti meisse: oli saabunud aeg, kus vanad klassiõed ja -vennad hakkavad võõraks jääma. Aga nii oli hea küsida.

Koolis oli ta päris silmatorkav oma silmade sära poolest. See oli nii tugev, et polnud üksnes ilus, vaid ka väljakutsuv. Tema pilk näis meile vahel otse häbematu ja meie, kes me tüdrukutega veel tegemist teha ei julgenud, sosistasime üksteisele, et küllap ta ikka veidi selline on, milleks siis muidu niisugune pilk.

Mina avastasin tema silmade saladuse kõigepealt. Olin nimelt kooli kunstnik. See tähendas seda, et oli küll minust paremaid joonistajaid, aga nad polnud nii häbematud, et oleksid oma pilte seinalehte üles pannud. Mina julgesin seda teha, kuigi tundsin, et julgen järjest vähem, ja kaugele on jäänud üheksanda klassi kevad, kus ma mõne võõra tüdrukuga tantsides ütlesin, et kas ma ei tohiks teda joonistada — see mõjus väga hästi.

Aga Kersti — nii ta nimi oli — lausa sundis joonistama oma silmade pärast.

Läksin tema poole, ta elas teisel korrusel ja septembripäike paistis aknast sisse. Ta istus diivanile ja mina joonistasin ning tegin suitsu, sest siin polnud nägijaid. Portreel puudus igasugune sarnasus ja ma hakkasin lausa higistama. Päike paistis lisaks veel näkku.

Kersti istus diivanil, valged käed sinisel seelikul, ega suhtunud minu joonistamisse üldse irooniliselt. Ta vaatas toa nurka oma veidrate silmadega, mis mind oma säraga lausa hulluks ajasid, ja mina viskasin pliiatsi põrandale ning käratasin:

«Mis kuradi silmad sul küll on?»

Tema küsis, on nad inetud. Ma vastasin, et ilusad ja isegi väga.

«Mul on kilpnääre,» ütles tema. «See on sellest.»

Ma ei osanud selle peale midagi öelda.

Ma tõmbasin oma soperdise katki ja me ajasime juttu. Ma teadsin, et kunstnikku minust ei saa, ja on viimane aeg jätta see edvistamine. Mu pilk libises kogemata ta suurtele põlvedele ja ta nägi selle ära. Mul hakkas veidi ebamugav, aga tema oli ikka lõbus, või vähemalt teeskles seda. Ma olin siis kaheksateist aastat vana ega osanud tüdrukute mõtteid lugeda, nagu väidavad end tegevat mõned kahekümne kolmesed, isegi kahekümne viiesed, kui nad on küllalt rumalad. Pärast läksin ära, ja eksivad need, kes arvavad, et midagi juhtus.

Paljud olid temasse armunud, ja ühel klassiõhtul läksin alla pimedasse koridori vett jooma ning nägin, et ta suudles üht ujujat. Ma teesklesin, et ei märganud midagi. Teadsin, et mina ei tohiks midagi niisugust teha, sest tema arvates olin ma hea poiss, nagu ta isegi mitu korda mulle ütles. Ainult halvad poisid tohtisid teda suudelda. Head ei tulnud nagu üldse arvesse.

Kui kool lõppes, proovisin ise talle läheneda, peas lõpuõhtu veiniaur, aga ta ei lubanud, ja mulle endalegi ei meeldinud, kui niisuguseid asju poolvägisi tehakse. Tol õhtul sadas vihma ja tuul raputas okstelt piisku krae vahele.

Pärast seda, kui hommikuohtu öösse astusime ja laialt läksime, kadusime kauaks üksteisel silmist. Lõpuks rää-

giti Kersti kohta, et ta on abiellunud pimeda mehega. Ja varsti nägin minagi teda üht meest käekõrval talutamas.

Kooliõed, kes vahepeal olid tundmatuseni muutunud ja kelle kõle naer mind hirmutas, arutasid kohvikus probleemi, kas see oli eneseohverdus või suur armastus. Keegi ei haletsenud, sest see oleks haletsejast halva mulje jätnud. Kõik olid lugenud kui mitte «Jumalikku komöödiat», siis vähemalt «Kauge tähe valgust» ja teadsid, et suur armastus tõepoolest eksisteerib. Aga põnevust jätkus terveks talveks ja kooliõed võisid lõpmata palju rääkida ja oletusi teha. Kersti endaga nad ei saanud rääkida, sest too ilmus nii harva tänavale ja peaaegu alati mehe käe alt kinni hoides.

Ja siis kordasime seda mõttetut küsimust: «Huvitav, kas ta on õnnelik?» Vastust ei andnud keegi, aga ainult küsimusestki piisas; me olime nagu uhkedki oma osavõtlikkuse ja inimliku huvi üle.

Ükskord otsustasime talle külla minna. Võtsime kaasa pudeli «Trakia» veini ja biskviite. See visiit kestis umbes kaks tundi. Nad elasid ühetoalises korteris pluss köök — ja mees oli tõepoolest täiesti pime. Absoluutselt. Ta rääkis meiega mitmest asjast ja meie olime tõesti väga delikaatsed, et teda mitte puudutada või nukraks teha. Me hoidusime meenutamast asjade välist ilu ja püüdsime sisse elada pimeda maailma. Ja kui keegi kogemata aknast välja vaadates ütles, et ei tea, kas tuleb vihma, millest see nii sinine pilv, siis astus naaber talle kohe jala peale. Kui mees sõi, siis vaatasime aknast välja, sest meil oli piinlik ja küllap Kerstilgi.

Kooliõed ajasid tühjast ja tähjast juttu, aga nende silmist võis välja lugeda sedasama küsimust: Kes sa oled? Eneseohverdaja või pimedalt armunu? Kersti nagu ei andnud neile vastust ja varsti me tõusime püsti, soovisime kõige paremat ja läksime uksest välja. Kersti saatis meid natuke, aga ütles ainult niipalju, et elu on küllalt raske ja tegemist palju. Vihma hakkas sadama ja taevas läks üleni pilve. Laternad põlesid tänavatel alles esimest nädalat. Oli august. Leidsime, et armastusest ei saa siin juttugi olla, vähemalt Kersti poolt. Üks tüdruk väristas koguni õlgu. Siiski leidsime, et sinna tuleb tagasi minna ja neile kahele vähemalt seltsi pakkuda. Sest mis Kerstivaeseke teeb, kui keegi tema silmigi ei imetle.

Nii tegimegi. Kersti oli ju meie kõigi sõber olnud ja meie kohus oli teda hädas aidata. Käisime nende pool küll üksi, küll kahekesi, küll mitmekesi. Lobisesime kooliaja seiklustest, igasugusest pudist-padist, aga hoidusime nimetamast asju, mis oleksid ta mehele võinud meenutada selle maailma värvirikkust ja sära.

Küsimus meis kasvas üha enam ja enam. Miks Kersti seda ometi tegi? Miks? Ta oli ju nii kena tüdruk, istus kohvikus, luges palju, mängis näidendites... Ja nüüd? Võib-olla just selle küsimuse tõttu käisime neil külas.

Kuni ükskord leidsime ukse suletuna. See oli helevalge talvepäev, tänav hangesid täis ja suitsusambad tõusid püstloodis taeva poole. Mõtlesime, et keegi on surnud, võib-olla end tapnud; aga naabrinaine ütles, et Kersti kolis üleeile ära ega öelnud, kuhu. Kersti olevat veel kolimisel tahtnud aidata, aga tema keelanud ära — see võib lapsele paha teha.

Laps? Olime üllatunud. Jah, rase, vastas perenaine juukseid rätiku alla lükates, varsti viiendat kuud. Rohkem ei osanud me enam midagi küsida. Naabrinaisele ta oma aadressi polnud jätnud, kuigi too nii väga palunud.

Ja see ongi vist kõik. Nii jäigi meil see küsimus lahendamata, aga meie olime alles selles eas, kus inimlik õnn on kõige salapärasem mõistatus.

1965—1969

KUIDAS PÄÄSTA EESTI KUNSTI

Kui mu käest küsitaks, miks ma seda tegin, langetaksin alandlikult silmad ja sosistaksin: «Ainult soovist päästa eesti kunsti.» Ent sellesse algselt siirasse lausesse sugeneb üha rohkem žesti ja harjumust, sest ma olen juba kunstikooli kolmandal kursusel ja eks huvi eesti kunsti päästmise vastu vähene aastatega nagu kõik muudki asjad, kui neid ei soojenda üles uute kogemuste elav tuli.

Aasta eest näis meile, et Helga stiil on kuidagi külm ja mõistuslik. Helga oli samal ajal kohutavalt andekas. Ta stilisatsioonid hämmastasid meid kõiki ja ta käe vabadust lihtsas improvisatsioonis ei suutnud keegi ületada. Aga meid kurvastas kõige rohkem tõsiasi, et sisemine kirg ei näinud Helgas mitte puuduvat, vaid oli otsekui varjatud mingi tülleesriide taha. Mis see oli, sellest me aru ei saanud. Omast kohast oli see võib-olla isegi loomulik, ma olin hiljuti just lugenud üht esseed, kus öeldi, et eestlane on oma loomult skeptik, kellest iialgi fanaatikut ei saa. Eestlane võib küll teha näo, et teatud religioon või filosoofia talle meeldib, aga sisimas mõtleb ta ikka kavalalt: tehke mis aga tahate, minu asi see ei ole, mina vaatan, mis sellest välja tuleb. Noh muidugi on prantsuse vaim hoopis teine, aga Helgas oli meie arust

tõesti midagi prantsuslikku, midagi internatsionaalset, kas või pilgus, ta mustades juustes, mis talle mantlit selga aidates meile vastu nägu paiskusid, ja me ei tahtnud sugugi, et Helgast tuleks midagi fanaatilist, midagi karamazovlikku, oh ei, me lihtsalt tahtsime, et ta talent õitsele puhkeks meie kirjanduse ja kunsti niinimetatud rahvuslikul hallil foonil. Ja miks mitte, kui inimesel eeldusi on? Võib-olla segavad mingid tegurid, millede väljaselgitamine on meie sõbrakohus, ent mis nõuab meilt ühtlasi ka suurt delikaatsust ja hellameelsust?

Ühel õhtul jõudsime poistega järeldusele, et viga on selles, et Helga pole kunagi olnud armunud, teda pole valgustanud armastuse sisemine leek. Kõndisime mööda udumärga tänavat ja meenutasime, et nii paljud poisid olid olnud temasse armunud: Tartus, Tallinnas ja Pärnus. Ja meie kõik olime kordamööda armunud olnud, aga ta polnud meid märganudki. Ma vaatasin teisi ja mõistsin, et Helga malbe naeratus, puhas laup ja selged silmad hirmutavad poisid eemale. Tänapäeva mehed on harjunud kergete ja banaalsete võitudega. Vaata, sellised te olete, mõtlesin mina, ikka kutsub inimkonda metsa poole, ikka metsa poole. Oli aga selge, et eesti ainus lootustandev naismaalija ei tohtinud jääda vanatüdrukuks. Siis tuli mulle Eerik meelde. Pärast, kojuminekulgi mõtlesin veel Eeriku peale. Tema polnud Helgaga üldse veel tuttav. Mina ise poleks saanud midagi teha, sest mul oli endal tüdruk Maie, kes töötas raamatukogus eestikeelse kirjanduse osakonnas ja vaevalt oleks tema aru saanud mu plaanidest. Ta poleks iialgi aru saanud, et kunsti võib armastada rohkem kui inimest.

Umbes kuu aega hiljem jalutasime Eerikuga mööda maanteed linnast välja, suvi oli juba käes ja öö valge ning lõhnav. Istusime rõugu ääres ja ma rääkisin talle Helgast. See kõik oli väga delikaatne — ei mingit jälge kupeldamisest, mis on mulle ebameeldiv. Sain teada, et Eerik on ise ka veidi Helgasse armunud, ehkki eestlasele omasel platooniilisel viisil. Jõime veini ja ma hakkasin Eerikut julgustama ja valetasin talle natuke, et ka Helga pole tema vastu ükskõikne. Eerik muutus väga rõõmsaks. Ma mõtlesin sellele, et ainult armastus suudab lõpuni valla päästa inimese loovad jõud. Siis läksime linna tagasi.

Kord, kui Helgaga kokku sain, kiitsin ettevaatlikult Eerikut. Helga tegi teist juttu. Siis ütlesin Eerikule, et

Helga on temast võrdlemisi huvitatud. Eerik naeratas kahemõtteliselt.

Istusime Eerikuga kohvikus, kui Helga meie laua juurde tuli. Pakkusin talle istet ja ruttasin ise väljakäiku, kus seisin ligi viis minutit, et nad kahekesi olla saaksid. Lõpuks tüdinesin ja tulin nende juurde tagasi. Mõlemad vaikisid ja keerutasid klaase. Mul hakkas hing täis minema. Olime jälle veini joonud ja mina rääkisin kunstist ja armastusest, rääkisin ehk mitte eriti hästi, aga üpris omapäraselt. Eerik läks järjest kahvatumaks. Kohvik sinetas suitsust ja mu silmad hakkasid kipitama.

«Lähme välja värske õhu kätte,» ütlesin ja tõusin.

«Oodake, ma käin hetkeks ära,» naeratas Helga väga virilalt ja ruttas tahapoole. Me ootasime eesruumis, aga teda ei tulnud. Mõne minuti pärast läksime teda otsima ja nägime, et kohvikul on ka teine väljapääs. Astusime õnnetult tänavale, kus oli pime ja suveaia poolt kostis klaveritagumist. Ootasime veel viis minutit, aga Helga ei tulnud. Siis sülitas Eerik ja läks kiirelt minema, mina aga seisin nagu tola.

Eerikuga ei saa ma enam üldse läbi, tema sõitis ära Tallinna, Helgaga aga oleme aegamööda ära leppinud. Rääkisin kogu loo Maielegi ära, tema naeris, et küll oled ikka kehv poiss, ei läinud ise eesti kunsti päästma; mina jälle vastu, et ei, olen truu. Nii me siis naljatleme õhtuti. Peab ju ka asjade rõõmsat külge nägema, ei saa alatasa läbi mustade prillide vaadata.

1964—1967

KUU NAGU KUSTUV PÄIKE

Ta vaatas tagasi ja nägi kuu peegeldust jões. Selle peegelduse foonil seisis Eeva ning naeratas justkui midagi oodates. Poiss surus käed teksaspükste taskusse ning ütles valjusti:

«Vähemalt üks neist on päris kindlasti lahti.»

«Aga neid on siin vähemalt viiskümmend,» kostis Eeva hääl ta selja tagant.

«Aga üks neist on lahti küll.»

«Miks? Kust sa tead?»

«On ja kõik.»

Poiss libistas pilgu üle ujula kabiinide kaarja rea. Valge liiv selle ees oli tihedalt jälgi täis tipitud. Kell võis olla umbes pool kaks öösel. Jõe poolt tuli kanalisatsiooni ja vetikate lõhna. Kuu oli oma kohale tardunud.

«Tule, istume veidi.»

Eeva astus talle lähemale, pani käe poisi õlale ja raputas kinga liivast tühjaks.

«Mis sa tast ikka raputad, me peame ju veel üle liiva minema,» tähendas poiss ja neelatas. Ta kurk oli kuiv, küllap vist rummist.

«Eks ma pärast raputa jälle,» naeris Eeva. «Ära sina muretse.»

Poiss pani oma käe ta õlgade ümber ja tundis end sel kombel pikemana. Ta polnud just kõige lühem, ta kasv oli ikkagi keskmise eesti mehe oma, kuid mis see

kõik luges, kui Eeva oli nii pikk. Nii läksid nad kabiinide poole. Eeva sandaalid tulid uuesti liiva täis. Eemal tõusis rohelisse taevasse televisioonimasti punaste tulede rida. Nagu operetis, mõtles Eeva harjumuslikult, vaatas poisi pruntsakasse, kergelt purjus nolginäkku ning meenutas: *Ja meie öö, üks vaesemaid, mis iial olnud kahel ...*

«Katsume,» ütles poiss ja tõmbas esimest kollaseks värvitud ja logisevat ust.

«Lukus,» kehitas Eeva õlgu.

«Kuramus,» tähendas poiss, astus järgmise ukse juurde ja ütles kuidagi veidralt: «No vaatame siis aga järgmist ...» Eeva naeratas. Talle meeldis see juulikuu valge öö ja meeldis see idiootlik situatsioongi. Nolgid olid jälle neile intrisse tulnud. Nad tulid peaaegu igal õhtul moraalivalvur papi Schrammist hoolimata, tulid uksest sisse, tervitasid, istusid, vaatasid, istusid ja vaikisid. Vahel harva küsisid: «Noh, kas ...» ja lõpetasid mingi sunnitud ja mageda vaimukusega. Eeval oli neist isegi kahju. Ta ajas nendega juttu ja tegi koridoris suitsugi. Ta hakkas aimama, et nende elus valitseb terve rida seaduspärasusi, millest nad ise ka ei oska endale aru anda, veel vähem oskavad seda kõrvaltvaatajad, rääkimata siis kodust, koolist ja muust. Vahel nad lõõpisid. Kuid õigem oli neile mitte vastata. Aga see nõudis kõva südant, sest need olid head nolgid. Nad ei peksnud aknaid sisse ega tulnud kobama. Ainult istusid, vaatasid ja vaikisid ning tundsid end ilmselt ebamugavalt. See poiss meeldis Eevale ja tüdruk nõustus äkki ta kutsega jalutama tulla. Nad jõid kohvikus kähe peale ära pudeli rummi ning kolasid linnas, kuni siia ujulasse sattusid.

«Viieteistkümnes,» jättis poiss järgmise suletud ukse selja taha ja astus edasi. Eeva vaatas teda ja talle tundus, et poiss on kinost õppinud «jõuliselt lodevat» kõnnakut. Ja jälle pidi ta naeratama. Tõepoolest, tugev isiksus: tööline, kaheksateist aastat vana, seitse klassi haridust, «Jawa» omanik, iga hetk hirmul oma meheau pärast. Teadagi.

Poiss laksutas enda julgustuseks keelt nagu «West Side Storys». Ta mõtles Eevale, kes tema järel tuli. Ta ei teadnud äkki, mis temast tahta. Ta oli mees, aga mitte mõni üliõpilane, kes oma näruseid kopikaid ülemäära suurejoonelise žestiga läbi põletab. Korraks tundis ta suurt rõõmu, mis kõhust magusa lainena ülespoole tõusis. Aga

kabiinid olid kõik järjest kinni. «Kakskümmend seitse.» Eeva turtsatas ta selja taga. Ta ehmatas. Muidugi, kõik nad turtsuvad enne kui ... Teiselt poolt, olgu haritud või mitte — naine on ikka naine. Öösel ei loe haridus essugi ... Kuskil kasarmute pool mängis lõõtspill. Oi rjabina, rjabinuška ... — «Kolmkümmend!» Kuradi uksed! Ta vaatas tagasi ja kohtas Eeva pilku.

«Noh?» küsis tüdruk.

«Mis noh?»

«Kus sul need lahtised uksed siis on?»

«Sealpool,» näitas poiss käega.

«Sa oled nii kindel?»

«Aga muidugi.»

«Tõsi?»

Poiss hakkas vilistama.

«Teie mõttekäik jääb mulle täiesti arusaamatuks,» tähendas Eeva ja jõudis selle teatraalse lause kaudu uuesti arusaamisele, et ta on ikkagi neljanda kursuse ajaloolane, kes tegi eelmisel päeval ära ajaloolise materialismi eksami, lõpetas sellega kevadise sessiooni ja tuulutab end nüüd ühe juhusliku nolgiga.

Poiss trummeldas sõrmedega vastu kabiine ja vilistas. Kaste oli maha langenud. Eeva tundis seda paarist märjast rohupuhmast, mis ujula seina ääres kasvasid. Jõgi haises veel tugevamini. Emajõe Ateena, mõtles tüdruk. Eeva, Eeva, sa pole siiras, ütles ta enesele, Eevake, kas sa ei oskagi enam siiras olla? Vaata, kaasaegne nooruk, aatomisajandi laps kareda koore ja sügava siseeluga, proovib uksi avada ja ...

«Ohoo!» hüüdis poiss. Ühe kabiini uks avanes ja paljastas oma armetu sisemuse. *Ja meie öö, üks vaesemaid, mis iial olnud kahel, liig lühike ja sellelgi mõõk püsis meie vahel ...*

«Tule ruttu sisse,» ütles poiss, «tõmbame ukse ruttu kinni.»

«Miks?»

«Noo? Kurat seda teab, võib-olla on mõni öövahimutt kah siin. Siis näed alles.»

Eeva astus rõhutatud aeglusega üle läve. Küllap niisugune oligi individuaalne gaasikamber, vilksatas tal läbi pea. Seina ääres oli madal laudadest pink.

«Istu,» ütles poiss ja tõmbas ukse kinni. Läks poolpime-

daks. Ta ei teadnud, mida teha ja vaatas Eevat. Valge meestepluus, millel ülemine kraenööp lahti, must seelik, mustad juuksed, mustad teravad, veidi õelad silmad ja kerged vurruudemed ülahuulel. Eeva? Teda oli hea vaadata, sest ta oli nii puhas. Eeva lõhnas nii hästi. See lõhn mattis enda alla isegi koidueelsest jõest läbi uksepragude sissehõnguva haisu. Tal oli kahju, ta oli ju kaheksateistkümneaastane ja teadis juba, kuidas lõhnavad kultuurimajade brižitt-bardood. Üliõpilane? Nad on ülbed... aga Eeva jälgis teda üksisilmi ja poiss unustas, vähemalt püüdis unustada, et tüdruk on üliõpilane, et ta toas on neljas keeles raamatuid, tekkel naela otsas ja tema poisid ei pea nüüd jälle sõjaväkke minema; püüdis unustada ja pani oma käe tüdruku õlale.

Eeva tundis seda ja muutus valvsaks. Siiani polnud see olnud mingi seiklus ja ta oli juba kahetsema hakanud. Eeva hingas sügavalt. Läbi uksepragude paistis jõgi. Mingid öised linnud piuksusid ujula taga pargis. Samas tundis ta poisi embust ja ta suud oma suul.

Ta ei tõrkunud. Ta tahtis seda, talle lihtsalt meeldis suudelda. Poiss aga ei hoolinud millestki, hammustas ta keelde ja Eeval oli valus. Lõpuks lükkas ta poisi eemale. Too lähenes uuesti ja pani mingi iseenesestmõistetavusega käed Eeva rindadele. Eeva tõukas need järsult ära. Ta ei tahtnud enam, soovis ainult, et läheks juba valgeks. *Nii keeldud kaevul valvates jäin januseks ja kaineks...*

«Miks sa... muga välja tulid?» küsis poiss solvunult.

«Tahtsin.»

«Ainult minuga?»

«Jah.»

Poisi nägu pehmenes.

«Aga miks sa ei taha siis?»

Eeva neelatas. Asi hakkas tõesti liiale minema.

«Armastus ei seisne üksnes sugulises vahekorras,» ütles ta vaevaga. Niisugust lauset pole kerge öelda, iseäranis tüdrukul. Aga ta arvas, et sellele siin võib.

«Saljut!» ütles poiss aktsendiga.

«Mis?»

Poiss pani suitsu põlema.

«Noh, võib-olla räägime siis kirjandusest?» küsis ta tigedalt. Eeva kuulis tema hääles põlgust ning pidi minema kompromissile ja õlgu kehitama. Ta meenutas

raamaturiiulit oma toas ja leidis, et on kaunis printsiibitu sellest ühe nolgi pärast lahti öelda. Ta keerleb siiski! Ja äkki aimas ta, et poiss võib teda läbi näha. Nagu teaks poiss tema kõnelusi Beniga. Ben seisis ta ees ja rääkis oma kombe kohaselt väga kiiresti. Lõhe tööinimese ja intelligendi vahel kasvab paratamatult, ütles ta.

«Kuule, mis tööd sa õieti teed?» küsis Eeva nagu andekspaluvalt.

«Remonditehases. TKO.»

«Mis see on?»

«Tehnilise kontrolli osakond.»

Eeva ei küsinud enam edasi. Poiss teadis, et tüdruk ei oska kindlasti kujutleda seda suurt kuuritaolist ruumi, kus higi jookseb üle kogu keha, siis avatakse aga väravad ja talvel puhub tuul kontideni välja. Ei, mida teab see ilus ja tark tüdruk mootoriplokkidest, millele kaas käib spetsjärjekorras mutritega peale, ja õlist? Ei tea midagi, ei taha ega saagi kunagi teada.

«Kuule, ärme räägime sellest,» ütles ta. «Ärme kirjandusest ka räägime.» Ta oli nii tõsine, et Eeva ei julgenud end liigutadagi.

«Millest me siis räägime?»

«Sellest, miks me siia tulime. Mis sul minu TKO-st ja mis mul su kirjandusest. Räägime sellest, miks me siia tulime.»

«Miks siis?»

«Sa ei teagi? Vaata, ma mõtlesin, et sa mind nagu... tahad... või nii...»

«Tahangi,» ütles Eeva ja see oli lootusetu vale. Kasvav koidik punetas poisi silmaterades. Milleks talle Kafka või Joyce? Milleks talle filosoofia? Lootusetu. Aga milleks mulle filosoofia? Milleks mulle see jamps olemisest, kui kogu mu olemine seisneb lugemissaalis hapnemises? Ben ütles: «Leib, sellele toetub maailm, mitte paberimäärimisele.» Oh jaa... Oma tarbetust tundes vaatas Eeva kella. See näitas pool kolm. Üha uusi linde laulis hööveldamata laudadest seina taga pargis. Oli jahedam.

«Mis sa siis nüüd nii põrnitsed?» küsis ta poisilt.

Too hakkas kergendatult naerma. Siis võttis tüdrukul ümbert kinni ja hakkas suudlema. Eeva sulges silmad ja oli segaduses. Ta kujutles, et see on Ben, kes teda suudleb,

noor aristokraatlik matemaatik. Ta ei valutanud enam pead selle üle, mis on maailmal viga, mis on viga ühel neist või mõlemal korraga — ei, ta ei mõelnud, muutus pehmeks, sulas üles ja tundis oma põlvi värisemas.

Äkki nõrgenes teda hoidvate käte surve. Ta avas silmad ja nägi kõigepealt, et Ben kuulatab midagi, ja siis, et see kuulataja pole Ben, vaid üks poiss teksaspükstes ja armetute vuntsikestega ülahuule kohal.

«Mis on?»

«Tasa! Keegi käib...»

Eeva kohendas oma riideid ja silus juukseid. Nüüd kuulis ka tema ukse tagant samme ja siis üht häält, mis ütles: «Sa ei tea mitte kui midagi. Mis sa võidki üldse teada. Aga Felix teab. Tema teab. Küsi tema käest. Kohe vastab.» Sammud kaugenesid aeglaselt. Nad piilusid ukseprao vahelt välja ja nägid koidueelses hämus valvurieite, kes kahe musta koera saatel aeglaselt üle valge liiva tatsas ning seejuures midagi oma loomadele rääkis. Nad jälgisid naist, kuni see ujula nurga taha kadus... *Jäin januseks ja kaineks. Su põse ainus puudutus...*

Oli juba päris valge. Eeva sirutas end ja vaatas jälle kella. Nüüd näitas see juba veerand neli. Tüdruk tõusis püsti.

«Peab ära minema,» ütles ta ning ei julgenud enam poisi poole vaadata. Too sai aru, et see, mis oli, on möödas ning ei tule enam tagasi. Et ta oli päris tark poiss, eelistas ta vaikida. Ja et ta oli veel üsna noor poiss, hakkas ta vaikimise asemel vilistama. *Su põse ainus puudutus on üheksandaks laineks...*

Valge kuu oli endiselt taevas, ainult hulk maad edasi nihkunud. Eeva vaatas seda ja ütles ootamatult:

«Tead sa... Kui sügisel või kevadel on täiskuu, siis tundub mulle alati, et see on nõrgaks jäänud päike. Ühesõnaga on täis päev, aga päike on lihtsalt kustumas. See on õudne. Iseäranis kevadel ja sügisel.»

«Aga suvel?» küsis poiss.

«Suvel?... Pole midagi.»

«Näed sa.»

«Ah?»

Poiss ei vastanud. Ta vaikis, vaikis ka siis, kui nad üle silla läksid ja tühjal väljakul seisma jäid.

«Ma pean veel tööle minema. Kella kaheksaks,» ütles poiss lõpuks.

«TKO?»

«Jah.»

Eeva noogutas ning tähendas omakorda:

«Mina lähen jälle papi Schrammi ärritama.»

«Tõesti? Kes see on?»

«Meie komandant,» seletas Eeva poisi tooni tähele panemata jättes. «Ta ei taha, et tüdrukud õhtul ja öösel väljas käivad. Niisugune kukk. Seadis koguni vastava raamatu sisse, kuhu tuleb märkida, kus sa käisid. Jube.»

«Ja mis sina siis kirjutad?»

«Jalutamas, näiteks.»

«Kellega?»

«Sinuga.»

Eeva avas suu, et veel midagi öelda, kuid peatus «Nojah, aga ma... muide ei teagi... mis su nimi on...»

«See pole üldse tähtis,» ütles poiss ja tegi liiga põlgliku grimassi.

«On küll.»

«Ei ole.»

«Ütle,» palus Eeva nagu hirmul.

Poiss vaatas maha ja viskas siis ükskõikselt:

«Volli.»

Järgnes vaikus. Üks koristaja pühkis väljakut. *Kui lahkudes said unenäoks, jäi karistus mu voodi...* Volli noogutas pead, pööras end minekule. Eeva oleks tahtnud midagi küsida, kuid jättis selle tegemata. Ta läks üle tee ja tundis nagu nuttu kurgus. *Mu üksindus on sama suur kui siis, kui maailm loodi...* Kaugemale jõudnud, vaatas ta jälle tagasi.

Poiss oli ainult veidi edasi läinud, seisis endiselt silla juures. Tema üle oli suvehommikune taevas loperguse ning kaame kuuga. Ja Eeva ei saanud enam millestki aru ning läks kiiresti minema.

1965

LUULETAJA EHK AJUTI LAHKUME, ÜHES KÄES KIRJUTUSMASIN JA TEISES GRAMMOFON

P.-E. R-le

Ma tõusen voodist, lähen paljajalu üle külma põranda, avan ukse, astun koridori ja möödun väljakäigust, jõuan akna juurde ja teen selle lahti; on öö, september, ja taevas laotub üle juurviljaaedade nagu hall tekk; ma ronin aknast välja kuuri katusele, see on plekist ja kahele poole kaldu; seisan seal ja tuul lehvitab mu pidžaama hõlmu, vihiseb õunapuude päevasest vihmast veel märjas lehestikus ja lendab üle raudtee, üle kvartalite ja üle heinakuhjade kaugel jõe taga, üle mu maja, mille sügavuses magab mu soe ja ümar naine, keda üle kõige armastan, kus magab ka Kirsti, aga mina seisan kuuri katusel, septembriöö tuul lehvitab mu pidžaamahõlmu, ja äkki tahaksin ära minna, nagu tuulgi horisondi poole läheb: võtaksin oma väikese kirjutusmasina «Colibri» ühte kätte, teise grammofoni koos plaatidega, või mis veel parem: seoksin kirjutusmasina ja grammofoni nööriga kokku, heidaksin üle õla, aga teise käe otsa võtaksin Kirsti, sest ta oskab juba käia; me hakkaksime minema mööda hallide pilvede all ähmaselt helendavat asfalti, kus kahel pool märjad põõsad pimeduses rabelevad, läheksime ära, ära... üksikud tuled põlevad majades, tuul piniseb telefonitraatides ja ma õpetan Kirstit seda heli kuulama ja ütlen, et kunagi elas siin hea nõid, kes armastas lapsi, aga nüüd on ta ära läinud, sest unetutel öödel segas teda just seesama pirin ja ta ei saanud rahulikult oma asjadele mõelda; tee tõuseb mäkke ja läheb mäest alla, eemal on suur puu, mille otsas elab öökull, aga teda pole praegu kodus, ta lendab ringi oma valduste kohal, ööhalli taeva ja musta metsa vahel, rind vastu tuult, silmad pärani, tiivad siruli, lendab ja huikab vahel hu-huu, hu-huu, lendab ja ehk näeb meidki, kes me läheme mööda musta asfalti, läheme nii, nagu tahaksime kuhugi välja jõuda, ja ta naerab meie üle, aga meie läheme ikka ja ma näitan Kirstile põlendikku, kus suvel kasvasid maasikad ja mustikad, mis suu siniseks teevad, aga praegu on ainult lehed ja varred, mis lund ootavad, kuna lumi alles kaugel põhjas jääkarude juures on, istub seal, suur ja liikumatu, valgete jäädst silmadega, ja ootab, millal lööb tund, et ta tulla võib... *me peame ruttama, Kirsti, sest lumi tuleb varsti ja me ei tohi ometi lume kätte jääda; parem lähme ära sinna, kus on soe — seal hakkan ma trükkima ja aina trükin luuletusi ning grammofon mängib ja mängib ning sina vahetad plaate ja loobid mu luuletusi merre, sest seal on nende õige koht ja kodu,* mõtlen ma siin kuuri katusel seistes, kus tuul mu pidžaamahõlmu lehvitab ja kus maja sügavuses magab mu soe ja ümar naine, keda üle kõige armastan, kus taevas laotub üle juurviljaaedade nagu hall tekk; on öö, september, ja mul hakkab külm, ma ronin aknast sisse, sulen selle, möödun väljakäigust, astun tuppa, lähen paljajalu üle külma põranda ning heidan uuesti voodisse.

1966

ÄIKE

Tead sa, mu kallis, kui palju erinevaid inimesi kõndis tol õhtul tänaval selle äikesepilve all? Ühed loivasid niisama, neid oli toonud välja kuum ja läpatanud õhk nende tubades, teised otsisid midagi üldist, kolmandad otsisid midagi konkreetset. Ka mina olin tol õhtul tänaval, üksi nagu alati. Asfalt lõhnas kibedalt ja soojalt, tuult polnud, kõik oli pealtnäha suletud ja lõpetatud. Keda sa kutsud sel õhtul, keda hõikad, kui hingatagi on raske ja äikese lähedus võtab viimse kui tahtejõu raasu? Siis hakkas inimeste samm äkki kiirenema, üheaegselt hakkasid pekslema nende südamed, otsaesised muutusid higiseks, pilgud närviliseks, suud kuivaks. Igaüks oleks nagu tahtnud midagi ette võtta, midagi toime panna, ehk oma sõna kaasa öelda, ehk jõudugi rakendada. Üks lihtne mees pani oma kompsud maha, tõstis soonilised käed taeva poole ja raputas rusikaid. Üks vananev naine püüdis kiiresti lapsendada üht poisikest, aga see jooksis nutta tihkudes oma ema sooja külje juurde. Kaks kurjategijat otsustasid end ilmselt parandada: nende seljad sirgusid, silmad lõid leegitsevas aususes särama, nad võtsid käed püksitaskust välja ja trampisid paar korda ühel kohal, et tolm kingadelt maha langeks. Kui see ei aidanud,

võttis üks neist välja valge taskurätiku ja pühkis oma jalanõud üle, hiljem laenas taskurätikut ka kaaslasele. Üks mees, kelle nägu rääkis ilmetust, kiretust ja tasakaalukast elust, püüdis kirglikult oma naist emmata, ise sealjuures hüüdes, et armastab teda kogu põleva südame põhjast. Ka miilits oli ümbritsevast muutusest puudutatud ja tegi kõik oma kohuse täitmiseks. Imestasin, kas äikese lähenemine tõesti niisuguseid veidraid asju korda saadab, ma ei usu üldiselt pseudoteaduslikke nähtusi. Pilv kattis poole taevast, puude ladvus käis kerge sahin, parv linde tõusis lendu ja nüüd pidi äike kindlasti juba päris lähedal olema. Muutus hämaraks, tuul viis mu mütsi ristteele, üks vana naine tõi selle mu kätte tagasi. Üha energilisemaks muutusid inimesed. Kostis karjeid, milledes nõuti radikaalseid abinõusid, sandidki tulid tänavale ja tagusid karkudega vastu maad, ise needes mitmesuguseid asju, mis inimeste rahu ja õnne takistavad veel siiamaani. Mõned näitasid vastutulijatele oma töötõendeid. Mõned rääkisid stratostaatidest, teised ioonidest, kolmandad absoluutsest nullist. Hetkeks, paraku ainult hetkeks pälvis meie tähelepanu üks kahvatu, ent laiaõlgne mees, kes väitis, et see kõik pole sugugi nii, nagu meile paistab, et tegelikult on kõik hoopis teistmoodi, sest meie meeled petavad ja tuleb hoopis jõuda panteoni, kus valitseb absoluutne idee. Seejärel tõusis tuul veel valjemaks, lausa keerised liikusid mööda poolpimedaid tänavaid ja inimeste tegutsemistahtel polnud enam mingit piiri. Ülikool kanti kivihaaval laiali ja ehitati samas jälle üles. Keegi puuris augu läbi maakera. Vanemuise tänaval oli see: upakil vaatas ta saadud august sisse ja nägi... Mida ta siis nägi, kas üht keldrilage teisel pool maakera, või ei seletanud ta midagi, sest maakera läbimõõt on ikkagi nii suur ja meie silma maksimaalne eraldusvõime praegugi veel väga väike? Siis potsatasid maapinnale esimesed piisad. Vihm vajus linnale suure mühiseva lainena ja pesi ära kõik kontuurid. Samas lõppes ka tegevus, siiamaani nii vilgas, ja inimesed kadusid ustest sisse, kangialustesse, pankidesse puude alla. Seal seisid nad külg külje vastas, hingasid üksteisele näkku oma palavat hingeõhku ja rõõmustasid, et märjaks ei saanud. Mõned kahetsesid juba pooleldi kuiva pesu, mis nöörile rippuma oli jäänud, teised aga meenutasid kauakestnud põuast ilma ja nägid otsekui

ilmsi lillepeenraid koduaias, mida nüüd vesi uhas. Ja mõned ei mõelnud midagi, vaid embasid üksteist poolavalikult, poolsalaja, sest ränk vihm andis noorukitele ja tüdrukutele imetlusväärse ettekääande mitte koju tulla lubatud ajal. Aga ka mina olin siis juba ühes trepikojas ja mõtlesin, et mis siin maailmas kõik küll ära ei juhtu ja mida võib kaasa tuua üks päris tavaline loodusnähtus.

1967

SÜNNIPÄEV

Vaino Vahingule

Elasin sel suvel oma naiseema juures, päev möödus päeva järel nagu unes, veetsin kõik päevad üksi rannas, enamasti selili, ja kuulasin mere kohinat; tuul püsis juba nädal aega ühtviisi tugev ja soe. Aeg-ajalt keerasin kõhuli, vaatasin merele ja jälgisin möödakõndivaid naisi ning imetlesin ja ihaldasin neid ühekorraga. Mu naine oli ära sõitnud, pidin tema emaga kahekesi elama; õhtuti sõime tavaliselt koos, peamiselt tomateid ja värskeid kurke, vahel ka kohupiima. Paar korda valmistas mu naiseema lillkapsast, mida ma kunagi varem polnud söönud, aga mis mulle nüüd väga meeldima hakkas. Öösiti vahtisin avasilmi lakke, vahel panin tule põlema ja kirjutasin kurbi luuletusi, ehkki riimid mulle alati suurt vaeva on teinud. Hommikul läksin juba kella kümneks randa. Tavaliselt oli mul üks raamat kaasas, ühe saksa loomaaiavalvuri mälestused, mille pealkiri oli «Tiere sind ganz anders», aga ma ei lugenud sealt vist lehekülgegi läbi. Tuul lehitses raamatut ja puistas lehekülgede vahele liiva. Kui päike mu väga ära kõrvetas, läksin koju pööningule ja sirvisin seal «National Geographicu» kolmekümnendate aastate numbreid, imetlesin kauneid värvilisi pilte kaugetest eksootilistest maadest, kuhu ma kunagi ei pääse. Vahel vaatasin tele-

viisorit. Ühtegi ajalehte ma ei ostnud, ainult paar korda ehk «Edasit», mis mulle mu kodulinna meenutas, aga sealgi toimetuses näis valitsevat hapukurgihooaeg ja leht oli täidetud juhusliku materjaliga. Me rääkisime naiseemaga väga vähe, meie valge maja asus ühes vaikses kõrvaltänavas, mille nimi oli Karusselli, ööd olid hääletud, linad siledad ja puhtad, aga mu kõrval ei olnud kedagi ja lahtisest aknast tuli jasmiinide magusat lõhna.

Nii oli möödunud juba kuus päeva ja nüüd lamasin ma jälle mere ääres, saksakeelne raamat eemal liivas, kui äkki läks mu mõte millegipärast kuupäevale ja ma võpatasin, taibates, et just täna on mu naiseemal sünnipäev. Südametunnistus hakkas mind vaevama, kuid ma leidsin endale kohe ka vabanduse: lõppude lõpuks läks sünnipäevalaps juba siis tööle, kui ma alles magasin, ja mul polnud praktiliselt mingit võimalust teda õnnitleda. Kuid eelmisel õhtul olime üle kaheteistkümne televiisorit vaadanud ja magama läinud, ehkki sünnipäev oli siis juba alanud. Muidugi, ma oleksin ju võinud juba eile lilled osta ja täna hommikul varem üles tõusta, aga see kõik oli nüüd tagantjärele tarkus.

Lamasin veel natuke aega, panin end siis riidesse ja läksin üle kuuma liiva rannast ära, linna, ning ostsin seal turult viis roosi. Kui ma nendega koju jõudsin, oli perenaine juba kodus, ma ulatasin talle roosid ja ta naeratas ja tänas ning andestas mulle ilmselt hommikuse ebaviisakuse — kui ta seda üldse südamesse võtnud oli. Siis hakkasime koos ette valmistama väikest peolauda. Tema pidi pühkima põranda ja puhastama tolmuimejaga vaiba, mina aga läksin nurga peale poodi ja ostsin vorsti, juustu, kohupiima, koort, kohvi, suhkrut ja küpsiseid. Tulin tagasi; ilm oli kitsas tänavas lausa lämmatav, õhk seisis ja tolm lõhnas. Tuba oli juba puhas. Alles nüüd taipasin küsida, kas Tiia ei tulegi — olime ju kokku leppinud, et ta tuleb. Ema vastas, et Tiia helistas talle päeval tööle ja vabandas, et ei saa keeruliste praktikaülesannete tõttu tulla, ning palus mind tervitada. Tegime aknad lahti, lükkasime diivanilaua ja tugitoolid veidi kõrvale ja laotasime lina lauale. Aitasin Tiia emal taldrikud lauale tuua, lisaks veel salatikausi ja ühe õunaveinipudeli 1963. aastast.

Samas helises uksekell ja külalised saabusid kõik ühekorraga, seitse inimest: kaks abielupaari, kaks üksi-

kut vanemat daami ja üks vanem meesterahvas. Ma tundsin neid kõiki juba varasemast ajast ja me surusime vastastikku kätt. Väljas oli lõpuks tõusnud kerge tuuleõhk ja valged, suurte siniste sireliõitega kardinad hakkasid tasakesi lehvima. Siis istusime lauda, mina kui seltskonnas kõige noorem tegin õunaveinipudeli lahti ja valasin kõigile. Tegin seda hästi ettevaatlikult ja püüdsin veini linale mitte tilgutada, sest kõik vaatasid mind väga tähelepanelikult. Esimese toosti ütles majaperenaise õde, me lõime kokku ja tühjendasime klaasid. Siis valitses tükk aega vaikus, maitsti salateid ja võileibu. Aegamööda hakkas tekkima vestlus, jutt kandus teatrile, korraks tõusis küsimus, kumb on parem eesti lavastaja, kas Panso või Ird. Jõuti omavahel rahulikule kokkuleppele. Ma heitsin pilgu aknast välja ja nägin läbi traattara, kuidas naabri hundikoer sõi läkastades orasheina; võis arvata, et ilusad ilmad on läbi ja nüüd läheb vihmale. Minu käest küsiti, mis ma arvan uuest filmist, mina kiitsin ainult Robert Hosseini mängu, mis laudkonda veidi üllatas, ehkki üldiselt nõustuti. Õunaveini joodi mõõdukalt, kuid tuju tõusis järjest ja jutt elavnes. Üks vanematest naistest ütles, et ta tahaks suveks lõunasse sõita, kuid teised laitsid selle mõtte maha. «Ma lähen korraks kööki,» ütles lõunasse soovinud naise mees, tõusis ja läks toast välja. Pakuti torti ringi, mina jätsin vahele, mulle tehti etteheiteid, kuid ma seletasin, et ei armasta eriti magusat, mis oli ka tõsi. Siis tõusis ka teine mees üles ja läks välja. Räägiti mõned anekdoodid, üks neist tekitas päris elava naerupahvaku. Siis tuli teisena lahkunud mees tagasi. «Kas sa minu meest ei näinud, mis tema seal teeb?» küsis lõunasse sõita soovinud naine. Tulnu vastas, et ta ei näinud kedagi. Hakati jutustama veel ühte anekdooti, kuid naine, kelle mees juba pikemat aega kadunud oli, tõusis ja läks välja, öeldes, et ta vaatab, kuhu mees nii kauaks jääb. Tiia ema palus mul uue kohvivee tulele panna, ma tõusin püsti, kuid ei jõudnud veel sammugi lauast eemale, sest äsja väljunud naine tormas karjudes sisse. «Mis sul on?» hüüdsid kõik. «Ta on tapetud, ta on tapetud,» kordas naine. — «Kes on tapetud?» küsis Tiia ema. «Minu mees,» vastas naine. Kõik puhkesid naerma, aga siis saabus aegamööda vaikus ja nüüd märkasin minagi seda, kuhu kõigi pilgud olid pööratud: naine hoidis kahe

sõrme vahel meesterahva käelaba. Hauavaikuses astus naine laua juurde ja viskas käe valgele linale salatikausi kõrvale, ja me nägime, et käel on sõrmes kuldne abielusõrmus. Naine vaatas teisele mehele, kes just enne lühikest aega väljas oli käinud, teravalt otsa ja ütles sosinal läbi hammaste: «Sina tegid seda.» — «Mida?» — «Sina tapsid ta vannitoas.» — «Segaseks oled läinud või?» küsis süüdistatava naine vastu. — «Sa ise oled segane,» pareeris tapetu naine, «kus on keha?» — «Mis keha?» küsis mees kas segaduses või teeseldes. — «Keha! Ma leidsin vannitoast ainult käe. Kus on ta keha?» — «Ei mina tea,» pöördus oletatav mõrvar ära. Tapetu naine osutas valgel laudlinal lamavale käele. «Näete, see siin on minu mehe käsi.» Taas tekkis hauavaikus, kõigi tuju oli rikutud, tundus raske taluda seda kõike nii ilusal suveõhtul. Ei juletud üksteisele otsa vaadata, kohvi ei puutunud keegi. Siis kuuldusid koridoris sammud, uks läks lahti ja meie ebausklikust hirmust klaasistunud silmade ette ilmus tapetuks peetud mees. On võimatu kirjeldada seda kergendust ja lahendust, mis nüüd saabus. Puhkes meeletu naer, mõned suudlesid üksteist. Tiia ema küsis: «Kus sina siis olid?» — «Hingasin veidi värsket õhku,» vastas mees. Tiia ema pakkus kõigile veel torti. Ent vanem mees hüüdis vahele: «Pange oma käsi ära, ma ei taha seda näha.» Naine võttiski käe, liputas seda korraks õhus ja peitis ridiküli. «Kust sa ta said?» küsis keegi. Naine (ta töötab kesklinna raamatukaupluses müüjana ja ma olin tema kaudu vahel defitsiitseid raamatuid saanud) lõi käega. Tiia ema laskis kohvikannu ringi käia. Minult küsiti, kas ma eitan, et mu näidendis on ilmseid Anouilh' mõjusid. Ma ütlesin, et ei eita, ja võtsin seekord pakutava tordilõigu vastu. Edasi möödus õhtu ilma igasuguste vahejuhtumiteta. Lõpuks vaatasime televiisorist Sopoti laulufestivali ülekannet. Eriti meeldis kõigile üks Jamaika neegritüdruk oma taltsutamatu temperamendiga.

Kui me naiseemaga öösel nõusid pesime, püüdsime juhtunusse selgust saada, kuid ei leidnud ühtegi mõistlikku lahendust. Enne magamaminekut suitsetasime vaikides veel kumbki ühe sigareti. Kõik oli nüüd vaikne, ainult vannitoas tilkus kraanist tasakesi vett.

1969

JUHTUM TEATRIS

Ilmad seisid selle aasta oktoobris väga soojad, päike paistis ja mehed käisid pintsakuväel. Aga õhtuti tõusis tavaliselt jahe tuul ja loojangud olid erakordselt punased. Üks komeet oli Maale lähedale tulnud, aga teda ei saanud palja silmaga näha; kuid läbi teleskoopide oli võimalik teda fotografeerida ja mõned ajakirjad avaldasid komeedi foto. Igal hommikul seisis turuhoone juures hulk naisi, kes ootasid autosid, mis neid kolhoosidesse kartuleid võtma pidid viima. Meie teatris tuli just sel ajal lavale üks klassikaline rumeenia draama, mis oli kirjutatud juba kolmekümnendatel aastatel, kuid vahepealse unustusesoleku järel tundus tükk väga värskena, isegi ootamatult kaasaegsena, sisaldas endas mitmeid lausa üldinimlikke probleeme, tungis kohati inimese elu eksistentsiaalsete alusteni, ja sellepärast rääkisid pealinna kriitikud, et meie teater on taas avastuse teinud ja pühkinud sellelt vanalt rumeenia draamalt ülekohtuselt ladestunud tolmukorra. Meid endid see ei üllatanud, sest ega me tolle rumeenlase peale hüüpi välja ei läinud — eelnes tükk aega mõttevahetust ja isegi väikesi tülisid: mitmed ei teretanud enam teineteist. Igal juhul tõestasime oivaliselt, et 1932. aastal kirjutatud draama räägib ka meie

taja eredasti valgustatud laval, tema ähvardav pilk ja kõmisev hääl hakkasid pikkamööda mõju avaldama, järjest rohkem inimesi pöördus lava poole ja jäi kuulatama. Täielikku vaikust ära ootamata, üle nutu ja oiete karjus mees nüüd: «Rahu! Rahu! Rahu!» ja küsis siis: «Kes hüüdis appi? Miks hüüdis?» Kostis toetavat pominat, keegi hõikas vahele: «Vastutusele võtta!» Mees lavalt kordas oma küsimust mitu korda, kuid keegi ei vastanud, keegi ei tunnistanud üles. Mees lavalt tegi selgeks, et ilmselt sattus hüüdja pimeduse mõjul psühhoosi, võib-olla oli tal pimeduse suhtes koguni foobia. Mehe jutt oli äärmiselt usaldatav, temas võis ära tunda psühhiaatrit, ja rahvas rahunes pikkamööda.

Ma lahkusin loožist ja läksin lava taha. Seal oli selge, et etendus jääb ära ja piletiraha tuleb tagasi maksta. Kiirabi oli juba välja kutsutud. Uurisin õnnetuse põhjusi, kuid mulle vastati, et praegu pole asi veel selge; võib-olla tekkis lühiühendus, aga ei tea, kus nimelt. Kuid meie teatrimaja on ju uus ja sisse töötamata, siin ei saa veel millegi peale kindel olla, siin pead ka kõige halvemaks võimaluseks valmis olema. Kõige rohkem oli kahju sellest, et saalis viibisid rumeenlased, nende hulgas näidendi autori poeg, neljakümne üheksa aastane hüdroloog. Enne etendust polnud meil aimugi, et ta saalis on, ta oli saabunud inkognito, et meid üllatada. Kohtasin teda pärast lava taga. Ta andis tõlgi kaudu mõista, et isa näidendi uudne interpretatsioon meeldis talle väga, ka tema pooldavat radikaalseid vorme, ja ta avaldas rõõmu, et talle oli avanenud võimalus meie linna külastada. Tal oli üks hammas suust välja löödud. Tema oli ka esimene, kellele esmaabi anti.

Alles mitme tunni pärast saabus teatrimajja rahu. Ainult öövalvur jäi istuma valvelauda, kus ta kampsunit kudus. Laval põles üksik tuhm prožektor. Nöörpööningult kostis trosside naksatusi. Tänavad teatri ümber olid täiesti tühjad.

1969

HELGI SALLO LAHKUMINE

Helgi Sallo seisis keset stuudiot. Tema selja taga oli helevalge ring mustal foonil ja selle ees väike orkester. Stuudios jäi kõik vaikseks, ainult läbi operaatorite kõrvaklappide kostis vaikset jutupirinat. Üks kolmest kaamerast, punane tuli ees põlemas, liikus vaikselt Helgi Sallole peale. Tema nägu oli sel hetkel juba monitori ekraanil, režissöör hoidis käsi nuppudel, eetrisse oli antud tiiter saate pealkirjaga «Horoskoop» ja režissöör oli valmis seda iga hetk Helgi Sallo näoga asendama. Sekundiosuti hüppas ühelt jaotuselt teisele, minutiosuti seisis juba seitsmel. Siis jõudis õige aeg kätte, režissöör lükkas ühe nupu alla ja teise üles, Helgi Sallo nägu jõudis eetrisse, orkester alustas hoogsat valssi, Helgi Sallo avas esimeseks akordiks suu, pilgutas kelmikalt silma ja kallutas pea vasakule, kuid pöördus siis kõrvale ja läks ära otse stuudio väljapääsu poole. Kõige lähem operaator ei taibanud midagi ja püüdis teda oma kaameraga jälgida, orkester jätkas automaatselt mängu, arvates, et ehk unustati neid uuest liikumisseadest informeerida. Režissöör lükkas sisse algul paviljoni üldvaate, kuid Helgi Sallot ei õnnestunud enam ühegi kaameraga kätte saada ja režissöör lülitas sisse kaamera, mis jälgis orkestrit. Kuid orkester oli selleks ajaks

juba välja surnud, kogu stuudios ei suutnud keegi ennast liigutada, valitses hauavaikus. Helgi Sallo läks takistamatult, kõrgete kingakontsade klõpsudes üle parketi, uksest välja, läbi puhkeruumi, hämarast koridorist läbi, trepist alla, kahest naisest mööda, läbi klaasuste tänavale, kus talle puhus vastu õhtune soe tuul. Helgi Sallo läks mööda tänavat edasi, vastutulijatele otsa vaatamata ristteeni välja, pöördus paremale, möödus televisioonimastist, ajaleheputkast, raadiomajast, sideministeeriumist, baarist ja taksopeatusest ning läks üle tänava trammipeatusesse, kuhu paistis päike, kus lõhnas kirbelt asfaldi järgi ja kuhu oli kleebitud kuulutusi. Tramm sõitis ette, Helgi Sallo istus peale, läks mööda pikka vagunit ettepoole, teel meenus talle, et tal pole kaasas ei rahakotti ega raha, aga ta ei hoolinud sellest ja sõitis edasi ja naeratas. Üks noormees nägi tema naeratust, pidas seda endale määratuks ja küsis, kas neiu pole mitte Helgi Sallo. Neiu ütles, et ta ei tunne sellenimelist inimest. Noormees küsis veel, kas ta siis vähemalt raadiost või televiisorist pole seda nime kuulnud, aga Helgi Sallo raputas pead ja läks raudteejaama taga trammilt maha. Üks rong oli just parajasti ees, Helgi Sallo läks sinna sisse ja istus akna alla. Aegamööda kogunes vagunisse veel teisigi reisijaid ja see näitas, et tegemist on rongiga, mis varsti välja sõidab. Üle kogu maa seisis sel ajal televiisorite ekraanidel ikka veel tiiter «Vabandust, tehniline rike». Kui rong oli linna piiridest juba välja jõudnud, tuli vagunisse piletikontrolör. Helgi Sallo juures jäi ta seisma ja vaatas talle pikalt otsa. Helgi Sallo naeratas vastuseks ja konduktor küsis piletit. Helgi Sallo vastas, et tal ei ole piletit. Konduktor nõudis, et neiu otsiks pileti üles. Helgi Sallo ei teinud seda ja ütles, et ta pole piletit üldse ostnud. Konduktor küsis, miks reisija seda ei teinud. Helgi Sallo ütles, et ta ei mõelnud sellele. Kontrolör teatas, et siis tuleb maksta trahvi. Helgi Sallo vastas, et tal ei ole raha. Kontrolör palus esitada isikutunnistuse, kuid ka seda ei olnud Helgi Sallol. Siis ütles kontrolör, et sellisel juhul peab reisija rongist lahkuma, sest niisugune on seadus. Helgi Sallo ei hakanud vaidlema, vaid läks vahekäiku. Seal vaatas ta maastikku. Oli juba päris õhtu ja rongi vari ulatus kaugele väljadele. Koos vaguni klaasuksega jooksis üle puude, üle orgude ja kõrgendike, üle taeva ja metsa kiri «Prislonjatsa vospreštšajetsa». Kontrolör, kes vagunis oma tööd

jätkas, heitis Helgi Sallo poole aeg-ajalt kahtlustavaid pilke. Siis aeglustas rong käiku ja peatus. Uksed jooksid kahele poole lahti ja Helgi Sallo astus maha. Uksed jooksid tema taga jälle kinni, rong vilistas, hakkas liikuma ja kadus varsti käänaku taha. Helgi Sallo jäi üksi keset augustiõhtust vaikust. Sügavalt sisse hinganud, läks ta mööda külavaheteed ära. Päike oli juba loojumas, taevas kahvatus järjest. Helgi Sallo pööras teelt ära metsa. Rohkem pole teda enam keegi näinud. Metsa vahel hämardus järjest, algas öö. Külas haukusid koerad. Kella kahe paiku tõusis tuul ja vastu tuult ajasid ennast üles mustad pilved. Kuuldus kauget müristamist. Inimesed tõusid vooditest ja ruttasid maandama raadio- ja televiisoriantenne ja sulgema lahtijäänud pööninguaknaid. Terve hommikupoolse öö märatses äike ja rahe peksis vastu aknaklaase. Inimesed lamasid unetult ja vaatasid, kuidas välgud järjest ja järjest lage ja seinu valgeks löövad. Puud oigasid ja oksad kriipisid vastu akent. Koerad pugesid lautadesse loomade juurde peitu. Alles kella seitsme ajal vaibus äike. Mitu puud küla kohal kõrgendikul oli välk pilbasteks löönud, nende tüved lamasid märjas rohus ja nende lehed hakkasid tõusva päikese kiirtes juba krimpsu tõmbuma.

1969

ESIMESED MULJED LÄTIST

Armas, sa sõitsid pealelõunase rongiga Lätimaale, ma laman üksinda voodis, jälgin kella ja mind piinab lakkamatu mõte: millised on su esimesed muljed Lätist? Muidugi, kõik võib täiesti hästi minna, sind ootavad sõbrad, suruvad su kätt ja saadavad hotelli, võib-olla on isegi takso ette tellitud ja juba poole tunni pärast oled sa mugavas hotellitoas ja sind ei piina miski peale igatsuse minu järele, kuid see tunne ei too mitte niipalju valu kui rõõmu. Aga kõik võib ka hoopis teisiti minna: sõbrad on su saabumise unustanud, kellelgi oli parajasti sünnipäev, ehk joodi seal ennast liiga purju ega suudeta nüüd parimagi tahtmise juures jaama vastu minna; või unustati lihtsalt midagi, või aeti rongid segi, ehk oli midagi märkmikusse valesti üles märgitud — kõike võib juhtuda. Sa väljud rongist kõledale perroonile, kõik on võõrad, sa ootad suure kella all, ootad tunni, ootad kaks, kõik su parimad sõbrad on sind petnud, on öö, sa külmetad, hakkad siis üksinda minema, sul on taskus mõned aadressid, aga need asuvad äärelinnas, kaugel, bussid ja trammid enam ei käi, taksosid pole saada, tänavad on hämarad ja udused, siin-seal on koguni tänavavalgustus rikkis, üsna tihti märkad kahtlasi isikuid, öö valitsejaid, ühel tänaval kuuled äkki kähedaid

appihüüdeid, lähed algul midagi mõtlemata edasi, kuid siis jõuab pikkamööda sinu teadvusse mõistmine, et need hüüded tähendavad seda, et keegi karjub appi, ilmselt naine, kellele on midagi suule surutud, sa jääd otsustusvõimetult seisma, ei tea, mida teha; karjed kostavad ühest pimedast hoovist, kuhu sa loomulikult ei julge minna, ja õieti teed; üks uks avaneb, laterna ähmases valguses seisab seal lotendavas ööriietuses vanapaar, sinu küsimusele, kes karjub, vastavad nad jämedalt, et eks sa ise tea paremini — nagu süüdistades sind kaasosalisena; siis ilmuvad õnneks mõned noormehed, korralikud, kained, mapid käes, küsivad, milles on asi, sa näitad sõnatult hoovi, nad lähevad sinna, sest appikarjed kostavad edasi. Astud neile arglikult järele, selgub, et hoovis on metsik, rohtukasvanud aed, te hüüate, aga kõik on äkki vait, enam pole vägivallast ühtki märki, midagi poleks nagu olnudki, käite veel kord kogu aia läbi, kahistate pimedas lehestikus ja olete peagi veendunud, et kõik oli vaid meelepete. Siis tulete tänavale tagasi, seisatate hetkeks, noormehed näivad usaldusväärsetena ja sa küsid, kuhu nad lähevad, ehk on teil ühine tee. Aga ei, nad vabandavad, nad ruttavad just jaama, neil on ees tähtis sõit, öine rong viib nad Leedusse, nad ei saa enam hetkegi viivitada. Nad annavad sulle mõned näpunäited, kuidas edasi minna, jätavad sõbralikult hüvasti ja lahkuvad. Sa lähed jälle üksi edasi, su sammud kajavad tühjadel tänavatel valjusti vastu ja alles koidu ajal jõuad sa sõbratari maja ette. Sõbratar ei jõua küllalt kahetseda, ta annab sulle teed, pakub süüa, sa heidad sooja voodisse, suled silmad, aga —

esimesi muljeid Lätist ei saa enam kustutada, nad jäävad igaveseks alateadvusse, ja sul pole enam kunagi isu siia tagasi tulla. Armas, ma usun, et see on vaid mu üleerutatud aju väljamõeldis, ehk läks kõik kõige paremini, ma teen ehk Lätile ülekohut, ta ei erine ju millegi poolest meie elualast, aga ma tean, kui tähtsad on esimesed muljed ja kui kerge on esimeste muljetega hävitada ka kõige paremaid kavatsusi, kõige paremaid soove. Anna andeks mulle see ülepingutatud mure, see tuleb sellest, et olen viimasel ajal su vastu hoolimatu olnud ja tahaksin nüüd kõike heaks teha. Loodan, et sul läks Lätis kõige paremini.

25. IX 1970

ALARI UNENÄGU

Eile küsis väike Alar mu käest, kas ma olen juba näinud unenägu sellest, kuidas konservikarp veereb mööda tühja Raekoja väljakut. Ma vastasin, et ei ole veel jõudnud, ja sellega jutt lõppeski. Aega on viimasel ajal vähe olnud, tegelesime uue lavastusega, vahel jõudsime koju alles kell kolm, vajud kohe surmaunne ja mis unenägusid sa ikka enam näed. Kes teab, kui palju unenägusid viimasel ajal vaatamata on jäänud, muidugi, ei saa ennast lõputult ajapuudusega vabandada. Läksin poodi, ostsin viinereid ja võid, tulin koju, naine oli välja läinud, heitsin diivanile ja sirvisin ajakirju. Korterilootust ei ole, elame lapsega koos kolmekesi ikka samas ühiselamutoas, köök kahekümne inimese peale. Lubatakse ja lubatakse, aga eks igaüks taha korterit, igaühele oma nahk kallis, käsi peseb kätt, mind on kerge petta. Kapi taha peaks riiuli üles lööma, igavene häda, tapeedi all on kohe kivisein, naelad sisse ei lähe, hakka selle riiuli pärast puuprusse seina sisse taguma. Lugesin läbi paar jutustust ja mõne luuletuse. Jutustused kirjeldasid elu ja olid üpris arusaamatud, luuletused aga mulle ei meeldinud, sest nad sisaldasid liiga palju kujundeid. Ma võiksin ehk isegi luuletusi kirjutada, kuid mind hirmutab just see vajadus kujundeid konstrueerida.

Üldse on kirjutamine raskeks läinud ja seda ühel põhjusel: elus on igas hetkes kõik koos, miljon suhet ja tunnet, sada reetmist ja leidmist, meeleolud, valgus, interjöör ja kellaaeg veel otsa — kuidas saab seda kõike mööda lehekülgi sõnahaaval välja venitada? Samas mõtlesin ajaviiteks välja järgmise süžee: olen Lääne-Eesti klibusel tühjal rannikul, asulatest kaugel, oktoober, ehkki päike paistab, samas on mingi jõuka tegelase suvila, satun juhuslikult sinna, mees ise on ära sõitnud, pooljuhuslikult tekib minu ja naise vahel armusuhe ja ma jään suvilasse mitmeks päevaks. Siis võib kirjeldada mere varjundeid ja koltuvat loodust. Õige pea võib naise mees, toosama tähtis tegelane, oma autoga naisele järele tulla. Ebamääranе, kartusega läbipõimunud meeleolu loob meie vahele pinge, me ei taha enam koos olla, aga ei taha ka teineteisest lahkuda. Lõpp võiks olla selline: hakkan kõigest hoolimata üksi minema, eksin pimedas metsas ära, jõuan mingile teele välja, üks auto võtab mu peale, selgub, et autos on toosama naine oma mehega — mees on talle vahepeal järele jõudnud tulla. Võõraid teeseldes ja tegelikult ka seesmiselt võõrastena jõuame linna ja läheme sõnatult lahku, annan mehele rubla. Võtsin klade ja kirjutasin esimese lause: Kui ma mere äärde jõudsin, oli kell kolm ja päike paistis selgest taevast, aga tuul oli juba külm ja mere värvi järgi võis aimata, et oktoober on käes. Kohe rebisin lehe kladest välja ja kirjutasin uuele, puhtale lehele: Kell näitas kolm pärast lõunat, päike paistis selgest taevast, aga tuul oli juba sügiseselt külm. Ka see lause ei rahuldanud mind. Tõusin üles, ajasin habet ja läksin linna. Halb päev, vastik päev. Kõndisin ümber kvartalite. Mõtlesin, et just sel ajal, kui ma suvilas olen, uhub torm madalale tundmatu laeva vraki. Jõudsin Raekoja väljakule. Mulle tuli jälle meelde Alari unenägu. Kirjutasin seda endale selgesti ette. Õhtul küsisin Alari käest, millega uni lõppes. Ei mäleta, vastas poiss. Tarvis tingimata ise vaadata. Võib-olla on kõik juba seda näinud, ainult mina veel mitte. Ent võimalik, et see on uus unenägu ja minu järjekord on alles ees.

1970

LUGUSID ANDERSONIST

I

Kui Anderson veel ülikoolis õppis, istusid nad ühel udusel talveõhtul Maarjaga Kääriku peahoone ees terrassil ja vaatasid alla jäätunud järvele, mida ümbritses metsa must siluett. Räästastest tilkus vett määrdunud lumele. Anderson hoidis Maarjal ümbert kinni, vaatas maastiku pehmeid, ent justkui hädaohtlikke piirjooni ja fantaseeris, mis oleks, kui kogu Kääriku spordibaas kuuluks ainult neile kahele, kuidas nemad, kodutud, saaksid oma valdusesse terve peahoone oma suure saaliga, köögi, lava, auditooriumide ja vestibüülidega, kuidas neile kuuluks kogu ühiselamu, kõik need omavahel sarnased toad kahel korrusel, administraatori kabinet ja kaminaga hall, et ainult nemad kasutaksid ka vana elamukompleksi mäe all, et siin ei käiks enam sportlasi, vilistlasi, rebaseid, aktiviste, luuletajaid ega pop-lauljaid; ainult köögipersonal võiks jääda. Ja vahel õhtuti korraldaksid nad vastuvõtu, täpselt kella viieks saabuvad autodel mõned valitud isikud, ning siis joovad nad teed, mängivad bridži ja vestlevad maailmas valitsevast olukorrast. Ja aeg-ajalt jäävad nad mõttesse, lõug kätel, pilk hiigelakendest välja, tumenevale taevale suunatud. Kell üheksa sõidavad külalised ära, nemad ise aga istuvad veel siiasamasse terrassile, vaatavad alla uttu ja

pimedusse kaduvale järvele oru põhjas, Seinamäe mustale varjule järve kohal, ja Anderson suitsetab mõtlikult viimase piibu. Alles siis läheksid nad magama, valides igal öel erineva toa, mõnikord neljalise, mõnikord kahelise, aga mõnel ööl, kui hing kipub valutama ja päike punaselt loojub, heidaksid nad otse paljastele lavalaudadele suures saalis. Ja võib-olla ainult esimese jaanuari õhtul oleks see hirmus tühjus äkki täidetud, isegi üle täidetud, sest sel õhtul annaksid nad suure ülevabariigilise peo, suure maskiballi, kuhu kogunevad kogu Eesti silmapaistvad isiksused valitsuse juhtidest kuni poeetideni, ja pärast hingeahistavat, lõõtsutama ajavat tantsu paneksid kell pool kaksteist kõik suusad alla, läheksid Seinamäele, sõidaksid sealt alla, püherdaksid lumes ja karjuksid üles kuu poole, kuni uus aasta on käes.

Kui Anderson seda rääkis, oli täitsa pimedaks läinud, järve võis üldisest hallist udust vaid suure vaevaga eristada. Maarja väristas õlgu. Pimedusest puhus nende peale soe ja niiske tuul. Nad tõusid üles ja läksid majja. Anderson saatis Maarja oma toani, see oli lukus, Maarja toanaabrit polnud kodus, võib-olla oli ta sõbrannade juures, võib-olla väljas jalutamas. Anderson vaatas Maarjale tardunud silmadega otsa ja palus luba hetkeks Maarja juurde sisse tulla. Maarja keeldus nõrgal häälel. Anderson võttis ta käest võtme, tegi ukse lahti ja nad astusid sisse. Maarja jäi ukse juurde seisma, kuid Anderson võttis tal jälle ümbert kinni ja tõukas teda voodi poole, õigemini tuli seda nimetada nariks — sportlaste asketism — ja Maarja ei pannud vastu, sest Anderson rääkis väga ilusasti: keda me kardame, mida me kardame, kas kardame iseennest, kas kardame seda, mis meis on ilus, mis meis on tugev ja loomulik, kas kardame õnne — kuid akendel polnud kardinaid ees, keegi läks laulu jorutades läbi koridori ja Maarjal olid seljas paksud talvised riided — põhjamaa naine, põhjamaa olud —, Maarja rõõmustas, et need olud nii viletsad olid ja teda haaras tusk, ta nägi, et ka Anderson tundis salajast, Andersonile endale vastikut rõõmu, kuid Anderson pöördus äkki ümber, läks ukse juurde, jäi Maarja arvates melodramaatiliselt seisma, pea longus, õlad kühmus, ja tormas siis äkki välja ning lõi ukse hirmsa mürtsatusega enda järel kinni.

II

Ühel õhtul oli Anderson koos oma sõbra dr. Morilaga linnalähedasse suvituspaika sõitnud, et seal paari tuttavat külastada. Vestlused venisid arvatust pikemaks ja juba jõudiski kätte aeg viimasele rongile minna. Kui Anderson ja dr. Morila suvilast väljusid, võttis neid vastu isegi augusti lõpu kohta ootamatu kottpimedus; näkku paiskus hiliste jasmiinide lõhna. Ükski tänavalatern ei põlenud, ilmselt oli kogu elektrivõrk rivist välja langenud. Jalgadega rada kobades leidsid nad ometi tee tänavale ja ruttasid siis vaikides jaama poole, mis asus keset männisalu. Lõpuks jõudsid nad perroonile, läksid selle otsa, et astuda esimesse vagunisse, kus pileteid müüakse. Nad panid suitsud põlema ja vahetasid mõned mõtted. Silmad hakkasid nüüd juba pimedusega harjuma. Siis kuuldus mitmete jalgade müdinat ja silmapiiril seisva ähmase kuma foonil nägi Anderson, kuidas jaamaputka varjust ilmus hulk inimeste siluette, mis hakkasid kiiresti mööda perrooni nende poole tulema. Kindlasti märkas neid inimesi ka dr. Morila. Tulijad ei vahetanud omavahel ühtki sõna. Just sel hetkel väljus käänaku tagant diiselrongi tuli ja valgustas lähenevat gruppi nii, et nende ümber tekkis oreool. Otsemaid keeras grupp tagasi ja suundus sama kiiresti perrooni teise otsa poole. Rong peatus mürinal jaama ees. Anderson ja dr. Morila sisenesid esimesse vagunisse, grupp tundmatuid aga viimasesse. Anderson ja dr. Morila ei läinudki istuma, vaid seisid vahekäigus ning suitsetasid. Pool teed möödus täiesti rahulikult, läbi klaasuste vaadates polnud pooltühjades vagunites mingit liikumist märgata, ka väljas põldudel valitses täielik pimedus. Mida lähemale linnale, seda rahutumaks muutus Anderson. Lõpuks tegi ta ettepaneku üks jaam enne linna rongilt maha minna. Dr. Morila oli sellega kohe nõus. Eriti piinavana tundus viimane minut teivasjaamani.

Nad olid ainsad, kes maha tulid. Rong liikus paigalt ja jättis nad täielikku pimedusse, punane sabatuli kaugenes linna suunas, sellele lisaks põlesid linna piiril mõned rohelised ja punased signaaltuled. Dr. Morila tegi Andersonile ettepaneku enda juures ööbida ja nad hakkasid kõmpima mööda raudteed kuni esimese tänavani. Tartus põlesid tuled ja see andis neile mõlemale tagasi

kindluse, kuid neile ei tulnud vastu ühtki inimest. «Suve lõpp on käes,» ütles dr. Morila. Nad läksid väga kiiresti. Dr. Morila kodus sirvisid nad ajakirju ja kuulasid meditsiinilisi heliplaate: tavaline hingamine, astmaatiku hingamine, bronhiit, pleuriit, terve süda, klapirikkega süda, imiku süda.

III

Ühel väga külmal talveööl tulid Anderson ja Maarja linnast. Ammu polnud nad märganud sellist sädelust ümberringi, polnud eset, mida ei katnud härmatis, lumi krudises piinavalt valjusti ja siis jäi Maarja seisma ning osutas mustale tombule, mis plangu ääres, otse laterna all helevalgel lumel lamas. Anderson astus esimesena lähemale, jah, see oli inimene, nägu lumes, musta mantli selg härmatises nagu kogu ümbrus. Anderson liigutas lamajat, kuid see ei toonud kuuldavale ühtki häält. Nad vaatasid Maarjaga teineteisele otsa ja samas valmis mõlemas otsus. Nad jooksid eemale, mäest alla, telefoniputka juurde, kus Anderson valis kiirabi numbri; sealt lubati otsekohe välja sõita. Siis läksid nad jälle trepist üles tagasi lamaja juurde. Aga valge lumi laterna all säras nüüd segamatult, liikumatu inimene oli kadunud. Tuhat lilaldatud võimalust käis läbi pea: silmapete, laibaröövimine, provokatsioon. Eemalt pööras tänavasse sisse kiirabiauto. Anderson sosistas, kas nad ei peaks jalga laskma, sest olukord oli enam kui rumal, ent Maarja rahustas teda käesurvega õlale. Nad läksid autole vastu, see peatus ja sanitarid tulid välja. «Me ei tea, mis juhtus,» alustas Anderson, kuid sanitarid ei pööranud talle tähelepanu ja läksid jahikoera kindlusega teisele poole tänavat, kus kogu lamas peaaegu täielikus pimeduses. Inimene pöörati selili, ta oli väga noor poiss, suunurgast väljus hüübinud vere triip. Haavatu asetati kanderaamile ja hakati teda auto poole viima. Kuid siis juhtus tõeline ime: äkki, poolel teel tõusis poiss istukile, hüppas maha ning pistis jooksu. Kuid otsejooks ei õnnestunud tal, ta tegi kaare ja kaar sulgus ringiks, siis alustas poiss uut ringi, kuid kõigile sai kohe selgeks, et need ringid järjest ahenevad, hullumeelse kiirusega jooksis poiss, käed ees õieli, mööda spiraali lõpppunkti poole, tsentrisse, ja tsentris vajus ta sanitaride

kätele ja kanderaam lükati kiiresti autosse ja uks mürtsatas lukku. Auto sõitis ära. Anderson ja Maarja läksid Maarja trepikotta, Anderson lülitas automaatvalgusti sisse. Miskipärast hirmul iga hetk kosta võiva väljalülimisklõpsatuse ees, surus Anderson näo Maarja härmatanud mantlikraesse ja ütles, et tahab temaga abielluda. Ta lisas, et Maarja on talle niikuinii kallis ja Maarja ei hooli kindlasti mingitest tabudest, kuid Maarjas on ühinenud naine, keda tema, Anderson, armastab ja kellega tema, Anderson, tahab abielluda.

IV

Ülejärgmisel talvel sõitis Anderson koos kahe kolleegiga Saksa DV-sse. Seal elasid nad suurepärases vanas Cecilienhofi võõrastemajas, mis asus keset kultiveeritud tammehiit. Kui nad hommikul Berliini sõitsid, valmistas see linn Andersonile pettumuse. Tänavatel oli vähe inimesi, hiiglaslikel väljakutel monumentaalsete hoonete vahel puhus külm tuul, linna poolitava müüri äärsed kvartalid olid tühjad ja pimedad. Anderson veetis päevad raamatukogus, õhtul pööras ta oma väsinud silmad aknast välja parkidele, kus valitses rahulik loojanguvalgus, mis meenutas Courbet' «Angelust». Ainult kuskilt kaugelt kostis marsimuusika tume mürtsumine. Viimasel õhtul oli bankett. Nooremad saksa kolleegid varastasid laudadelt neli pudelit konjakit ja nad sõitsid taksodega äärelinna. Seal, ühes stiilses ja õdusas majas jõid nad üksteise terviseks, pärast tantsis Anderson hämaras kõrvaltoas noore sakslannaga, kelle nimi oli Dorothea, mingit aeglast ja monotoonset tantsu. Kolleegid saatsid Andersoni koju, Cecilienhofi. Mindi läbi tammehiie. Anderson hoidis Dorotheal käest, nad sumpasid sügavas lumes, teistest eraldi. Äkki tabas neid pöörleva prožektori kiir, hetkeks tardusid nad paigale, kiir libises mööda lund ja puutüvesid edasi. «Ah, diese böse, böse Welt!» ütles Dorothea. Anderson oli purjus, ta seisis kaua trepil ja vaatas Dorotheale järele. Hommikul viis rong Andersoni kodumaale.

V

Maarja heitis magama, kuid Anderson oli veel kaua üleval. Ta istus akna all ja nägi oma näo peegeldust klaasil, mille taga oli täielik pimedus: aken avanes aeda. Kuskilt kaugelt kostis üksik karjatus, haukusid koerad, kõlas lask, jälle haukusid koerad. Pikkamööda jäi kõik vaikseks, ka Maarja hingas sügavalt ja rahulikult. Alles kell pool kolm läks Anderson voodisse, kuid ikka ei tulnud uni. Justkui õhust oli puudus, raudne võru pigistas kaela ja kõrvus mühises veri. Maarja võpatas unes. Hommikul rääkis ta, et Anderson oli tulnud tuppa, kilpkonn käes, vaadanud Maarjale üksisilmi otsa, tõmmanud äkki kilpkonnal ühe ropsuga jalad otsast ja sirutanud siis need neli verist jalga Maarjale. Maarja ei olevat tahtnud sellest Andersonile rääkida, kuid seda vist ei tohtivat enda teada jätta. Anderson, kes parajasti nõusid pesi, viskas seda kuuldes kahvlid hooga valamusse ja põgenes ust paugutades tänavale. Maarja hüüdis aknast, kuid Anderson ei vastanud. Ta tuli alles õhtul, silmad nutetud, ja läks Maarjale sõnagi ütlemata heledasti valgustatud köögist pimedasse tuppa ning viskus voodile. Maarja läks tema juurde, Anderson lamas, nägu padjas, Maarja rääkis temaga hellalt, silitas ta juukseid ja kukalt, kuid Anderson püsis äraolevana. Kell sai üks. Maarja riietus lahti, pani öösärgi selga ja palus Andersoni, et see tõuseks, sest ta tahab voodi ära teha. Anderson ei vastanud, ei liigutanud, oli nagu surnu. Maarja heitis ta kõrvale karedale dekoratiivriidele ja hakkas teda ise suudlema. Ta läks koguni nii kaugele, et palus Andersonil teda kallistada. Ta lamas, silmad lahti, ja kuulas, kuidas Anderson kordas monotoonselt ta nime.

VI

Kord öösel, kui Anderson magas, ärkas ta äkki justkui iseenesest ja vahtis siis kaua pimedusse, et aru saada, milles asi seisab. Lõpuks seletas ta pimeduses üht meest. Anderson hüppas voodist üles ja pani tule põlema. Mees kissitas silmi ja naeratas talle vastu. Ilma igasuguse hirmuta küsis Anderson, mida mehel siit vaja on.

Mees vastas, et ta tuli kontrollima, kas Andersoni toal pole katkisi aknaid, sest talv on lähedal, tuisud tulemas ja temperatuur langeb iga päevaga. Anderson pani hommikumantli selga ja tundis sel hetkel, et tuba on tõesti öö jooksul külmaks läinud. Ta nihutas laua akna eest kõrvale, et mees võiks akna juurde pääseda. Kell oli pool seitse hommikul, tänaval sõitsid juba bussid. Mees avas akna ja vaatas klaasid üle, ülemises ruudus oligi pragu; mees tegi bloknooti mõned märkmed ja vabandas siis tülitamise pärast. Anderson küsis, kas mees ei soovi termosest eilset kohvi, kuid vastuseks oli pearaputus. Anderson pakkus veel kord, sest mees oli kindlasti juba mitu tundi mööda tänavaid kõndinud. «Ei, tänan,» vastas mees, «ma pean minema.» Anderson saatis ta ukseni. Üks jalg juba uksest väljas, vaatas mees tagasi, otse Andersonile silma, ja ütles siis väga tõsiselt: «Te pole sugugi purjus, ent midagi teiega on.» Siis pani ta ukse kinni. Anderson heitis uuesti voodisse, kuid ei kustutanud tuld. Ta oli üksi, tal ei olnud kellegagi rääkida. Ta süda valutas.

VII

Kord hakkasid Anderson ja ta sõber dr. Morila taksoga Tallinna sõitma. Sõit läks algul hästi, kuid nelikümmend kilomeetrit Tartust lendas mööduva auto rataste alt suur kivi nende takso tuuleklaasi ja otsekui pühkis selle eest. Õnneks ei saanud autojuht ega ka sõitjad viga. Nad peatasid auto, tulid välja ja autojuht pühkis klaasikillud kraavipervele. Anderson ja dr. Morila tegid sel ajal suitsu ning silmitsesid ümbritsevat maastikku: orasepõlde, poriseid külavaheteid ja suurt lumelaiku eemal metsa all. Siis sõitsid nad linna tagasi ja tugev tuul puhus lahtisest esiaknast neile näkku. Autojuht otsustas sõita lühemat teed pidi, aga miilits pidas auto kinni, ja nad pidid maanteele tagasi pöörduma. Hämarus laskus, ja kui Tartu jõudes autojuht tegi ettepaneku dispetšeri juures uus takso võtta, loobusid nad, sest oli juba hilja Tallinna sõita. Selle asemel läksid Anderson ja dr. Morila ülikooli kohvikusse. Seal oli parajasti luuleõhtu, poeedid lugesid oma värsse.

Dr. Morila tellis kolmsada grammi konjakit. Nad silmitsesid vastset näitust, mis kohvikusse üles oli pandud; domineeris erootiline motiivistik, vorm näis olevat ülekaalukalt sürrealistlik, tõsi küll, mitte selle sõna vanaaegses mõttes, vaid kuidagi uuel tasemel. Sellest hoolimata ei pakkunud näitus erilist huvi ja sõbrad leidsid, et tahvelmaal on vist oma aja ära elanud.

KOLM MÜÜTI

Orpheus

Kui Orpheus lõpuks põrgusse on jõudnud, satub ta kohe mitmele ootamatule, ettearvestamata küsimusele. Kas on see üldse põrgu? Ja kui on, siis kuidas seda kindlaks teha? Talle pakutakse tooli, ta istub, paneb aja võitmiseks sigareti põlema ja silmitseb samal ajal palavikuliselt ruumi, otsides mingeid pidepunkte, midagi tuttavat, mingit vihjet kirjanduses esinevatele tunnustele, kuid asjata: kõik on nii igapäevane, kõik on täpselt nii nagu seal, kust Orpheus tuli. Ent kuna talle on juba mitu korda kinnitatud, et ta asub just seal, kus tarvis, ja kuna tal tegelikult pole ka mingit erilist põhjust mitte uskuda neid kahtlemata ausameelseid inimesi, siis peab ta asuma asja juurde ja küsima tagasi oma naist, oma Eurydiket, oma kõige kallimat vara. Jah, miks mitte, vastatakse, kuid käsi peseb kätt, nagu teada, iga asja eest on ette nähtud vastav tasu. Orpheus noogutab, ta on valmis, ka kitarr on tal kaasas nagu alati. Enne häälestab ta veel keeli, see ei lähegi nii ruttu, sõrmed higistavad ja värisevad erutusest, mida Orpheus asjata varjata püüab. Kui ta lõpuks pea tõstab, näeb ta, et kõik on end mugavamalt istuma seadnud ja ootavad heatahtlikult naeratades, isegi Sisyphos on oma kiviveeretamise

katkestanud, Tantalos ei siruta kätt ahvatleva klaasi järele, ka tema tahab kuulata Orpheuse laulu. Muusik alustab ja unustab kesk oma stiihiat vahepeal kogunisti, kus ta asub. Kuid laul lõpeb peagi ja Orpheus jääb ootama oma esinemise tulemust. Kuid Eurydikest ei saa veel juttugi olla, soeng tal alles pooleli. Orpheuselt nõutakse lisapalasid. Ta ei keeldu, ei puikle ja laulab, laulab, laulab senikaua, kuni kurk kuivama hakkab. Kõik lähevad muusikaga kaasa, ja viimase särtsaka laulu ajal on seltskond tahtmatult püsti tõusnud ja tantsuliigutusi tegema hakanud. Üleüldise aplausi ja hurraahüüete saatel võtab Orpheus kitarri kaelast ja tõuseb püsti. Ta tunneb, kuidas higi mööda ta oimukohti alla niriseb. Nüüd siis Eurydike, kõlavad rõõmsad hüüded, nüüd su kõige kallim vara, aga stopp! enne veel üks, seekord viimane tingimus. Orpheusele seotakse rätik ümber silmade, nii peab ta välja minema koos Eurydikega, keda ta ei tohi vaadata ega puudutada enne kui tänaval. Väsinud Orpheus laseb seda endaga sündida ning elava naeru ja jumalavallatute naljade saatel lükatakse ta uksest välja. Korrus allpool ei pea Orpheus enam vastu, rebib rätiku silmade eest — ning näeb seda, mida ta kõige rohkem kartis: ta on räpases trepikojas ihuüksi. Ülalt kuuldub rõõmsa seltskonna rõkkavat naeru. Nende kiuste, kes teda tagasi ootavad, läheb Orpheus trepist alla tänavale, kus vihm on äsja lõppenud ja sirelid magusalt lõhnavad. Tühjus peas, enam millelegi mõtlemata sammub Orpheus oma äärelinnakorterisse, heidab seal kitsale tolmusele diivanile selili ja vaatab kaua unetuna lakke. Lähedal raudteejaamas vilistavad rongid ja jaamakorraldaja plekine hääl räägib midagi arusaamatut. Kaua ei saa petetud Orpheus und. Ta aimab ette trummide mürtsumist, trompetite huikeid ja lähenevat võidukisa. Kujutlus oma kurvast lõpust paneb ta võpatama.

1969

Juudit ja Olovernes

Kui Juudit välja astub ning õhtuses jaheduses õblukesi õlgu väristab, on piirajate laagris kõik tema vastuvõtmiseks juba valmis. Lõdvalt suurel diivanil lamav Olovernes vaatab viimast korda üle näitlejat, kes teda sel õhtul kehastama peab. See kahekümne kuue aastane nooruk peab mängima osa, mille tähtsus on enneolematu. Iialgi varem pole Terpsichore jüngrile antud sellist rolli, kus esituse tase määrab maailma poliitilise kaardi mitmeks lähemaks aastakümneks. Olovernes on end Petuuliale maha müünud, ta laseb kullakoorma eest jalga, jätab oma sõjaväe segaduses põgenema, ise aga lahkub hoopiski poliitiliselt areenilt ja leiab endale vaikse varjupaiga kuskil Idas. Enne aga tuleb maha mängida tähtis rituaal, mis hiljem kujuneb müüdiks ja kantakse piiblisse. Noore näitleja õlgadele on langenud müüdi raskuspunkt. Kui ta halvasti mängib, laseb Olovernes tal pea maha raiuda. Kui ta hästi mängib, lõikab Juudit tal pea maha. Peaproov lõpeb. Olovernes on osatäitmisega rahul, annab veel viimased juhtnöörid ja taandub siis kõrvaltuppa. On öö ja aknaid katavad paksud tekid. Näitleja istub ja jääb mõttesse, meenutab kooli, oma parimatest meistritest õpetajaid. Tal pole esietenduse eel ühtki soovi. Ta roll läheb ajalukku ja saab hiljem niisama tuntuks nagu Duse, Salvini ja Moissi elutöö. Aga ta ei tea, et noorukesel provintsiteatri näitlejataril, kes läbi kastese rohu piirajate leeri poole tuleb, nuga mantli all, valutab oma ametikaaslase pärast süda, ta tahaks noormehe elu päästa, aga kõik on juba ette otsustatud, räägitakse, et relvade keskel vaikivad muusad. Juudit peab loobuma karjäärist, millest ammu unistanud, teater ja sõbrannade võlts heatahtlikkus on temale nüüd minevik. Ta toob Olovernese pea linna, piirajad põgenevad ja Petuulia on jälle vaba.

1969

Külaskäik Phaethoni hauale

Kui Phaethon tulejoana läbi kustuva taevalaotuse lendas ja all orus olematuks purunes, nutsid ta õed haual mitu päeva, kuni muutusid puudeks. Nüüd on siin kõik vaikne. Selles võib igaüks ise veenduda, see ei nõua erilist ettevõtmist. Mine bussijaama, osta pilet, see maksab mõnikümmend kopikat, istu akna alla, vaata sügisest maastikku, mis ühetooniliselt mööda jookseb, ära maga peatust maha, astu välja ja hakka astuma mööda porist külavaheteed. Sul tuleb minna ainult paar kilomeetrit, siis hakkabki juba paistma metsatukk, mis on su sõidu eesmärgiks. Lähimast talust võib alati teed küsida, igaüks teab, maaala on võetud looduskaitse alla, isegi vastav silt on olemas. Koer pole kuri, ta silmad on vanadusest nõrgad, haugub küll, aga tüdib pea ega hammusta kunagi. Mine kaevu juurest mööda jalgrada alla orgu, möödu saunast, mis imelikul kombel talust nii eemal asub, ära unusta karjamaa väravat enda järel sulgemast, sest lehmad võivad kurja peale minna. Nüüd oledki kohal. Nüüd oleneb kõik sinust endast, kui sügavalt Phaethoni haua nägemine sulle mõjub. Kui sa rohkemat ootasid, oled ennast ja teisi üle hinnanud. Katsu jääda reaalsuse raamidesse. Mis rohkem võibki sind oodata kui sammal ja lepavõsa, väike kuivama kippuv jõgi ja üks lagunenud maja üle jõe. Ära ole liiga ennatlik oma otsustustega, bussini on veel aega, sul pole kuhugi kiiret. Phaethonile ei pruugi mõelda, see oleks liig. Võimalik, et lugu temast on väljamõeldis. Võimalik, et haud asub kuskil mujal. Võimalik, et need kuused polegi tema õed. Kõik võib olla. Aga sa oled tulnud just siia, oled valinud just selle variandi. Pilved seisavad, tuult ei ole. Kui paarsada meetrit edasi minna, võib jõuda lodumetsani, kus kasvab palju haavariisikaid. Korja neid julgesti. Oled maal, siin on inimesed lihtsad ja koomulikud, keegi ei oota sult mingisugust erilist käitumist. Pole tarvis pidulikke žeste, langetatud pead ega kramplikke ilmeid. Ka erilisi või sisukaid mõtteid pole tarvis endasse sugereerida. Aitab sellest, et sa siin oled käinud. Õhtune buss läheb kolmveerand seitse. On võimalik minna otse üle jõe, purre on olemas, aga mööda maanteed tuleb ikkagi poolteist kilomeetrit linna poole astuda, siis ongi bussipeatus. Kui on argipäeva õhtu, seisad sa seal üksi. Juba hämardub, nukrad mõtted kipuvad

pähe, on tunda sügise lõhna. Koristatud kartulipõllud mustendavad pimeduses. Buss hilineb tihtipeale, aga mitte palju, mitte üle veerand tunni. Siis ta tuleb, ilusad soojad tuled ees säramas. Tunned, et maailmas on teisigi inimesi peale sinu, ehkki sa neid eriti näha ei taha. Aga niisama halb on ööseks oktoobrikuus tühjale maanteele jääda — kuskil kolkas, mida kaardilegi pole märgitud. Maksad jälle oma raha ja istud akna alla. Väljas on pime, välja ei näe, näed ainult bussi sisemuse ja enda peegeldust klaasil. Võtad raamatu, aga kiri on liiga peenike, valgus liiga nõrk, ja sa paned raamatu jälle ära. Olin Phaethoni haual, mõtled korraks endamisi, aga sügis on käes ja jälle saad aasta vanemaks. Siis kujutled võpatades, kui pime on praegu Phaethoni haual ja kuidas kuused õige tasa kohisevad. Lõpuks paistab eemalt linna kuma. Korraks haarab sind kerge erutus, aga see vaibub peagi. Ükskõikselt sõidad linna sisse. Pidevalt tajud, et oled ainult seal, kus sa parajasti oled.

Linnamäe 1970

ELU VÕIMALIKKUSEST KOSMOSES

Kersti Merilaasile

Ta ütleb: «Sa ei palveta kunagi.»
Ta ütleb: «Milleks sulle su lennukid, su raadio, su Bonnafous, kui sul ei ole tõde?»
Saint-Exupery, «Inimeste maa».

1 ENN

Surusin veel sõprade käsi, tuul sahises öistes pärnades mu kohal: olime kolme peale ära joonud neli pudelit kuiva veini, samas vilistas rong. Pistsin jooksu ja jõudsin veel õigel ajal vagunisse. Uksed plaksatasid mu järel kinni, mootor võttis tuure juurde ja aegamööda liikusid väikese suvituslinna tuled akendest mööda. Perrooni kohal rippusid lambid. Ühest valgusest teise, teisest kolmandasse, siis ei midagi, ainult pimedus. Oli august. Lahtistest akendest lendas sisse nukrat jahedust ja hilissuve lõhnu.

Istusin.

Sirutasin jalad välja. Mu pea oli hele ja kerge. Pöördusin, vaatasin aknasse ja nägin ennast öötaeva foonil. Rumal sassis juustega nägu liikus üle pimeduses vaevu aimatava maastiku. Muidugi, palju hädasid algab juba siit. Muigasin, et seda nägu solvata. Ei aidanud. Või polnudki see üldse mina? Oli see keegi teine, keegi uus? Tahtsin temaga rääkida, tahtsin midagi küsida. Mida? Ükskõik mida, sest see nägu ei meeldinud mulle.

Metsa tagant ilmus nähtavale suur ja kahvatu kuu. Ükskõiksena ujus temagi rongiga kaasa. Tegin talle grimassi. Miski inimlik pole meile võõras.

Eemal tukkus üks naine, veel eemal üks mees, kaks nolki vahtisid lahtisest aknast

öösse. Olen veidi purjus. Jürka ja Väino tirisid mu kaasa. Orkester mängis tangosid. Tango kehastab meie salajasi unistusi. Kardinad lehvisid tuules. See on nii ilus. Varem oleks kõige selle kohta öeldud: nagu filmis. Nüüd ei. Nüüd on filmid väga puhtad. Karged. Keegi ei nuta enam glütseriinpisaraid, keegi ei tantsi tangot, kardinad ei lehvi tuules. Tänapäeva inimene varjavat oma tundeid ja nende juurde saavat minna nüüd ainult mõistuse kaudu. Kahtlen väga, kas ongi kuhugi minna, kas ongi midagi varjata. Kerjusel on kaunis raske rikast teeselda. Muidugi, rikas võib ka kerjust teeselda, aga siis pole ta südametunnistus ilmselt puhas ja ta mõtted on ebaausad.

Rong vilistas, huile hajus valgesse uttu. Jõgi. Rataste mürin sillal. Jälle tavaline mürin. Rukkirääku pole kuulda. Olen kahekümne kolme aastane, observatooriumi praktikant, üliõpilane. Näe, tähed on praegugi seal ülal, säravad ilusasti. Huvi nende vastu saab materiaalse aluse ja muutub tasuvaks, ütles dotsent Scheffer. Vanamees armastab irooniat. Aga mina? Valged lilled raudteetammil —

«Teie pilet?»

Tõstsin pea ja nägin neiut, tangid käes. «Näpistage mu nina,» tahtsin öelda. Samas meenus, et pilet jäi ostmata. Muidugi. Vaevalt jõudsin peale.

«Pole.»

Ütlesin ega mõelnud nii.

«Pole?»

«Pole.»

Noogutasin pead. Ta pilgus oli otsekui kaastunne. Mul hakkas endast hale. Meil vaesekestel on ju nii hea, kui meid mõistetakse, meile kaasa tuntakse. Me tahame haletsust ja naerame oma nõrkuse üle lõplikus teadmises, et haletsust pole loota —

Mulle näis, et ta nimi on Meeli.

«Tõesti pole? Otsige ometi.»

Ma tõusin püsti.

«Ei ole, ausõna.»

Rong aeglustas käiku. Mäelt paistsid observatooriumi tuled. Mina aga sõidan edasi, teadsin, linna, koju —

«Mis teiega siis teha?»

«Ei tea. Tehke midagi.»

Seni tukkunud naine paar pinki edasi oli ärganud ja vaatas meid elava huviga. Muidugi, vaata aga vaata —

«Tulge kaasa.»

«Mina?»

«Kes siis muu?»

Mu protestivaim kadus jäägitult. Astusin talle järele. Vagun kaldus kurvil, ta haaras istmetest kinni, ja ma sain aru, et ta on samasugune tüdruk nagu kõik teisedki. Helesinine kleit, mustad juuksed.

Ta tõmbas ukse lahti. Olime esikus ja ma nägin: välisuksed polnud sulgunud, vaguniakende valgus langes timutikõrtele, nõgestele, paiselehtedele, lepapõõsastele. Ja rattad tagusid. Valjusti.

Vaarusin. Vist sihilikult.

Ta haaras must kinni.

«Oi,» sosistas ta.

Ta juuste lõhn —

«Pai kontroll,» rääkisin äkki nagu nõdrameelne talle kõrva sisse, «pai kontroll, ära vii mind rongisaatja juurde.» Ootasin. Rattad tagusid. Ta lükkas mind aegamööda, kuid kindlalt eemale.

«Miks teil siis piletit pole?»

«Ei jõudnud.»

«Muidugi, lõhnad juures.»

«Sõbrad.»

«Las siis sõbrad maksavad trahvi.»

«Nad jäid sinna.»

«Ja siis?»

«Olge inimene.»

«Ma ei jõua igaühe vastu inimene olla.»

Ometi oli tüdruku käitumises või näoilmes midagi, mis käskis mul edasi kembelda. Surusin selja vastu vahekäigu ust. Nägin hädapidurit, mille punane hoob mu silmade ees virvendas. Kui tõmbaks? See oleks alles hoop väikekodanlusele, mõtlesin, ei mingit sõitu, plaanist väljas, uued situatsioonid, otsustusvõimetus —

Rong aeglustas käiku.

Peatus.

Vaikus. Üks prillidega vanamees läks maha.

Vile. Maastik nihkus paigast — niipalju kui rongi valgus teda pimedusest välja tõi. Rattad tagusid jälle. See pealetükkiv motoorne rütm, liialdamaks mu banaalset situatsiooni —

«Minu nimi on Enn.»

«Mis te sellega öelda tahate?» küsis ta ja kogu aja peidus olnud naeratus lõi äkki vastu tahtmist välja.

«Seda, et ma pole igaüks. Ma olen suur ja tark, ma tean palju huvitavaid asju.»

«Nimelt?»

«Teine kord saame kokku, siis räägin.»

Tõstsin pilgu.

Tundus, et kohe hakkab mul füüsiliselt paha. Vagun rappus. Ahvatlevalt jooksis valgustatud mets mööda. Kõrtel sädeles kastet. Ühtegi metsloomа polnud näha. Ilmselt asusid nad eemal, pimeduses. Mu jalad higistasid, ma ei osanud enam midagi öelda. Ometi olime mees ja naine.

«Ärge pange tähele,» ütlesin. «See on jama.»

Vaatasin jälle öösse.

Otse minu vastas, madalal niidu kohal liikus meiega kaasa Cepheuse tähekogu. δ *Cep* on muutlik täht, pikaperioodiline tsefeiid nimelt. Suur kuusk varjas ta hetkeks. Vares tõusis lendu.

(See muutlik täht meenutas mulle miskipärast üht mu koolipõlvefantaasiat. Kujutlesin meie maad asustatuna ainult peadest. Umbes nii nagu Tuglase novellis «Õhk täis on kirge». Pead paljunevad pooldumise teel. Kõik see on inimkonna saja miljoni aastase arengu e. progressi tulemus. Siis aga saab üks pea kosmoselennul mingi kiirituse ja naaseb Maale. Teadlased teevad kindlaks, et kui see kiiritatud, rikutud pea kohtub Maal ühe teise peaga, kel on täpselt vastav kriitiline mass, algab omamoodi ahelreaktsioon ja kõik Maal elavad pead pudenevad himmsa mürina saatel algosakesteks. Leidubki vastav kriitilise massiga pea ja — oh õnnetust! — ta tunnebki seletamatut tungi tolle ohtliku partneri poole. Ta läheb, avab ukse ja ütleb päikesepaistelisse ruumi: «Ma armastan sind, Bii.» Lõpp on selline: üks astronoom (kuskil?) näeb seda plahvatust ja nimetab uue supernoova oma armsama auks Lilia Centaurii — Maa paistab «neile» selles suunas asuvat . . .) —

«Miks te . . .»

«Ah?»

«Miks te piletikontrolöriks hakkasite?»

Ta naeratas kohmetult.

«Et riigi raha vähem varastataks, jah?»

«Ma polegi päris kontrolör,» vastas ta. «Ma olen ühiskondlik . . . Vabast ajast. Elan Tartus. Nii saab suvel ilma rahata Elvas ujumas käia.»

«Nii hilja veel ujumas? Üksi?»

«Juhtub.»

«Tähendab, teie sõidate ilma rahata sellepärast, et keegi teine nii ei saaks?»

«Tädi töötab mul raudteejaamas. Lihtsalt sellepärast.»

Ta rääkis katkendlikult ja mina silmitsesin teda. Tal oli tugev lõug, mis ometi läks üle väga pehmeteks huultеks. Ta meenutas mulle ühe raadiokaupluse müüja tüdrukut, keda kord ühe peo ajal esikus suudlesin. Aga see polnud enam oluline.

«Ja nii käitegi Elvas?»

«Mhmh.»

«Kas piinlik pole niiviisi pileteid norida?»

«Jätke, palun.»

«Miks?»

Miks, miks. Tartu televisioonimast ilmus silmapiiril nähtavale, siis linn selle all. Olin juba täitsa kaine. Kuulasin teda. Ta rääkis. Ma ei tea, miks ta rääkis. Ma ei palunud teda rääkida. Sain temast palju teada. Aga ta ise vastutab oma avameelsuse eest, arvasin ma. Mina ei palunud usaldust, ma palusin vaid halastust. Ta ütles, et on kaks aastat joonestajana töötanud, nüüd õpib ülikooli sisseastumiseksamiteks. Tahab juurasse minna.

«Te pole siis hea inimene,» ütlesin huupi. Esimesed Tartu tuled vilksatasid mööda.

«Kuidas nii?»

«Tahate õigusteadust õppida?»

«Jah, tahaksin küll.»

«Tahate tõde jalule seada?»

«Vist küll.»

«Tõde teeb kurvaks,» kordasin käibefraasi.

«Ma ei tea.»

«Piletid jäid kontrollimata.»

«Mhmh.»

Tutvused algavad nii ruttu. Meie rahvast on seda raske uskudagi. Aga see on hea, olen selle järele alati igatsenud, et siingi väikesel maal, siin väikeses linnas loobuksime oma enesearmastusest. Miks me kardame naeratada? Teab keegi meile paremat väljapääsu, teab keegi teist teed? See on ju nii lihtne signaal: suunurgad tõusevad üles, silmadesse tuleb teine sära. Ja öösiti on üle-tänavaakendel hoopis teine valgus ja mõte, hoopis teine ilme meie ühtlaselt halli taeva all —

«Minu süü.»
«Misasi?»
«Et piletid kontrollimata jäid.»
Ta kehitas õlgu.
Naine, kollane lipp käes, libises mööda. Valget suitsu tõusis jaama kohal üles. Tahtsin selle tüdrukuga edaspidigi tuttav olla, tahtsin ehk rohkemgi. Ma olin sel suvel nii üksi. Mitte «meeletult üksi», ei, lihtsalt üksi. Dotsent Scheffer peaks seda teiseks maailmavaluks (22—25 eluaastat) ja käsiks lihtsalt töötada, töötada ja veel kord töötada —
«See on Tartu,» ütles tüdruk.
«Tõesti?»
«Jah.»
«Ma tahaksin teiega tuttavaks saada.»
«Kas hing valutab?» küsis ta. «Tahate ehk pihtida?»
(Mehed, te olete end naeruväärseks teinud. Teie vastu on küllalt laskemoona. Aga ise olete süüdi. Kes käskis nii palju lobiseda? Kui palju ahastavaid mehi maailmakirjanduses, kui palju filmis! Te räägite mulle Rodini «Mõtlejast» ja Myroni «Kettaheitjast». Teate, hoopis Werther tõusku pjedestaalile ja hoidku naiskolhoosniku käest kinni.)
«Hing valutab küll,» vastasin. «Aga pihtida ei taha.»
«Mis te siis tahate?»
«Kõike. Tahan teiega olla.»
«Te olete lolliks läinud.» Ta astus ukse poole. «Tulge maha, rong läheb depoosse.»
Astusime perroonile. See oli tühi ja lage. Üle asfaldijõe käis tuul. Eemal säras puhvet. Kuuldus laulu: «Для песни нужна тишина!»
«Noh?»
Kehitasin õlgu. Kell näitas kolmveerand üks.
«Ma saadan teid koju.»
«Saatke, kui tahate.»
«Mul pole niikuinii midagi teha.»
«Kena meelitus.»
«Ma ei kavatsegi teid meelitada.»
«Te armastate siirust?» küsis ta ja vehkis oma kotiga.
«Olen astronoom. Õigemini astrofüüsik. Viiendal kursusel.»
Vahel on hea nii öelda. Muidugi lollikestele. Aga tema sai aru ja vastas:

«Soovin õnne.»
«Tänan.»
Ta puhkes naerma.
«Te tahate huvitav olla?»
«Ei,» vastasin. «Ei taha.»
«Sellega teetegi end huvitavaks.»
«Ei tee.» Ma solvusin. «Ärge analüüsige mind. Ma ei taha teada, milline ma olen.»
«Teate ise paremini?»
Selline sõnapallikeste lennutamine ärritas mind. Küsisin:
«Kus te elate?»
«Siit paremale, läbi pargi.»
Tuul oli tugev. Puude varjud lendasid kord meie peale, siis jälle kaugele ette. Latvades käis mühin.
«Mis te minust õige arvate?» küsisin.
«Näete, ikka te ei saa rahu. Teile pole sugugi ükskõik.»
«Ei, ma mõtlesin seda, et ega te mulle ligiajamise pärast kuri ei ole?»
«Ei.»
See oli just see, mida ma kuulda tahtsin. Võisin nüüd rahulikult kõndida ja paljudele asjadele mõelda. Näiteks:
Maurois (aga küllap ka paljud teised enne ja pärast teda) on öelnud, et pärisinimene koosneb kahest poolest: mehest ja naisest. Need kaks poolt otsivad mööda maailma teineteist taga. Ah, mis Maurois, see oli üks vana muinasjutt. Aga ehk on mõttetu siin juurelda ja targutada? Viis päeva tagasi oli mu puhkus just lõppenud, tegin ema juures maal heina, ujusin, käisin õhtuti kinos — normaalne elu, füüsiline töö, ei mingeid probleeme. Aga see ei aita, on asju, mille eest enam kuidagi ära ei põgene, mis alati uuesti nähtavale ronivad.
Maurois —
Ei, mitte seda; sina, kulla tüdruk, ei sobi sellesse ülipeenikesse seltskonda. Ma ju tean. Üheteistkümnes klass, esimene kursus; me tegime sõpradega maailma ümber. Vestlused pikkadel talveõhtutel, vaidlused kuni vihani, kuiv vein — pudelist sai igaühele ainult pits —, hiljem hakkas kõik muutuma; öeldi, et noorus tunnetab oma kohta ajas ja ruumis, noorus oskab hinnata vanemate armastust ja hoolt; kirjutasin kunagi luuletusi Siiami naistest, nüüd on nad ammu ahju visatud. Oh, olid ajad . . . ja minu kallim ütles: «Mine oma poiste juurde.

mind on sul ainult suudlemiseks vaja.» Luule oli juba moodi läinud, ahvatleva välimusega preilid kirjutasid kohvikutes paberist salvrätikutele värsse, piipudega noormehed joonistasid kolpasid ja haudu, ja erootiline maailmavalu voolas koos sigaretisuitsuga üle laudade. Oli majanduslik tõus. Villem Gross kirjutas sel ajal oma romaani «Müüa pooleliolev individuaalelamu». Paljud imestasid, et ma astronoomiat õppima lähen, imestasin isegi ja imestan praegugi veel vahel —

«Nüüd te jäite õige kurvaks.»

Ta oli peatunud ja vaatas mind. Naise silmad. Tekkis vajadus väga aus olla, aga mul ei tulnud midagi meelde. Küsisin:

«Mis su nimi on?»

«Seda veel vaja.»

«Ütelge ikka.»

«Ester.»

«See tähendab tähte. Mis keeles?»

«Ei tea.»

«Heebrea. Kas...»

«Ah?»

Ma kohmetusin. Muidugi. Meil on teada, kuidas süüa, magada, kuidas kõndida, kuidas rääkida. See on nii ilus, nii esteetiline, kuidas meie elame. Kes teisiti teeb, läheb ristile, tuleriidale, uuemal ajal krematooriumi. Vana asi. Nüüd tuli ta mulle jälle meelde.

«On ikka igal inimesel oma täht?» küsis ta ilusasti, et teemat vahetada.

«Ei usu. Aga me võime nii mõelda.»

«Mõtleme siis.»

Mõtlesime. Vaatasime üles. August on juba täitsa mõistlik vaatlusperiood. Tähed langesid. Ester hüüatas vaimustusest. Ta ei pidanud mind enam võõraks. Selgitasin, et augustis on perseiidide vool, sellest ka need langevad tähed (ca 50 tk. tunnis). Meteoriidivoolu nimetus pani teda turtsuma. See meeldis mulle.

«Olete nüüd rahul? Oma tänase õhtuga, ma mõtlen?» küsis Ester äkki.

Enn jäi mulle rumala näoga otsa vahtima, küllap ta ei saanud hästi aru, mis ma öelda tahan. Olime juba minu maja lähedale jõudnud; korraks plaanitsesin, kas mitte mõne hoovi kaudu ringi minna, sest ma ei tahtnud, et ta minust midagi teada saaks. Jah, rongis hakkas ta mulle omamoodi isegi meeldima, ma lasksin tal ennast saata, sest öö oli nii ilus ja soe, aga rohkem midagi. Nad on kõik ühtemoodi, üks ehk veidi peenem, teine veidi labasem — aga kuidas talle seda kõike öelda? Kuidas talle öelda, et ülal toas ootab mind Vello? On pime, lehestik varjab aknad — ehk ei pane Vello meid tähele? Kõige tõenäolisem, et ta magab. Aga see poiss siin... ma ei tea — otsekui tahaksin teda veel näha, kunagi hiljem, kui —

«Ma pean nüüd tuppa minema,» ütlesin.

«Jah?»

Oli lühike vaikus. Vaatasin kõrvale. Ühe maja ühes aknas kustus valgus.

Siis pani ta oma käed mu õlgadele. Ei tahtnud suudlust. Lükkasin ta eemale. Milleks suudlus, see tundub lubadusena, lepinguna, kohustusena — eriti sellisel augustiööl, mis ei luba nalja, sest õhus lõhnab juba sügise järele, aedades helendavad õunad ja lillherned ja varsti veetakse supelrandades puuelevandid veest liivale.

«Aga ma tean nüüd, kus sa elad,» muigas ta käsi ära võtmata.

«Tea pealegi.»

«Ma tulen ja otsin su üles.»

«Ära tule. Ma pean õppima.»

Mu vastuväide polnud kuigi kindel ja veenev, aga ma ei hakanud enam õiendama. «Mine nüüd ära,» lisasin kaunis abitult.

Ta vaatas mulle tükk aega otsa. Siis otsis põuest märkmiku ja pliiatsi ning läks laternaposti alla. Kritseldas seal midagi ja pistis paberi mulle pihku.

«Minu telefon.»

«Hoia endale.»

«Sa mõistad, et ma olen mees, kellel on telefon?»

«Jätame naljad.»

«Võta.»

Ja ta toppis lehekese mulle käekotti. Kui enesekin-

del žest! Ehk arvas ta, et niisutan seda lipakat pisaratega oma unetutel öödel. Me olime teineteisele õige lähedal ja ma mõistsin, et ta on nagu jonniv laps, ei taha ilma suudluseta lahkuda. Seda oli kogu ta olemisest tunda.

«Mine,» kordasin. «Ole nüüd hea poiss.»

Ta ei jätnud.

«Saa aru, mul pole hea olla... Anna andeks.» Niisugused laused mõjuvad vahel; lootsin, et ta on küllalt tark neid asju mõistma. Harilikult märkavad nad ju ainult iseennast.

«Head aega,» sosistasin kiiresti ja tahtsin pöörduda. Aga ta suudlus tabas mind ikkagi põsele. See oli nii mõttetu. Ta hoidis mind kinni ja küsis:

«Sul on... keegi?»

Ma ei vastanud.

Ta tõmbas oma käe ära. Siis langes uks mu järel mürinal kinni ja ma olin pimedas trepikojas keset tuttavat värvi ja kopituse lõhna.

Süütasin elektri. Lugesin korterite nimekirjast tädi nime. Seintel oli vana siniseõieline tapeet. Tundsin käe all libedat käsipuud. Vasakul rippus plakat: «Koguge raha hoiukassasse! Säästetud summade eest saate osta väärtuslikke asju!» Ja kohe kõrval teine: blond punapõskne naine vaatab minu poole ja kuulutab: «KOGUS, KOGUS JA...» Ise aga näitab tuppa, mis on täis topitud klavereid, televiisoreid, kummipuid ja muud koli. Läksin trepist üles, astmed nagisesid —

sügisõhtul seisavad rannavees traadist linnupuurid hall taevas külm ma jooksen paljajalu randa torm läheneb lindude hõre pilv tõuseb üles lendab merele

— juba mitu kuud ei saa ma sellest lahti. Ta meenub kõikvõimalikes kohtades. Äkki. Ja kaob samas.

Jõudsin oma korteri ukse taha, otsisin kotist snepri-võtme ja keerasin luku vaikselt lahti. Vello oli voodis, ent ei maganud. Mulle ei meeldinud äkki, et ta elab siin, otsekui oleks ta mu mees. Aga nii see oli. Tädi ju teadis, et alati, kui ta tööle läheb, jääb Vello siia. Aga ta ei öelnud midagi. Ilmselt ei pidanud ta niisuguseid asju liiga tähtsaks. Ta on juba vana inimene ja palju näinud. Ja me pole kunagi eriti lähedased olnud. Ta võttis mu pärast ema surma enda juurde. Ma olin siis kuueteistkümneaastane ja tädi ei hakanud kasuema mängima.

Panin köögis tule põlema.

«Ma ootasin. Pidin juba vastu tulema,» naeratas Vello ja ajas end küünarnukile püsti.

Vaatasin teda seal, tema valget ihu laualambi rohekas valguses ja äkki hakkas mu peas miski keerlema. See ebamäärane tunne oli mul juba all tänaval tekkinud. Nüüd sain aru, milles asi oli. Mind ärritas Vello ja selle teise poisi väline sarnasus. Mõlemad brünetid, suure ninaga, pruunide silmadega. Ja midagi ühist ilmeski.

Ainult... mitte see Vello, mitte mingil juhul, ei hoopis see teine seal suveaias —

See panigi mu pea ringi käima.

Vello märkas seda.

«Sul on halb?»

«Oh ei,» naeratasin ruttu.

«Ega sa ometi rase ole?»

«Ei, ei, ära karda.»

Ei tahtnud sellest rohkem rääkida. Ja tundsin, et kui midagi niisugust juhtukski, ei julgeks ma seda Vellole teada anda. Kuidas sa selliseid asju võõrale poisile räägid? Vello, kellega ma juba neli kuud koos elan, näib mulle ikka veel just nimelt võõra poisina —

ma jooksen paljajalu randa torm läheneb lindude hõre pilv tõuseb üles lendab merele

«Ole hea, ära tule, ma pesen ennast,» — nende sõnadega sulgesin end kööki.

Olin tõesti väsinud. Muljed mõjuvad mulle kole ruttu. Ja igasugused muljed. Aistingud väsitavad mind. Aias kohisesid puud. Ja eemal ühel valgel müüril viskles ühe oksa röögatu vari nagu hiiglase käsi, nagu liblikapüüdja, nagu tont. Päevad lähevad üksteise järel ja elu saab vist ainult siit otsast lühendada, või pikendadagi, kui vaja, sest teine ots, sellest pole midagi teada. Rong vilistas jaamas. Veel teist korda. Kraanist sorises vett. Vello oli kõrvalteas, aga ma tundsin end täiesti üksinda. Varsti on ajaloo eksam —

«Ester!»

«Tulen, tulen.»

Keerasin kraani kinni. Tuul mühises veelgi valjemini. Äkki tuleb orkaan? Mis muutuks siis? Ehk muutuks? —

Hakkan õigusteadust õppima, aga kellele seda tarvis on? Mina, Ester Tarjus, ei tõuse iialgi advokaadi- või prokuröritoolile, mu kätte ei anta Iustitia mõõka, tema kaalusid, mu silmi ei seota kinni ja ma ei tahagi seda. Või kui

see tõesti nii peaks minema — jah, jah, mu silmad seotagu kõigepealt. Silmad kõigepealt. Ja kõrvad ka. Et ma midagi ei tunneks, ei teaks. Ainult siis oleks sel mõte, sest ma olen sündinud erapoolikuks. Milleks mulle teadus ja seadus? Tahtsin, et Vello mind jälle hüüaks.

«Ester!»

Hüüdiski.

Ma ei vastanud.

Seisin akna all, eemal müüril viskles suur vari. Uks käis, Vello tuli, võttis mu ümbert kinni. Ta oli hea ja soe nagu inimene. Seisime nüüd koos akna all. Vaadake meid, kes te pole eales julgenud teha ühtki sammu kõrvale, vahtige kas või silmad peast välja! Mina seisan siin. Aga seda mõeldes vapustas mind järsk nutukramp. Pisaraid pühkides olin endale vastik: neurasteeniline, viril tüdruk, kellel on korter teisel korrusel, vesi kraanis, raamatud riiulil, lilled vaasis, filosoofia aspirant voodis, — aga mis sind siis nutma ajab, vana loll? Kas tõesti see vari seal valgel müüril keset musta, sumedat ja tuulist ööd?

Vello talutas mu voodisse ja võttis riided seljast. Siis läks mu loll tuju üle, väsimus tuli, ma ei mõelnud enam midagi ja uinusin nagu kott.

3 ENN

Dotsent Scheffer rääkis meile täna sööklas niinimetatud teaduslikust fantastikast *(science-fiction)* ja ütles, et see žanr rikub noored inimesed ära, et niisuguse kirjanduse sõpradest ei tule enam õigeid teadlasi. Nad ronivad peadpidi raamatutesse ja näevad end juba Veenuse või Andromeeda udukogu poole sõitmas. Kõrgemas koolis aga ilmneb, et sõit kaugete maailmade poole on veel nii kaugel, et vaevalt teda tulebki, kui aga tuleb, siis ei mahu kohe kõik korraga, ja senikaua peab vaene poiss rahulduma omaliikumiste ja spektrite arvutamisega.

Oh, kui asi tõesti nii lihtne oleks!

Hiljuti kirjutati ajalehtedes jälle Störmeri paradoksist, mis teatavasti seisneb selles, et 1927. aastast alates on lühilaine-raadiosaatja signaalidele nõrka kaja registreeritud. 1960. aastal esitati hüpotees, kus oletati, et tegemist pole mitte tavalise kajaga, vaid planeetidevahelise automaatjaama signaalidega. Dotsent Scheffer muigab seda sorti hüpoteeside üle ja leiab, et see pole teadus, vaid poeesia, kusjuures viimasel sõnal on ilmselt halvustav varjund. Omast kohast on tal muidugi õigus, ta on ju teadlane. Aga ma mõtlen, et see poeesia on mind ikka kiusanud, kiusanud isegi neil õhtutel, kui olin just enne seda päeval otsustanud, et minagi saan tõeliseks teadlaseks.

Suvel pärast keskkooli lõpetamist käisime sõbraga matkamas. Magasime küünis värsketel heintel ja kuulasime, kuidas ülalt katusealusest aknast puhub sisse öine tuul ja sahistab kõrtes. Rääkisime muistsetest lennuväljadest Aafrikas ja ühest mammutikoljust, millel olevat leitud justkui kuuliauk; Adamski Veenusel käimisest, lendavatest taldrikutest ja kosmoselaevade kujutistest vanadel koopamaalidel; sellest, et Tunguusi meteoriit olevat viimastel andmetel jällegi seest tühjaks kehaks osutunud; sellest, et üks Marsi kaaslastest on ilmselt samuti seest tühi. Tol ajal polnud veel teada, et delfiini peaaju kaalub rohkem kui inimese oma. Et me seda ei teadnud, suutsime kuidagi välja kannatada meid ümbritseva salapärasuse koormat. Väljas piuksusid öised linnud. Pilk kiindus katsepraost paistvasse ähmasesse lapikesse, taevas aga tõusis järjest kõrgemale ja kaugemale nagu külm kuppel. Ma mõistan, kui kaugel on see kõik dotsent Schefferi tõsisest teadusest. Jah, hoopiski mitte teadmishimu ei sunni meid nendele asjadele mõtlema. Just liigsest teadmisest tulevad liigsed mõtted ja soovid, arvan ma vahel, mina, lihtne inimene, kes tihti tunneb ilusat ja suurt soovi minna ära, minna kuhugi kaugele, kuhugi kõrgele, minna, teha, olla, lasta lõvisid, avastada uus element jne. jne.

Mis pean ma tegema, lugupeetud dotsent Scheffer? Ehk laenate mulle oma targa mehe maski? Läheksime koos tarkade meeste karnevalile poloneesi ja masurkat tantsima? Pärast valaksime inimkonnale õnnetina —

Maja on vaikne. Ei taha enam lugeda. Sulen ülitähtsa filosoofi raamatu. Suur mõistuslik konstruktsioon paneb haigutama. Lükkan akna lahti. Linn heidab magama. Mis nad teevad seal akende taga? Küsida ilma lootuseta vastusele on asjatu jõupingutus. Parem lihtsalt kujutleda.

Aga mu silmade ette kerkib miskipärast pilt algkooliõpikust, kus isa loeb lehte, ema raamatut, vanaisa kuulab

raadiot, vanaema (ei hooli massilise kommunikatsiooni vahendeist) koob sukka, lapsed aga mängivad. Kujutlen tuhandeid selliseid kortereid ses öises linnas, kusjuures kõigi perekondade tegevus on sünkroniseeritud. Kõik vanaemad koovad samas rütmis, kõik isad loevad artiklit «Prantsuse parlamendis», kõigil emadel on käes «Elu ja armastus», kõik vanaisad kuulavad laulu mustast kassist, kõik lapsed mängivad punase- ja sinisetriibulise vurriga. Siis heitub üks lugeja, tormab aknale ja tõukab selle lahti; ta mõistab, et võib-olla on jäänud vähe elada, ehk tuleks midagi teha, ehk tuleks hüüda teisi lugejaid, kuulajaid, kudujaid, mängijaid: avage kõik aknad, saame tuttavaks, öö tuleb peale! Miks ta ei hüüa? On vaikne.

Heidan voodisse, püüan uinuda, kuid see ei õnnestu — pean jälle tõusma — pean minema — siis jõuan kohale — seisan Estriga pimedas pargis — kostab inimhääli ja hobuste puristamist — taevas on pilves — mis siis nüüd saab, küsib Ester — kohe algavad Võtikvere mängud, vastan mina — Ester pole neid mänge kunagi näinud — seletan — paarkümmend aastat tagasi pommitasid lennukid siin puruks põgenike voori — selle kurva sündmuse mälestuseks korraldatakse igal aastal Võtikvere mängud — nende mõte seisneb katastroofi mõõdukas kordamises — pidulised asuvad teele, metsa tagant ilmuvad lennukid ja heidavad pommid piduliste keskele — olen siin varemgi käinud — esimene kord emaga — teine kord poistega — Ester üllatub, et päris pommid — jaatan: aga muidugi, ikka päris pommid — milleks see, küsib Ester — ei tea, vastan mina — olen ju sel alal võhik — lihtsalt Võtikvere tragöödia — milleks otsida asjade juuri — samas tõuseb rakett. Võtikvere mängud on alanud — me läheme kõrvale, läbi sõnajalgade pimeda mere — all orus liigub rongkäik — tõrvikud põlevad — lauldakse — ma tahaksin kodus olla, kui rukkipõld haljendab — siis lennukite madal koeraurin väljadel — esimene plahvatus — lubjakarva näod selle kumal — üks põlev männioks aeglaselt ja keereldes alla langemas — me jookseme eemale — jookseme — siis tühi vana maja — sellel mälestustahvel — SIIN ELAS SUUR TEADLANE LAVOISIER — uks kriiksub, kui sisse läheme — Ester hakkab kartuleid praadima, mina lähen puid tooma — päike lööb näkku — on ju öö? — sõrmed valutavad kuumast nagu lõkke ees — suitsumassiive tõuseb päikese all — hulk inimesi mustades

pükstes ja valgetes särkides jookseb rõõmsalt künkale — aatomipomm, aatomipomm, karjuvad nad — tulen tuppa tagasi — läbi meie suvepuhkus, sosistan hellalt Estri seoja, mulle nii armsasse kõrva, kuna tuul meie viimse varjupaiga seinu vabistab — siis mürin —

Oli pime ja vaikne. Kell näitas pool neli. Lõpuks leidsin õige ukse ja läksin sisse. Kahhelkividest õhkus külma ja torudes vurises miski. Märkasin peeglis oma tuhme silmi ja allavajunud suunurki. Loputasin nägu külma veega. Oleksin tahtnud kedagi armastada. Või ära sõita. Ent kõige selle jaoks tuli oodata hommikuni.

Koridoris kuulsin pererahva norskamist ja see andis mulle tagasi usu realiteeti ja inimestesse.

4 AUTOR

Pean nüüd veidi kirjutama sellest Vellost, kes Estrit ootas. Ma ei saa talle endale sõna anda, sest ta ei või meile enam midagi rääkida.

Vello tõstis igal hommikul pomme, pärast seda valas end külma veega üle, kuivatas kareda käterätikuga ja jõi kohvi. Siis istus raamatute taha. Ta ees olid siis kõikvõimalikud köited: Lenin, Engels, Plehhanov, Kant, Schopenhauer, Teilhard de Chardin. Vähemalt väliselt jäi ta alati rahulikuks. Kirjutan sellest kerge kadedusega, aga eks ole meile ikka natuke vastumeelt, kui teisel inimesel hästi läheb. Ropp põlgab puhast, lühike pikka, onnetu õnnelikku, loll tarka. Muidugi, vabanduseks võib üsna ruttu leida ka seda, et küllap eespool toodud tees on vist pikkade puhaste õnnelike tarkade väljamõeldis, et end õigustada roppude lühikeste õnnetute lollide kurva pilgu ees.

Vello töötas kella üheksast kaheteistkümneni kirjandust läbi, siis sõi, läks kella kaheni jalutama. Kella kahest seitsmeni töötas jälle, kell kaheksa sõi. Magama heitis ta tavaliselt kell kaksteist.

Estri mõtetes vilksatas juba kord üks kauge mälestus ühest teisest Vellost. Kuna inimesed ilmselt ükski ei mõtle nii loogiliselt, nagu raamatutes kirjutatakse, kuna nende mälestustele pole omane kinopildi lõpetatus ja konkreetsus, sellise virvarri täpne edasiandmine polnud

aga vist Joyce'ilegi jõukohane, siis lubatagu mul eelnenut ise lihtsalt refereerida.

Ester oli tüdrukutega suveaias tol suvel vastu üheteistkümnendat klassi. Vello, siis juba üliõpilane, tuli koos oma sõpradega sinna. Kujutlege endale valget ööd, lehtede sahinat hämaruses, muusikat. Kindlasti leidub kõigil mälusopis midagi niisugust: kui mitte, siis võib meenutada mõnd filmi. Vello oli päeval palju päikest võtnud ja ta noor nägu säras üleni otsekui sisemises tules. Ester ja Vello tantsisid koos kõik tantsud. Vello luges luuletusi, mitte sellepärast, et ta oleks end heaks deklamaatoriks pidanud, vaid ilmselt kutsus neid ridu esile see lärmakas muusika üürikeses hämaruses, see rohulõhn, kõik see, mille kohta võime lühidalt ja kainelt öelda: «Ei tule iialgi tagasi.»

Kui tulnud õied, põgeneme linnast:
all mere ääres ootab väike maja,
seal kibuvitsad õitsvad üle aia —
kui tulnud õied, põgeneme linnast!

Vello oli poisi kohta liiga närviline. Ta haaras tihti Estri käest kõvasti kinni ja pigistas. Vahel küsis: «Usud?» Hiljem sai Ester teada, et poiss on juba neljandal kursusel, kurameerib korraga paljude tüdrukutega ja joob ehk liiga palju, selle asemel et korralikult õppida. Ühesõnaga, Ester sai teada niisuguseid asju, mille kohta me ütleme, et eks nad või ju algul olla, aga ega nad kaugele ka ei vii — varem või hiljem tuleb mehel ikka aru pähe ja ta läheb kõige kaduva teed. Siis Ester veel neid fakte ei teadnud, ja nad läksid lihtsalt mööda tühja linna, kus sammud vastu kajasid ja mõtteid segasid. Päike värvis juba taeva roosaks.

Ja öösiti ei nüüd ma enam maga,
mu süda õhetab kui hõõguv ääs —

Vello rääkis korraga igast asjast. Siis läksid nad üle silla ja vaatasid udu, ja ka see oli liiga ilus.

Nüüd tuleks ikkagi öelda: «Möödus mõni aeg ja...» Aeg möödub ju tõesti kavalal kombel. Kus on asjade seosed ja juured? Kohtumine ühel päeval, kohtumine teisel... Maastiku muutumine, värvid, valgus, žestid.

Suvest me palju ei räägi, sest Ester ja Vello ei puutunud siis lihtsalt kuigi palju kokku. Aga sügis! Vello armastas laulda. Ülikooli kohviku küünlavalguse õhtute ajal laulsid poisid poolel häälel niisuguseid laule nagu:

Pimm-pomm, pimm-pomm... jalaraua kõlin...
Sunnitööle viiakse me kallist seltsimeest...

Oli selge, et niisugused laulud sellisesse banaalsesse paika ei sobi, ent igaks juhuks keelati kohvikus ära laulmine üldse. Poisid muidugi sellest ei hoolinud ja vaikisid alles siis, kui kohviku juhataja prilliklaasid uksel ähvardavalt särama hakkasid. Ja kui juhataja lahkus, algas laul jälle peale. Me pole veel öelnud, et abiturient Ester laulis kaasa. Ta oli juba omainimeseks tunnistatud ja Vello sõpradel oli rõõm teda näha.

(Faktoloogia korras märgime, et ka Enn käis siis juba ülikoolis, nimelt teisel kursusel, aga Estril polnud tollal mingisugust põhjust teda märgata ja vastupidi samuti mitte. Seega asus Enn eraldi ja me võime öelda, et on sama hea, kui teda poleks olnudki.)

Lõpuks keelati ülikooli kohvikus ka suitsetamine ära. Siin sai olema vaiksem, puhtam ja tühjem.

Ester lõpetas kooli (vihmapiisad roosidel, suudlused, rosoljekausside rida) ja läks projekteerimisbüroosse joonestajaks.

Võis tõesti olla, et nad ei näinud teineteist nii kaua. Juhtus nii, et Ester ja Vello läksid tülli ühe Estri hädasse sattunud sõbranna pärast, kes muide lakkas olemast Estri sõbranna palju varem, kui meie kangelased jälle ära leppisid. Seepärast me sellest sõbrannast eraldi ei räägi ega nimeta ilmaasjata ka ta nime. Estrile näis tollal, et sõbranna on tõesti traagilises olukorras ja mitte keegi ei mõista seda. Ja ühel tänavanurgal, kus nad kolmekesi koos olid ja kus Ester arvas sõbranna silmades lausa varjatud pisaraid nägevat, sai Vello hakkama sellega, et ta naeris õnnetu inimese inetult välja. Sõbranna jooksis ära, Ester jooksis teda püüdma ja Vello ei tulnud neile sammugi järele. Siin tekib mitu küsimust. Kuna Ester ühel päeval oma sõbrannas äkki enam midagi ei leidnud, hakkas ta kahtlema tüdruku tookordsete kannatuste ehtsuses. Aga seda ei suuda me enam kunagi kindlaks teha ja õiglus ei saa lausuda oma lõppsõna. Et Vello laskis Estri ära joosta ega läinud talle järele ei sel minutil ega järgnevate kuude jooksul, on hoopis mõtle-

mapanevam. See tekitab uudishimu ja sunnib meid uurima neid haake, millega üks inimene on teise külge kinnitatud. Uurida on palju, aga kõige täpsemini kirjeldasid seda lugu vahest need tuttavad, kes ütlesid meie kangelaste kohta: «Näed sa, käisid nii kenasti, aga siis jäi kõik katki.» Mina püüan kirjeldada eelkõige seda, mis alles nüüd, käesoleval suvel toimub. Mineviku hindamisel ei oska ma nendest tuttavatest põhjalikum olla. Kust mina tean, miks inimesed algul nii kenasti käivad, siis aga äkki enam ei käi. Kas mina olen parem kui teie?

Ester mäletas Vellot just nii: särgikrae lahti, ise ütlemas: «Me tuleme ikka üle aia. Las maksavad need, kel on raha. Ma läksin teadlikult selle peale välja, kui ülikooli astusin. Mida rohkem sa õpid, seda vähem saad raha. Andke siis mulle vastutasuks mõned romantilised privileegid.» Pimeduses lonkis ringi noori inimesi, laulja aga põrutas üle kogu linna: «Kes kord on näinud viimset mohikaanlast, uhket ja sirget, sõjakirves käes...» Seal polnud parketti ja Ester komistas ühtelugu. Vello hoidis teda kinni.

Sellised ööd jäidki Estrile meenutada, kui ta oma vaikset elu elas ja ainult harva, üle tuttavate midagi Vello kohta kuulis.

Aegamööda segunes nendesse kuuldustesse midagi võõrastavat. Vello oli lõpetanud kohvikutes käimise, ta ei joonud enam veini. Ta ei kurameerinud enam tüdrukutega. Töötada ja end arendada, kas või hambad ristis, oli Vello öelnud. Ta oli astunud aspirantuuri, filosoofia ajaloo alal, kuigi oli õppinud üldist ajalugu. Sellisena kohtas Ester teda ühel varakevade õhtul jälle tänaval. Ester muidugi teadis, et Vello pole enam see, vaid üks teine Vello. Samad tuttavad, keda me juba eespool kõige õiglasemateks hindajateks nimetasime, olid nii öelnud: «Hakkas tõsiselt teadusega tegelema. Jah, kauaks need poisikesetembud.» Niisiis seisid nad jälle vastamisi. Mis juhtus? Mis tingis seda, et nad nüüd enam ei lahkunudki? Oli vahepealne aeg olnud lihtsalt mingi varjusurm? Või oli jälle sobiv valgus, sobiv kellaaeg?

Ester vaatas neid silmi, mis naersid teisiti, juukseid, mis nüüd olid siledalt üle pea kammitud, vaatas tõsiseid peenikesi kurde suunurkades. Mille järgi me üldse tunneme inimese ära? Jah, kord nägi Vello välja nagu üleannetu kutsikas, nüüd oli tast mees saanud. Ester ja Vello

seisid tänaval teineteise vastas ja möödakäijad tõukasid neid. Nad rääkisid, Vello tundis huvi selle vastu, mida Ester nüüd teeb. Endast ei rääkinud Vello peaaegu midagi. Ta oli rahulikum, silmad olid juurdlevad ja selged.

5 ESTER

Ta ütles mulle ühel aprilliõhtul:

«Tead, ma tahan sinuga olla. Usud?»

See viimane sõna oli mulle tuttav. Nagu oleks kell tagurpidi käima hakanud. Ma andsin nii kergesti alla. Ma ei saa seletada, miks. See pole teie asi. Koju minna ta enam ei tahagi. Ta loeb nagu meeletu.

Panen pea ta sülle.

«Aga armastus?» küsin sihilikult.

Juba mitmendat korda.

«Armastus võib olla,» ütleb Vello väga ägedalt, «aga ta ei tohi meid elu unustama panna. Armastus on nagu uni. Keegi pole siis võimeline midagi korda saatma.» Ta kiigutab end aeglaselt. «Ester, me ei tohi unustada, et oht varitseb meid lakkamatult,» kordab ta käte klammerdudes mu keha ümber. Ma tean, et ta praegu minu peale ei mõtle. «Armastus võib olla, aga idee, ideaal peab olema. Usud, Ester?»

Alati anub ta uskumist.

Ma ei saa seda keelata.

Mitte nutta. Vastu pidada —

Aga ikkagi küsin:

«Kolmandal kursusel — mäletad? — oleksid sa öelnud: armastus peab olema. Kuidas sa siis nüüd teisiti?»

Vello laseb mu ümbert lahti ja tõuseb. Näen teda seismas maastikumaali ees.

Punased kaljud fjordide kohal.

Ta ütleb:

«Ma ei tea.»

«Ütle.»

Vello raputab pead. Mul pole võluprille, mul pole võlukübarat, et temasse tungida. Ma olen näoli vastu külma klaasi. Ja mul hakkab enda pärast vastik. Ma ei taha, et mind halastusest hoitaks.

Kord lõin teda.

Stseen nagu välkvalguses:

ta nägu toa hämaruses, mõttetu muusika raadios, erekollased lilled vaasis, klaasiliiva täis põrand —

Ta ei ärritunud, ei löönud vastu, vaid tuli mu juurde ja hakkas mind rahustama, siis lohutama. Ta ei võtnud mind tõsiselt. Ta ei pidanud mind enda vääriliseks. Ta silitas mu pead ja rääkis ilusaid loogilisi asju. Ma vaatasin ta pakse kulmupuhmaid ja mu süda läks soojaks.

On ta alati selline? Kas isegi siis, kui ta suu mu suule surub, sõrmed minusse vajutab? Kas ei riku ta oma printsiipe, kas ei piina teda pärast mingi kahetsus? Ma ei saa temaga olles rõõmsaks ja vahel piinab mind hirm, kas ma enam üldse saan kellegagi rõõmus olla, kas üldse leidub veel kedagi, kes kogu aeg ei mõtle? Aga mul ei jää enam midagi muud üle kui teda aidata. Lõppude lõpuks on minu mured kogu maailma seisukohalt tühised ja küllap ma mõtlen nad suurelt osalt endale välja.

Me pole mees ja naine selle sõna nõndanimetatud õiges mõttes. Tädi teab seda. Aga ta vaikib sellest ajast peale, kui meil kord oli üks pikk ja tõsine kõnelus. Ainult kord küsis:

«Kaua see kestab?»

Ma ei tea. Kuulan Solveigi laulu ja arvan end äkki uskuvat, et leidub teine, parem maailm. Sinna ei saa sõita. Aga ta olemasolu annab julgust elada mõttega, et ehk kuidagi ikka aitad armast inimest, kes on sulle juba sellepärast armas, et oled kord nii otsustanud, kuigi ise ei tahtnudki nii otsustada.

Tean niisuguseid andmeid:

ta ema elas üle nii palju intriige, et kaotas närvid. Alguses oli teatris viiuldaja, segas end igale poole vahele, tahtis õiglust. Paraku oli ema aus ja võitles liiga otse. Varsti lasti ta töölt lahti. Hiljem töötas nahakombinaadis. Segas end jälle igale poole vahele. Laskis kokku kutsuda tsehhi koosoleku. Läks kõigiga tülli. Hakkas pikapeale jooma. Raviti, see aga ei aidanud.

«Siis, tookord, kui emaga lugu halvaks läks, hakkasin ma kõigest aru saama,» ütles Vello mulle. «Vana intelligents on tahtejõuetu. On ainult mädapaise ühiskonna ihul. Ja kui leidubki üksikuid erandeid, siis need ei suuda midagi ära teha. Mitte midagi.»

«Aga sina ise oled samuti ... intelligents,» ütlesin mina.

Vello ägestus.

«Jah. Seda enam. See ongi kõige hirmsam! Ma tean. Aga ...»

Ta ei lõpetanud.

Ma võtsin ta käe.

«Armas, rahune ometi.»

«Ma räägin täna öösel vist liiga palju,» naeratas ta. «Liiga ilusasti kah. Aga peab ju vähemalt tahtma. Sest ... keegi ei või ju öelda, millal meie aeg otsa saab. Ja siis võib äkki selguda, et me pole midagi ära teinud, oleme ainult valmistunud midagi tegema. Oleme oma aja ära raisanud. Vaat mis võib juhtuda.»

Ta silitas mu pead. Südamlikult ja ilma kireta. Nagu väikesel lapsel. Siis vaatas kella.

«Ma pean töötama.»

Ja äkki ta muigas. Ausõna, muigas.

Ma tõusin, läksin köögi poole. Olin solvunud.

«Ära sa seda tõsiselt võta,» naeris ta mulle järele. Ma ei peatunud.

Kas elu on tõesti nii raske?

Ja see on alles algus —

Vello ema on nüüd närvikliinikus. Tasu õigluse eest? Tahab Vello kätte maksta? Minagi peaksin lugema läbi palju pakse raamatuid, et kujutleda paremat maailma. Aga kellel sest kasu oleks? Kujutlejaid on niigi küll ja enamik neist on väga tähtsad ja teenekad kujutlejad. Minu ülesandeks on ehk neile lapsi sünnitada, et kujutlejad isegi maa pealt ära ei kaoks.

6 ENN

Nii, nüüd tean minagi seda poissi, kelle pärast Ester mu õhtul nii delikaatselt ja rutuga minema saatis. Ei usu, et eksin. Intuitsioon pole mind siiani veel alt vedanud.

Ta väljus tolle maja uksest, kui ma täna õhtupoolikul häbitult seal ees puiesteel jalutasin.

Tundsin kohe, et see on tema.

Astusin juurde ja palusin tuld. Ta vabandas, et ei suitseta. Vabandasin omakorda. Ainult üks pilk mulle: jahe, uuriv, sõbralik. Ma noogutasin ja astusin edasi. Midagi tuttavat oli selles näos. Ma ei osanud endale öelda, mis assotsiatsioone kutsusid minus esile need pruunid silmad

ja suurevõitu suu. Must ülikond, hall särk, minust veidi pikem, veidi vanem... Ei tea. Ainult selles olin kohe kindel, et ta Estri juurest tuleb.

Istusin tänavanurgal pingile.

Lapsed mängisid tolmus. Tuul vaikis.

Maailmas oli näiline rahu.

Tahtsin maale, koju.

Mõtlesin suurele kasele ukse all, kartulivarte lõhnale, valgele seale, kureparvele ja rehepeksumasinate kaugele häälele, mis nüüd enam kunagi tagasi ei tule. Mõtlesin floksidele, mustale koerale ja mustale autole. Mõtlesin udusele hommikule ja auguga kivile. Meenutasin talve, uusaastaööd, kui me aknal kuulasime, kas linnast ei kosta saluut. Kunagi ei kostnud. Aga vahel tundus nii, et üle lumeväljade veereb halli taeva all madal kõmin — ehk oli see ometi?

Rändamisest väsind, koju tulen ma,
vana kase alla istun puhkama —

Aga üks teadlane kirjutas hiljuti, et me peaksime juba varakult mõtlema ülekosmoselise kultuuri tekkele, et iga elav tsivilisatsioon peaks surres jätma oma pärandi üldisesse varasalve. Kuna meiegi ei saa kindlad olla, et me igavesti eksisteerime, siis peaksime projekteerima vastupidava lunoidi, mis väljasurnud Maa ümber tiireldes jagaks kõigile soovijaile meie vaimset pärandit (aatom, album, artišokk, aurumasin, Ave Maria). Küllap nad siis kodeerivad selle lahti ja hüppavad rõõmu pärast lakke —

Rändamisest väsind, koju tulen ma,
vana kase alla istun puhkama —

«Tere,» öeldi äkki.

Ester seisis mu ees.

Nägin teda nüüd päevavalgel. Tal oli lihtne hele kleit seljas. Teadsin, et tuleb vabaneda illusioonidest, teadsin, et kahtluse eest pole pääsu, kui oleme veidigi tähelepanelikumalt vaadanud ja uurinud seda, mis meie ümber ja maailmas toimub. Oled noor, su silmad säravad, su rinnad on valmis toitma lapsi. Sa oled ilus ja ma tahan sind armastada. Su kaelal tuksub sooneke. Aga ma mõtlen sellele, et olen Oswięcimis kõndinud mullal, mis

ei kasvata rohtu, sest see polegi muld, vaid inimeste tuhk ning kummardudes võid leida pisikesi luutükikesi. Birkenau kolme õhkulastud krematooriumi juurest tagasi tulles mõtlesin väga selgelt ja külmalt, et inimene on tõesti üks tark ja vaimukas olend. Jah, poliitiline avantüür, enneolematu, kohutav, ent siiski ainult inimeste avantüür. Jah, ma olen lugenud raamatuid, kus öeldakse, et kõik on nii, nagu ta on, ma olen lugenud raamatuid, kus öeldakse, et kõik pole hoopiski nii, ja ma olen lugenud raamatuid, kus öeldakse, et kõik on nii, nagu sa ise soovid. Ma olen Mount Palomarist ja Genfist separaate tellinud, ma olen Toome raamatukogus istunud, ma olen antikvariaatidest toonud ja antikvariaatidesse viinud, aga mis on sest kasu, kui sina seisad minu ees? Kõik sõnad sulavad kokku ja kleepuvad mu higiste sõrmede vahel. Su nahk on sile ja kuiv, su silmad on selged; ma ei saa enam midagi parata.

Rändamisest väsind, koju tulen ma,
vana kase alla istun puhkama —

«Oled sa vaba?» küsisin veidi inetult.

«Ei,» vastas ta.

«Miks?»

«Kõik pole nii nagu sina!»

(Kui ma viieaastaselt kord maalt linnas käisin, saatis tädi Ella mind kahe kvartali tagant kassipoega tooma. Kass korvis, olin just oma tänava otsa jõudnud, kui kaks minust paar aastat vanemat linnapoissi mulle risti teele ette astusid. Suurem käratas: «Poiss, kuhu sa mu kassi viid?» Olin üksi kasvanud, maal, metsa ääres. Lasksin kassi endal käest ära võtta. Oleksid nad mind löönud, oleks asi ehk veel arusaadav olnud. Aga ei. Poisid puhkesid mu kohmetust nähes naerma. See oli liig. Kapituleerusin ja pistsin häbiväärselt jooksu. Poisid tulid mulle järele ja pakkusid kassi tagasi. Mina aga lidusin tädi Ella majani, poisid pidid kassi mulle hoovi järele viskama. See oli esimene kord, kus ma vastu nina sain.)

Mossitasin.

Ester uuris mind.

Siis muigas.

«Sa ei tea ju minust midagi.»

Pikkamööda kadus naeratus ta silmist, suule jäi see alles ja muutus siis tarbetuks grimassiks.

See kõik oli tõsisem, kui ma arvasin. Nii vaadatakse ainult siis, kui juba midagi olulist mängus on. Ma ei tahtnud sellele olulisele vastu panna.

«Ma nägin teda,» ütlesin ma.

«Keda?»

«Teda.»

Ta ei küsinud, kust ma «teda» tunnen.

«Võib-olla,» lausus ta ükskõikselt.

Sain aru, et mu aimus osutus õigeks.

«Ma löön... su üle.»

Ester tõstis pea ja muigas.

«Ega sa ainus pole olnud, kes nii räägib.»

7 ESTER

Ma pidin talle nii ütlema. Ta oli minu arust natuke ennast täis. Tahtsin teda piinata.

«Usu,» lisasin veel.

Ainus?

Me käisime Velloga viimase lume ajal suusatamas. Ta kukkus tihti, polnud harjunud. Aga ta naeris lõbusalt. Mäeküljed olid juba rohekaspruunid. See oli ilus päev —

«Mis siis, et pole ainus,» ütles Enn.

Jah, ka tema oli inimesearmastaja. Talle polnud sugugi ükskõik.

«Õilsus?» küsisin. «Suhtud peenetundeliselt keerulistesse asjadesse?»

8 ENN

Nii oleksin minagi mõnikord võinud öelda.

Ootamatu hingeline lähedus ja kaastunne tegid mind ühtaegu tigedaks. Surusin käed rusikasse. Jalgrattur sõitis mööda, liiv ragises kummide all. Ta tõi leevendust, otsekui oleks ta osa meievahelist rämpsu oma pakiraamil minema viinud.

Tõstsin käe, et Estri põske silitada.

«Astud ülikooli?» küsisin ega lõpetanud žesti.

«Sa tead ju.»

«Eksam on varsti?»

«Mhmh.»

«Miks sul nina juures väike arm on?»

«Kukk lõi.»

«Mis?»

«Kui ma väiksena maal vanaema juures käisin, oli seal üks kukk, kuri kukk, see lõi,» seletas Ester.

Ta naeris.

«Ära naera,» ütlesin. «Olnuks see kukk osavam, poleks sust üliõpilast ega midagi.»

«Aga kas ülikoolis on raske?»

«Raske?»

Kas see oli tõesti nii ammu:

kohvikusse tuli pikk tüdruk (Ivi), näitas hambaid, naeris ja tsiteeris luuletusi: *«Nüüd üksi Pariisis käid kesk rahvahulga müha / autobusside kari sind möirates seirab üha...* Apollinaire,» teatas ta siis. Meie istusime koos ja Rudolf luuletas *(kes sa oled inimene / oled nagu tee / nagu elu / nagu päikese naeratus),* Ferdi luuletas *(jah, see suvepäike / oli nõnda suur / ja siis möödus äike / õitses pihlapuu)* ja Ivigi luuletas vahel *(kärbes aknal / päikese surm),* siis aga läks Ivi meeletuks *(Montmartre, Montparnasse, Modigliani),* käkerdas selle tõestuseks mõlemad suured eesti päevalehed lauale kokku ja ütles vaba natuurina, kes põlgab roosat lambivarju ja muud pudi-padi: «Poisid, mul on idee. Laseme jalga, lähme suppi sööma!» Läksimegi, lauale mingi Maxi jaoks kirja jättes: oota, tuleme varsti tagasi. Ettekandja pidas seda kirja enesele määratuks, viis vahepeal meie asjad kööki; meeletuselt tagasi tulles kohtasime skandaali; Ferdi nõudis kaebuste raamatut, aga ei saanud seda ja tal kästi kohvikust kohe lahkuda; lahkusime siis kõik. Oli kuum päev; Ferdi ütles, et eesti luule struktuuriväliste seoste uurimine annaks rikkalikku informatsiooni; Rudolf soovis, et ma ta kätt suruksin; kuna surve oli kontsentreerunud sõrmedele, mitte aga labakäele, leidis ta minugi olevat endasarnase tundeinimese ja küsis, miks ma filoloogiat õppima ei lähe. Nii olime välja astunud ümbritseva piiratuse vastu. Järgmisel päeval kutsus prodekaan meid välja (ah soo, ilmaasjata teete muidugi eksameid, sest... noh, aga kui te kord neid juba tegema olete hakanud, siis tehke igaks juhuks edasi...) —

«Miks sa ei vasta?» küsis Ester.

«Ah?»
«Sulle tuli midagi meelde?»
«Ei, ainult pisiasjad.»
«Räägi.»
«Ei oska.»
«Räägi.»
«Ei saa. Ei saa saamagi.»
— *jah, see oli armastus, mis säras sinu silmades* — väljas paks udu ja sula, hall märtsiõhtu, Vellavere suusalaager, meie tüdrukud aga laulsid kõrvaltoas: *jah, see oli armastus* —
«Miks ei saa?»
— too vana lumememm ja Helina fiktiivne pulm ja too vana voodi ja Puškini haud ja Ülevi tuttav vahtkustuti —
«See on nii tühine.»
«Kuidas?»
«See ei ütle sulle midagi. See on nii isiklik, nii mage.»
«Sa ei usalda mind?» küsis Ester.
«Usaldan,» püüdsin seletada. «Aga seal polnud midagi huvitavat. Lihtsalt me olime. Üks poiss meie kursuselt läks kinni...»
«Miks?»
«Narri mängis. Seitse läksid sõjaväkke, kaks kaugõppesse. Kolm jäi alles.»
«Ma küsin, aga sa ei räägi mulle midagi,» kurvastas Ester.
Sulle rääkida?
Imelihtne. Sõnu? Midagi muud? Teisi keeli? Murdeid?
Võtan kõik raamatukogud ja viskan su jalgade ette.
Palun väga. Riiulid ümber!
Su ilusate jalgade ette —
oh, oleks lahti meil kõik mängualad ja päiksemaad — Sulle kõik värsid, kõik proosa, kõik draama. Mu kohmetus on mööda läinud. Ma ei karda sind enam ega karda ka seda, mis tulema peab. Ma lausa tahan seda.
«Ma pole jutustaja,» ütlesin. «Kõnnime veel natuke, kõnnime koos, peaasi, et koos, ainult koos.»
«Sul on ainult see peas.»
«Jah.»

Jalutasime siis mööda tänavaid, igasuguseid inimesi tuli meile vastu. Sõnadest jäi puudu. Siis võttis ta mu käe ja surus seda. Mul oli hea, aga ma ei surunud vastu. Siis läksin koju.
Vello tuli õhtul koju, varsti pärast mind. Olin köögis, pesin pesu ega kuulnudki, kui uks käis. Tuppa minnes nägin, et ta oli juba riided vahetanud ja istus laua taga. Ma ei näinud ta nägu, aga ta endassetõmbunud selg, ta vaikimine sundis mind edasi astuma ja ta tooli seljatoest kinni võtma.
«Kus sa käisid?» küsisin. Ta isegi võpatas, kuid ei vaadanud ümber. «Mis?» küsisin jälle, kui vaikus juba liiga pikaks venima hakkas.
«Väljas,» vastas ta lõpuks ja langetas pea taha. Ta juuksed puudutasid mu käsi. Ta juuksed olid ikka nii karmid olnud. Mäletasin neid sest suvest, jaaniõhtust, õigemini järgnenud ööst. Kaste oli juba maha langenud ja lõkkease selles säras oli nii inetu, kuiv ja hall plekk. Kiik oli hüljatud ja tühi, meie aga kõndisime siia üle põldude, ja äkki oli mul niisugune tunne, et ees pole enam midagi. Ma kõndisin märjas rohus selle tundega, ent ei öelnud Vellole midagi, ja kui ta mu norgu lõpuks märkas ja selle põhjust küsis, ei osanud ma mingit põhjust ette tuua.
«Sa ehk kardad?» küsis ta. Noogutasin. «Ära karda,» ütles ta vastu ja ma kuulsin selles fraasis tühja kõlinat. On ju nii, et inimestest paistab see tavaliselt kohe välja, kui neil enam midagi öelda või teha pole, jalamaid mõistad, et kõik on ammendatud. Teiste puhul aga usud, et kõik pole kadunud, seda lihtsalt ei näidata välja, kuigi ei saa aru, mispärast. Too jaaniöö aga ei lõppenud nii lihtsalt, ei hääbunud aoaegsesse nukrusse. Me ei leidnud sõnajalaõit, meil polnud oma lõket, me polnud selleks ööks varustatud. Ühe põõsa tagant avas hämarus meile julma vaatepildi. Mees ja naine armatsesid, mõlemad joobnud ja määrdunud, mees häälitses loomalikult, mulle tundus, et ma pole elus midagi nii inetut näinud, naine oli surutud märga rohtu ja ma nagu tajusin füüsiliselt, kuidas kleit ta selja külge kleepub. Just siis otsustasin ülikooli astuda. Nad ei märganud meid, tõusev päike lõi silmapiiril oleva telliskivimaja idaseina erepunaseks. Me

tõmbusime tagasi ja läksime jõe poole. Viimane laev pidi veel minema. Hiljem, pardal, puhus tuul vastu ja metallkäsipuud olid külmad ning neilt tilkus vett. Vello vaikis, siis astusime linnas kaile. Päike oli kõrgel. Polnud nagu midagi erilist, polnud oreooli. Läksime läbi tühja linna koju.

Nüüd silitasin ta juukseid nagu tookord laeval, aralt, uurivalt; tahtsin teada, mis oli, mis on, mis tuleb.

«Sa oled väsinud?» ütlesin.

«Pole midagi.»

«Kuidas pole midagi?»

«Lihtsalt pole midagi.»

«Ikkagi pead puhkama.»

«Pean,» naeris ta. «Pean jah.»

«Noh?»

«Homme lähen jalgrattaga sõitma.»

«Ja raamatud jätad koju.»

«Ühe võtan ikkagi kaasa.»

Polnud mõtet vaielda. Hea oli seegi, et ta vähemalt sõita otsustas. Kevadel käis ta niiviisi mitu korda ja oli tagasi tulles palju värskem. Nii, nagu tema teeb, võib ju ennast ära tappa. Las sõidab. Ta käis üksi, alati üksi, ja ma ei julgenud öelda, et sõidaksin vahel hea meelega kaasa. Arvasin, et las ta saab vähemalt seal looduses end üksi tunda. Aga kui ta õhtuti kumme täis pumpas, tundsin isegi omamoodi rõõmu, et homme võin minagi teha, mis aga ise tahan, et homme pole mul mingeid kohustusi, ehkki olin, need kohustused täitsa ise endale võtnud. Aga imelik, et kõik need asjad mind nüüd nagu vähem huvitasid kui kevadel.

Mõtlesin tagasi Ennule ja meie jalutuskäigule. Enn ütles, et temagi astub ilmselt aspirantuuri, instituuti muidugi, kui vaba koht leidub —

«Sa muretsed mu pärast?» vaatas Vello üles. Tal oli hea meel. Või ma ei tea? Noogutasin. Ta vaatas mulle otse silma sisse. Ta ütles kunagi, et nii sulab maailm üles. Ta silmad olid suured ja selged. Aga ma ei küsinud, kas maailm sulab üles. Ta on jäik, kuidas ta sulab? Laud ei värisenud, lamp laes ei kõikunud, lagi ei pragunenud, raamatud ei süttinud. Nii möödub hetk, siis teine, kolmas ja neljas, aga midagi pole parata. On selliseid veidraid õhtupoolikuid: kardina mustrist purustatud viimane päikesevalgus laual, kärbes helesinisel paberil, seisev kell,

sulepea, mis hetkel ei kirjuta. Siis mõtled jälle sellele, mis saab, sest nii palju aastaid on veel ees. Kui ma büroos töötasin, ütles juhataja asetäitja mulle: «Teil on nii ülbe naeratus.» — «Kuidas ülbe?» küsisin vastu. — «Kas te pole end siis peeglist vaadanud?» küsis tema jällegi. «Muidugi ülbe naeratus.» Polnud midagi parata. On ju midagi, mille vastu sa ei saa, on ju midagi, mis teeb haiget. Tean inimest, kes surija kohta ütles: «Pole midagi parata, peab ütlema, et natuke kahju on, kui ta sureb.» Mees naeratas kohmetult, häbenes ilmselt oma headust. Öösiti tuleb see mulle vahel meelde. Näiteks siis, kui kuu otse näkku paistab: külm, vaikne, terav. Igasugused mõtted tulevad siis pähe. Mõned elavadki ainult mõtlemisest. Näiteks Vello. Rääkisin enne Ennulegi, kuidas see filosoofia meie majas mind ära on tüüdanud. Kõik mõtlevad elamisest, aga ise elada ei taha. Enngi ütles, et teda huvitavat endiselt elu võimalikkus kosmoses. Sellest, kas maailmaruumis on veel teisi tsivilisatsioone, olenevat tema arust küllalt palju. Olevat kaks eri asja, kas me oleme üksi, ainukesed erandlikud nähtused, või on veel meiesuguseid. Enn ütles, et esimesel juhul ei piinavat inimkonna lõpu võimalus teda kuigivõrd. Las nad konstrueerivad oma pomme, leiutavad uusi mürke ja automarke, las vaatavad televiisoreid: ühel juhuslikul nähtusel mateeria arengus on see ju lubatud — tekkis juhuslikult, sama juhuslikult ka kaob, ja mitte keegi ei hakka taga nutma. Kui aga leidub veel teisi tsivilisatsioone (kas leidub? ütles Enn — kui me ise oleme elus, siis on üleliigne uhkus arvata, et kõik teised peavad ka elus olema), kui neid leidub, kui me oleme seaduspärane ja normaalne nähtus, siis on ju kaaslaste ees lausa piinlik, et vastu ei pidanud. Pole sugugi ükskõik, kas hukkub üks vohav ja ebanormaalne värdjas või suure perekonna liige. Nii rääkis Enn. Aga see kõik on minu jaoks liiga kauge. Kõik me teeme millegi jaoks, kellegi heaks, tuleviku nimel. Enda jaoks mitte midagi. Mis õigus on meil siis teiste heaks midagi teha, kui ise pole enda jaoks midagi teinud? Enn muretseb inimkonna eest, aga mina pole seda inimkonda veel oma silmaga näinud. Mulle on ainult inimesed ette juhtunud.

«Sa oled ju suur mees, mis sinu pärast ikka muretseda,» vastasin Vellole.

Ta suudles mu sõrmi.

«Õige.»
Ma —
Vello tõusis ja läks kööki. Kuulsin, kuidas vesi kraanis solises. Siis tuli ta jälle tuppa tagasi.
Samas helises uksekell.
Tahtsin vaatama minna.
«Ma ise,» peatas Vello mind ja läks esikusse. Mu pilk peatus klaastorukesel diivanilaua nurgal. Võtsin selle kätte. Lugesin: analgiin. Kuulsin esikust Vello samme ja panin arstimi endisele kohale tagasi.
«Mulle on juhendaja käest Moskvast telegramm,» lehvitas Vello paberit. «Ta kutsub mind uute materjalidega tutvuma.» Vello tuli minu juurde, kummardus ja silitas mu pead. Kui ta jälle kirjutuslaua taha istus, oli klaastoruke diivanilaualt kadunud.
Seisjn akna all. Milleks talle analgiini tarvis? Valutas tal pea? Aga ma ei julgenud teda tülitada. Ja milleks anda asjadele rohkem tähendust, kui neil on? Ma ei küsinud. Õhtu lähenes, läänes oli suur pilv, mis sarnanes istuva vanamehega. Teadsin, et loojangupilvi, mis meenutavad inimesi, hüütakse vihmalasteks. Tädi rääkis mulle —
Mul oli lapsepõlves kaks mängukaaslast: Heino ja Mati. Mängisime sõjamänge, käisime õunavargil. Ma võtsin neist poiste üritustest vapralt osa. Üle kõige meeldis mulle kõrges hämaras rohus roomata. Seal lõhnas nagu džunglis ja ma oleksin väga tahtnud putukaks muutuda — kui tore oleks elu siis olnud. Käisin siis kolmandas klassis, kui Heino ära Viljandisse kolis. Mati muutus järjest tähtsamaks, teadis palju rumalaid sõnu ja hakkas mind lõpuks plikaks nimetama. Võõrdusime teineteisest, kuigi elasime ühes majas. Esimest korda suudeldi mind unes. See oli üks tuntud meeslaulja. Pärast leidsin mõned sõbrannad. Meile meeldis ikka veel seigelda. Lonkisime õhtuti mööda tänavaid, ronisime üle aedade ja hüüdsime oma klassi poiste akende taga, millega vaesed emad hirmsasse ärevusse ajasime. Siis polnud veel mingi häbi treeningutes ringi joosta. Ühel õhtul tuli Mati mu tuppa ja hakkas tuld põlema ja jälle surnuks klõpsutama. Siis tuli ta minu juurde ja ma pidin end kaitsma. Ta läks verise põsega minema.
Vihmalaps oli muutunud agoonias vaevlevaks kehaks. Alt sulas ta lilla tindina liikumatusse kollasesse fooni.

Pimenes, ja maastikul oli salapärane ilme. All aiad üle tänava, seal ootasid tardunult karusmarjapõõsad, naeratasid äraootavalt elupuud. Kobaras, surunud end üksteise vastu, lamasid kivid keset alpitaimi ja hoidsid hinge kinni.
«Kas sa ei peaks puhkama?» küsisin juba ei tea mitmendat korda.
«Mispärast?»
«Iga inimene puhkab.»
«Las ta siis puhkab.»
Ta tuli laua juurest minu poole, aga peatus poolel teel.
«Millele sa mõtled?» kuulsin teda siis küsivat, aga ma ei seletanud enam ta nägu, nägin vaid siluetti vastu aknavidevikku.
«Mõtlen, et sa peaksid vahel ka endale mõtlema. Mis sa jonnid nagu väike laps . . .»
«Õigemini . . . sulle?»
«Mida?»
«Sa tahad, et sulle rohkem mõeldaks. Mis sa siis minu nimel räägid?»
«Vait!»
Olin selle nii rumalalt karjatanud, kui süttis valgus — ta seisis lüliti läheduses. Ja kui mu silmad harjusid, nägin teda seismas, ja ta oli nagu pühak, ausõna. Ta oli ilus, ta silmades oli jälle niisugune tuli nagu vanasti, ja ma tundsin, et armastan teda, ja ma vihkasin teda, sest tal oli õigus, ja ma tundsin end tema ees jälle tühise, räpase ja väiklase inimesena, kellele pole maailmas midagi püha, kes mõtleb ainult oma isiklikule heaolule, ja ma imestasin, kuidas ta oskab mind nii peenelt alandada, ja ma tundsin, et ma ei armasta teda enam, ja teadsin, et me jääme ikka kokku, ja vaatasin kõrvale.
«Sa oled tõeline inimene,» ütlesin mõttetult.
Ta surus käed rusikasse.
Pärast vaikust ütles ta kiiresti:
«Aga mida sina tahad?»
«Mina?»
«Jah, sina.»
«Ma tahan vahelgi õnnelik olla.»
Ta peened, tundlikud sõrmed olid kõvasti ümber tooli seljatoe krampunud. Ja ma sain jälle aru, et on midagi,

mille vastu sa ei saa, millest ei päästa ükski ärasõit, ükski uni, ükski üksindus. Ja ma imestasin, et see tunne just minu välja valis.

Aga tema jätkas:

«Diivaninurgas kössitada? Kes, ütle siis, kes siis maailma edasi viib? Keegi peab see ju olema! Peale virisevate ja vaimutsevate intelligentide peab olema keegi, kes midagi ära teeb! Maailma varitseb hädaoht! Võib maalida punaseid ruute, võib igasugustes hingeliigutustes urgitseda, kõik võib olla! Aga keegi peab päästma meid kõiki.»

Ta hingas raskelt.

«Ära pea mind narriks,» jätkas ta siis. «Aga ma küsin, kes maailma edasi viib?»

«Kuhu?»

Ta jäi vait, mulle nagu imestusega otsa vaadates. Inimesi käis majas, all rääkis keegi, kõrvalkorteris mängis raadio. Vaibal oli suur punane ring. Vello seisis selle ringi ühel serval, mina teisel. Meie vahel oli lõõskav sõõr, pehme nagu soolaugas, mida valgustas ülalt sooja valgusega abažuur.

«Kuidas kuhu?»

Ma ei osanud vastata.

«Ajalooline areng on determineeritud. On see, mis peab olema. Ja see, mis peab tulema. Aga kuidas oleks võinud olla... sellest rääkida on mõttetus.» Ta läks laua juurde tagasi. «Ja mingil määral peame end... ohverdama.»

«Ma tahan kord endale lapsi... mingil määral,» ütlesin äkki.

Ta vaikis, nagu poleks kuulnudki.

Mul oli piinlik.

«Kui me end kord hooletusse jätame,» kuulsin jälle ta häält, «siis oleme kadunud.»

«Mis?»

«Väikekodanlik mugavus õgib meid. Ja teeb seda nii, et me isegi ei märka.»

«Ja mis sa siis teha mõtled?»

«Mina?»

«Jah?»

«Ma pean ainult ühele asjale mõtlema.»

Lülitasin raadio sisse. See oli Vello raadio. Roheline silm süttis aegamööda. Kruvisin nuppu. Maailmas lobi-

seti, tantsiti, tülitseti. Kuskil marsiti. Jäin kuulatama. Keerasin veel valjemaks. Marss täitis toa. Kunagi meeldis mulle selline muusika. Ma tahtsin paraade vaadata. Kinos läksid isegi silmad märjaks —

ma jooksen paljajalu randa torm läheneb lindude hõre
pilv tõuseb üles lendab merele

Nägin madalat pilves taevast, tumedat merd ja seletasin saabuvas hämaruses lapsi, kes eemal puust elevandi turjalt vette liugusid. Suured lained lõid vastu vineerist külgi. Erekollane väike kleit lipendas pealelangevas öös —

«Ma panen kohvi üles,» ütlesin. «Vello, sa tahad ka?»

Ta raputas pead ja naeratas.

10 ENN

Kui hommikul observatooriumist Tartu poole sõitsime, püüdis Jürka mulle selgitada oma vaatekohti lõpmatudimensioonilise ruumi kohta. Jürka on filoloog, aga ta tunneb elavat huvi minu eriala vastu. See on muidugi täiesti seaduspärane ja mõistetav. Filoloog teab ainult filoloogiat. Seega tegeleb ta töö ajal umbes sellega, millega meie vabal ajal tegeleme, lugemisega näiteks. Muidugi, ta ei loe nagu lihtsurelik, vaid uurib ühtlasi, miks kirjanik nii kirjutas, kas ta tõesti nii kirjutas ja kas ta poleks võinud ehk teisiti kirjutada ja kuidas ta filoloogi arvates oleks pidanud kirjutama. Siis arvutab ta kokku kõik nimi- ja tegusõnad, korrutab, jagab, tarvitab matemaatilist analüüsi (laseb tarvitada) ja leiab kirjaniku i n d e k s i. Vahel kirjutab lehes: näe, mina ei saanud sellest raamatust aru. Sellest järeldub, et kirjandus on keeruline asi: mina küll ei julgeks repliigi korras lehte panna, et mina ei saanud (selle või teise mehe) teooriast aru. Ka tööst vabal ajal räägib filoloog kirjandusest. Seega hakkab tal ühel hetkel igav ja ta tunneb teravat huvi füüsika vastu.

See jutt on muidugi ülekohtune, sest Jürka on mu sõber.

Arutame siis lõpmatudimensioonilist ruumi.

Me suudame tunnetada ainult kolme ruumimõõdet pluss ühte ajamõõdet (kuigi mitmed hüpoteesid oletavad

veel mitme hoopis erilise ajamõõtme olemasolu: näiteks arvatakse vahel, et on kaks aega, mis teineteise vastu voolavad).

Jürka fantaseerib nüüd, et ruumil võib olla lugematu arv mõõtmeid. Seega võivat näiteks sellel kohal, kus me praegu asume, sõita veel teine rong, kuigi me seda ei taju. Ja võib-olla istuvad selles teises rongis samuti kaks noormeest ja räägivad samadest asjadest. Oletame, et nende ja meie vahel tekib teatav alateadvuslik kontakt ja sellepärast tuleb meilegi ootamatult pähe niisugune veidi ebatavaline mõte võõrastest dimensioonidest.

«Sellega on kõik siin maailmas seletatav,» märgib Jürka lõpuks.

«Kuidas kõik?» küsin mina.

«Saad aru, empiiriliselt pole seda veel tõestatud, noh... teoreetiliselt ka mitte, aga ilmselt see on nii. Kunagi tõestatakse. Just nii. Sellega on kõik seletatav: kunst, moraal, armastus, poliitika, esteetika... Kõik. Mulle meeldib niisugune seletus.»

«Hm...» oskan ainult öelda. Jürka arvab, et reaalteadlane on küünik, ja püüab minuga solidaarne olla. Aga mind ei huvita künism ja teise maailma probleemid mind ka ei haara. Muide, ma usun hinge surematusse, aga mind ei huvita, kus ja kuidas see toimuma hakkab.

«Kuule, tule täna Kirjanike Majja,» jätkab Jürka äkki. «Seal on arutelu teaduse ja kirjanduse vahekorrast.»

See veel puuduks.

«Eks ma vaata,» ütlesin viisakalt, et mitte Jürkat solvata.

Aga siis tuleb mulle meelde eilne vestlus dotsent Schefferiga. Me seisime uue torni juures ja dotsent ütles äkki:

«Tahate teadlaseks saada?»

«Ei taha,» ütlesin mina.

«Väga tore,» vastas dotsent, «väga tore. Mulle meeldivad ettenägelikud mehed.»

Vaatasin talle imestunult otsa. Ta pani suitsu suhu (mulle muidugi ei pakkunud) ja teatas:

«Muidugi ettenägelik. Väga ettenägelik. Teate, mis Pelak mulle kohvikus ütles?»

«Te käisite linnas kohvikus?»

Dotsent jättis mu torke tähele panemata ja jätkas:

«Pelak... ütles, et tema arust jääb teaduse areng

umbes kahekümne aasta pärast seisma. Miks, küsisin mina ja arvasin, et ta leiab mõne kasuliku, huvitava aspekti... luuletajad vahel leiavadki selliseid aspekte. Aga tema vastas: lihtsalt aitab su teaduse arengust, aitab küll! Voh?»

Nägin, et dotsent Scheffer on tõsiselt puudutatud, ja tegin väärika näo. Siis astus mu õpetaja lähemale, võttis mul pintsakurevääridest kinni ja kordas tigedalt:

«Kujutage ette! Lihtsalt niisama! Aitab! Tulevad lõõpima...»

Siis läks ta äärmiselt rahulikult peahoone poole.

Seda pisikest juhtumit meenutasingi Jürkaga Tartu poole sõites, kui olime lõpetanud kõrgetasemelise arutluse lõpmatudimensioonilisest maailmast, kus kõik on võimalik, kus kõik on seletatav millegi seletamatuga, ja nii edasi.

11 ESTER

Kell on seitse. Ma ei oska enam midagi teha. Maja on tühi. Kõnnin ühest toast teise. Äkki tuleb mulle üks mõte. Otsin käekotist kortsunud paberilipaka, kuhu on kirjutatud Ennu telefon. Telefon? 44-48.

12 ENN

Tahtsin just jalutama minna, kui all helises telefon.

«Enn, teid palutakse,» hõikas perenaine.

Läksin alla. Perenaine kadus delikaatselt kõrvaltuppa. Võtsin toru.

«Enn, anna andeks,» kuulsin telefonis naisehäält. Mulle ei meenunud kohe, kellele see kuulub.

«Jah... aga...»

«Ester siin.»

«Sina?»

«Mina!»

«Mis lahti on?» küsisin rumalalt.

«Ei midagi erilist. Ma lihtsalt tahtsin sinuga rääkida. On sul aega?»

«On,» vastasin ma rõõmsalt ja häbenesin seda samas, sest Estri hääles oli midagi, mis keelas rõõmus olla. «Kus sa oled?»

«Ma helistan kodust. Teeme nii, et ma tulen aega-mööda mäest alla ja ootan sind nurga peal.»

«Kohe tulen!» hüüdsin ja viskasin toru käest.

... Sõitsin bussiga kesklinna. Inimestel tundusid olevat hirmus uimased ja tülpinud näod. Kas nad teadsid, kuhu ma sõidan?! Buss peatus väga tihti, peaaegu iga posti juures.

... Ester seisis juba mäe all. Läksin ta juurde. Meie ümber oli lämbe õhtupoolik. Estri nägu pani mu südame peksma.

«Mis lahti on?» küsisin nüüd vist juba õigustatult.

«Tead... Vello on kadunud.»

«Vello?»

«Noh, see poiss, kes... minu...»

«Kuhu ta siis kadus?»

«Ei tea. Läks eile lõuna ajal jalgrattaga sõitma ja lubas juba kell kuus tagasi tulla. Eile teda ei tulnud, täna ka mitte.»

«Läks ehk laiale teele?» proovisin naljatada.

«Ei.»

Vaatasin maha.

«Ta on alati väga täpne,» lisas Ester.

«Peab järele uurima, kas...»

«Ma juba helistasin igale poole.»

«Keegi ei tea midagi?»

«Ei.»

«Ehk laskis tõesti jalga?» proovisin veel kord naljatada. Aga just siis tundsin korraga tõelist rahutust. Sain aru, et Ester ootab mu abi ja see on hetkel kõige tähtsam. Ta poleks mulle ju muidu helistanud. Otsustasin kõigepealt asja endale selgeks teha.

«Kuhu ta sõitis?»

«Ütles, et linnast välja. Ta vahel tuulutas ennast. Kuhupoole — ei tea.»

«Ja kas ta varem... on niimoodi ära jäänud?»

«Ei. Mul on palav. Lähme õige üle tänava.»

Ma ostsin Estrile eskimojäätise, ta imes seda torus huultega. Lahtisest aknast kuuldus lõõtspillimuusikat. Autod lennutasid tolmu üles. Ester tundus mulle äkki

väikese-väikese tüdrukukesena, kuigi ta tegelikult oli pea sama pikk kui mina. Taevas polnud ühtki pilve.

«Kas tal isa oli? Või ema?»

«Isa on lahus, ema... haige.»

«Haige?»

«Jah, närvikliinikus.»

«Ammu?»

«Paar-kolm aastat.»

Mööda tänavat käisid nii argipäevased inimesed. Kolm tütarlast tulid vist jõe äärest. Vanatädi tassis sibulavõrku. Ema pahandas lastega. Nõrk tuul liigutas Estri seelikut ja juukseid. See kõik oli nii ebaloomulik.

Meie pilgud kohtusid. Võõras saatus. Üks sekund — nagu tuim löök. Mul hakkas kurgus kipitama. Iial ei saa me sellest aru. See on liiga suur. Vähemalt meie jaoks. Aga iga hetk võib midagi juhtuda ja me kaome siit ilmast seda kordagi mõistmata.

«Tead, mul on hirm,» ütles Ester. «Tule, lähme õige kinno. Ma ei taha niisama oodata. Saad aru?»

Ei tea, kas saan.

Aga me läheme.

Sõnatult kõnnime kinoni ega mõtle sellele, et oleme juhuslikult loodud oma soo jätkamiseks ja alalhoidmiseks, ostame piletid, astume sisse.

Õnneks on film põnev. Mulle meeldivad sellised filmid: kriminalist kohendab sarvraamidega prille, mille taga on targad ja väsinud silmad. Sportlik bandiit teeb publikut vaimustusest kiljuma panevaid hüppeid. Tema kaasosaline on noor ja nutune — ilmselt võib sellest veel asja saada. Neiu kõnnib tantsisklevalt. Kabareelauljanna laulab laulu ööst. Lõpuks tagaajamine katustel vastu õhtutaevast, lasud. Siis: kriminalist helistab koju, vestleb tütrekesega. Homme on pühapäev.

Nii läkski kaks tundi mööda. Kell näitas juba kümme, kui me jälle tänava kuivas ja tolmuses õhus seisime. Oli juba pime.

Kõndisime teineteise kõrval läbi pargi, varjud kiikusid jälle meie ümber, ees, taga ja kõrval, mu käsi puutus kogemata su kätt, ikka taoti suveaias klaverit ja trummid tampisid sama viisi: *ei saa aru millestki ei iial aru saa ei saa aru millestki ei iial aru saa*... Küsisin Estrilt, kas ta on vahepeal eksamiks õppinud. Ta raputas pead. Meile tuli kõik jälle meelde. Park sai uue tähenduse,

leht langes põhjusega, linnuparv ei tõusnud asjata lendu. Ja kui lennuk ületas helibarjääri ja pani meid võpatama, siis polnud see ainult õhulaine, vaid taeva värin. Siis väljus pimedusest üks võõras mees. Minu ette jõudes küsis ta midagi. Ma ei saanud aru.

«Mida?» küsisin vastu.

Mees pigistas huuled kokku ja lõi pea selga.

«Võib-olla on teil piinlik seda teha?» pomises siis tigedalt.

«Mida ometi? Ma ei kuulnud.»

«Hea küll, hea küll, pole vaja. Olge õnnelik.» Ta mühatas veel kord ja kadus taas pimedusse. Ma vaatasin talle hämmelduses järele. Siis nägin, et olemegi Estri maja juurde jõudnud.

Seal ülal aknas põles tuli.

Tegin, nagu ei märkakski seda: las näeb ise, minusse see ei puutu —

Ester kiirendas sammu. Meie ühine mõte —

«Tuli,» sosistas ta ettevaatamatult ja läks veel kiiremini. Ma jäin maha. Kui nii, siis on mu samariitlasefunktsioon täidetud.

Ester läks mind märkamata sisse.

Ootasin.

Aedadest tõusis sooja lõhna.

Panin suitsu põlema. Üks liblikas välgatas laterna all. Jalutasin tänava keskele. Eemal pöördus üks takso ringi. Keskealine paar läks mööda. Olen ma nüüd üleliigne? Ikka esimene mõte endale, eks ju?

Siis kustus aknas tuli.

Uks paugatas. Ester.

Ma ei küsinud midagi.

Ta vaatas kõrvale, pimedusse. Lehestik kiikus tuules, kord laskis ta näole valgust, kord võttis jälle ära.

«Ma panin ise tule põlema. Päeval . . .»

Miks sa ütled nii? Ehk ei kannata mu õrn hing seda? Ehk on parem mõtlikult vaikida?

«Tule.»

«Sa pead kodus olema. Ehk . . .»

«Arvad?»

«Jah.»

«Tule kaasa.»

«Miks?»

«Tule.»

Me läksime trepist üles. Enam ei kuulnud ma suveaia trumme. Vanade majade lõhn, sinine tapeet —

«Võti ei keera.»

«Anna.»

«Miks sa sosinal räägid?»

Uks läks lahti. Astusime pimedusse.

Mul oleks olnud lihtne võtta ta oma embusesse siin lävel, ajal, mil meid ümbritses teadmatus. Komistasin. «Tss . . .» kuulsin Estri sosinat ja sattusin veel suuremasse segadusse. Astusin edasi. Siis tundsin teda. Hoidsime hinge kinni. Vaatasin üle ta õla ähmasesse aknaruutu, mis silmade harjudes nüüd nähtavaks muutus. Panin oma käe ta näole. Tundmatu maastik, elusad mäed ja orud, silmade niiskus. Puudutasin oma huultega ta huuli. Need olid karedad, ei vastanud mulle, ja mul oli hea meel, et nad ei vasta. Siis läks mu julgus üle. Astusin tagasi. Tuli süttis.

Istusin diivanile ja sirvisin ajakirju. Lugesin: «Kui ta lõpetas, kostis tugev käteplagin. Vahest õige pisut nõrgem kui see, millega teda alguses vastu võeti. Vahtang ei kummardanud, ei naeratanud, ta nägu oli kahvatu nagu paber. Ja enne kui õhtukleitides daamid jõudsid lilled kahmata ja lavale joosta, oli ta kadunud.» Ester kõndis rahutult ringi. Me polnud siin veel ühtki sõna vahetanud. Tuba oli mugav. Kirjutuslaud, diivanilaud, televiisor, raadio. Ma poleks osanudki midagi öelda. Ja minu sõnu polnud tarvis. Ma olin juhuslikult siin. Iga teine minu asemel oleks Estrile praegu vajalik olnud. Peaasi, et hingab ja räägib. Ükskõik, mis nägu, ükskõik, mis mõtted peas. Auto jäi maja ette seisma. Teesklesin, et ei kuulnud seda. Toas oli surmavaikus. Minut, teine, kolmas, neljas, viies —

Ei midagi.

«Ma peaksin ehk kohvi tegema,» ütles Ester kõhklevalt.

«Aitäh, ära näe vaeva.»

«Tead, see pole mingi vaev. Luba.»

«Noh, kui sa ise ka tahad . . .»

Ta hakkas köögi poole minema.

Siis helises telefon.

Ester peatus.

Ma ei tõusnud. See polnud minu asi.

Ester võttis toru.

13 AUTOR

See oli, lühidalt öeldes, dialoog ametiisikuga, mis nüüd järgnes. Kuuldavus oli halb ja Ester pidi paluma korrata. Kähisev hääl teatas, et Vello asjad on leitud Emajõe äärest, kakskümmend viis kilomeetrit linnast ülesvoolu. Lubati kohe auto järele saata. Ester küsis veel midagi, aga toru oli juba hargile pandud ja ta kuulis vaid tuttavat kauget undamist. Ta vaatas telefonitoru üllatusega, otsekui vaataks ta mõnda võõrast eset. Alles siis pööras ta pilgu Ennu poole, kes seisis, lahtine ajakiri käes.

«Noh?» küsis Enn.

Ja astus lähemale. Ester aga pöördus kõrvale ja ütles väga vaikselt:

«Ta asjad leiti jõe äärest.»

«Kust? Millal?»

(Nagu oleksid need faktid veel raasugi tähtsad? Aga me oleme juba sellised, et ka niisugustel juhtumitel esineme kui eriteadlased, kellel on tarvis täpseid andmeid, et endale asjast selget pilti luua ja siis diagnoosi ja ravi kirjutada. Me oleme ka surma eriteadlased, meie kõik. Armastame nii väga kaasinimesi, eks ju?)

«Kas ta ujuda oskas?»

«Oskas?»

«Oskab, ma tahtsin öelda.»

«Ei.»

«Üldse mitte?»

«Ei tea. Ta käis ainult poistega koos. Seda ma tean, et ta üksinda kunagi ei läinud.»

«Aga sinuga?»

«Ei.»

14 ESTER

Ma taipasin esimest korda, et ma tõesti ei tea, kas ta oskab ujuda või mitte, ja sain nagu esimest korda teada, et me polnud veel kordagi koos ujumas käinud. «Ma ei käinud sinuga kunagi ujumas,» tikkus pähe üleliigne mõte, ja ma pidin nüüd pisaraid tagasi hoidma. Lükkasin akna lahti ja nägin puhast ja selget Suurt Vankrit, mis üle linna kuma sisse paistis. Kas maailma asjad käivad tõesti nii

lihtsalt? Filmis algab tavaliselt enne seda viiulite kurb motiiv, taevas läheb pilve, naised kannavad musta, tuul painutab puid. Ja kõik tõusevad püsti. Kõik tõusevad püsti. Džäss hakkab mängima. Naised nutavad. Mehed aitavad neile mantleid selga. Lähme tänavale, linna, välja taeva alla, taeva alla, taeva alla —

«Ester . . .»

«Ester, auto on maja ees.»

«Ester, auto tuli.»

«Juba?»

Ma otsekui virgun. Mis ma siis vahepeal tegin, et müri natki ei kuulnud? Vaatan alla. Puude vahel hõõgub stopptuli, seletan üht nägu, mis üles vahib ja midagi ootab. Mis sa tahad, nägu?

«Ester Tarjus?»

«Jah. Jah.»

Nägin ikka seda valget nägu ja nägin veel lehestiku ornamenti selle ümber. Ja mul hakkas imelik tunne, et mu keha on ratastel ja sõidab aeglaselt pea alt ära, sõidab tagasi, mu pea aga jääb akna kohale kõlkuma, nagu nööri otsas. Ja ma hoidsin kõvasti aknalauast kinni, et keha ärasõitu takistada —

«Me ootame,» ütles valge nägu.

Nüüd ma sain aru.

«Kas . . . tohin ühe minu ja . . . tema ühise sõbra kaasa võtta?»

Ma lihtsalt ei tahtnud ilma temata sõita.

«Palun.»

. . . Istume sõiduautosse mingite meeste vahele, kelle nägusid ma ei näe. Sigaretiotsad hõõguvad ja paks magus aroom levib õhus. Tuled süttivad ning rebivad tänava ja puiestee valgeks. Auto liigub unnates kohalt. Pimedusest tormab välja puid, maju, üksikuid inimesi. Kõik vaikivad. Enn paneb käe mu õlale, silitab seda, pigistab mu sõrmi, nagu tahaks aidata. See on nii üleliigne. Tahaksin üksi olla ses öös, mõtlen, kui oleme lagedate väljade vahele jõudnud ja telefonitraadid hõbedaste niitidena ette ära kaovad. Üksi pehmel maal, nägu valges ristikheinas —

Ikka vaikivad kõik. Miilits rooli taga keerab raadionuppu, tuleb tantsumuusikat. Samas lülitab ta raadio välja. Ka siin on peenetundelisi inimesi! Kõik tahaksid minu eest hoolitseda, minu eest seista, mind toetada.

Siis pöördume külavaheteele. Ühe kassi silmad läigata-

vad kraavipervel, talude ees õitsevad mustjaslillad jõrjenid. Kõik, kõik läheb nii, nagu ta minema peab. Ühtegi tuld ei põle. Läbi metsa, läbi kuuskede müüri, läbi hõreda udu. Jälle väli. Siis kerkib ees lepavõsa. Auto kõigub ja uriseb roopalisel teel. Peatus tuleb varem, kui ma ootasin. See toob mu tagasi —

Rohi on kastene, jalad saavad märjaks. Miilits paneb taskulambi põlema. Sääski libiseb läbi selle valgusvihu. Enn puudutab mind ja ütleb:

«Astu hästi kõrgelt nagu kurg. Siis ei saa jalad märjaks.»

Ta näitab ette, kuidas seesugune kõndimine välja peab nägema.

Mul on hale, et ta mind kuidagi lõbustada tahab, ja ma teen, nagu ei kuulekski.

Rukkirääk saeb vahetpidamata. Harva kriiksatab üks teine lind. Siis astuvad puud kahele poole. Ees on uduvines jõgi. Miilitsa taskulamp valgustab kaldaäärseid põõsaid. Enn võtab mu käe alt kinni.

Äkki on jõgi otse mu jalgade all. Must vesi jookseb peatumatult ja ühtlaselt. Tuigun ja Enn peab mind nüüd tõesti toetama. Mu pilk otsib sel äralibiseval pinnal üht kindlat punkti ja leiab siis: vesikupu leht, võbelev, ent ometi tuge pakkuv.

«Seltsimees Tarjus!»

Tean, mida mulle näidatakse. Jah, jah, kõik on. Jah, tema omad. Kõik peale supelpükste, kõik on olemas, kõik on siin kasteses rohus. Avatud Plehhanov, võileivad — mu tarbetuks muutunud töö. Täpselt. Kõik on. Jaa, jaa. Allkiri? Palun. «Olge tugev,» ütleb mulle keegi.

Enn näitab mulle jõge.

«Vaata, siin kalda all on oma kaks ja pool meetrit.»

Võib-olla kakssada viiskümmend, võib-olla kaks tuhat viissada. Ma ei taha näha. Miilitsad korjavad asjad kokku. Üks tõstab jalgratta õlale. Vaatan ringi. On tuuletu siin metsa ääres. Kuskil sulpsatab kala. Miilits tuleb veel korra kalda äärde ja suunab valgusvihu alla. Ma lähen eemale. Peetakse vaikselt nõu. Arvatakse, et alles homme hommikul saab meeskonna välja kutsuda. Mis te jandate, milleks meeskonnad —

Üks mees räägib mulle, et need leitud riided ei tähenda veel midagi, et see ei tõesta veel sugugi uppumist. Olevat olnud juhuseid, kus mees alles mitme päeva pärast ise

välja ilmub. «Pealegi on tarvis,» lisas ta, «on tarvis see ümberkaudne võsa üksikasjaliselt läbi otsida.» Ta viimane lause sisendab mulle erilist hirmu. Ma tahan siit ära —

Kõik ongi valmis.

Siis jälle läbi märja võsa. Auto. Sõidame tagasi. Aknast tõmbab tuul, vihiseb kõrvades.

Pärast, kui me peatume, on ümber harjumatult vaikne ja soe.

Vaikne, soe, aga ikka ebaloomulik.

Mu aken on lahti, toas valgus. Miilits (või kes ta on?) surub mu kätt, nagu õnnitleks, nagu annaks lõputunnistust (milline sõna!). «Me teatame,» lisab ta hüvasti jättes. Auto vurab ära, bensiinilehk jääb tänavale.

Läheme Ennuga trepist üles, astume tuppa.

Ma olen täiesti unetu.

«Puhka veidi,» ütleb Enn.

«Puhka ise. Ma ei taha.»

«Ma ka ei taha.»

15 ENN

«Sa vist ei arvanud, et sul niisuguste asjadega tuleb tegemist teha, kui mulle rongis külge lõid?» küsis Ester seljakil tugitoolis lamades. Mu pilk libises üle ta paljaste põlvede. Ta nägi selle pilgu ära. Kummaline õhkkond sigines tuppa, täiesti keelatud õhkkond.

«Ei arvanud, ega?» kordas Ester.

«Mis siis?» küsisin vastu.

«Ei midagi. Kapis on vist konjakit. Anna mulle.»

Nagu laps, kes käsku täidab, läksin näidatud suunas, võtsin kaks klaasi ja pooliku pudeli. Meenus Osborne: kes pole kedagi suremas näinud, see kannatab pahaloomulise neitsilikkuse all. Kallasin klaasid täis. Jõime. Konjak tundus lahjana ja meenutas mõru vett. Ometi kallasin klaasid uuesti täis, et rituaali lõpuni viia.

Aeglane ja ähvardav mürin veeres üle linna.

Äike.

Sellepärast siis oligi päev nii lämmatav.

«Ta poleks iialgi seal u j u m a läinud,» ütles Ester. «Ma tean.»

«Aga kõik asjad olid ju kaldal, nagu . . .»

«Ära räägi. Ma tean.»

Tõusis tuul. Aknakardinad hakkasid lehvima. Kallasin veel konjakit. Mulle ei meeldinud see situatsioon. Ei meeldinud, kuigi ma paar aastat tagasi mängisin ülikooli näiteringis. Kes teab, kus siin asub inimvõimete piir? Spordirekordid paranevad üha. Kas ka neis asjades õpitakse rohkem taluma? Siingi peaks ju progress olema. Rauast süda on juba leiutatud —

Jälle müristas. Ester jõi oma konjaki ära. Ta nägu oli nüüd täiesti liikumatu.

«Ma olen kuulnud, et uppunud lähevad äikese ajal siniseks,» lausus ta siis.

Oli see muie ta suunurgis? Ei tea. Ta vajutas näo patja. Minuteid möödus. Läksin ta juurde, tõstsin kätele selle elusa ilusa keha, viisin diivanile, kohendasin kleiti. Millegipärast ei avanud ta silmi. See oli imelik ja ma hakkasin ennast umbusaldama. Jõin siis omagi konjaki ära, läksin kööki, panin pudeli kappi tagasi ja pesin klaasid ära. Harilikult ma ei pese viinaklaase. Kraanikaussi pladises peenike ja väänduv nire, hiline kärbes sumises mu pea ümber.

Pärast kustutasin tule ja istusin tugitoolis. Äike vaikis, aga lehestikus sahises nõrk tuul. Meie maja oli pimeduses. Ta hingas vaikselt ja ühtlaselt. Ma oleksin pidanud ta juurde minema, ma oleksin pidanud teda suudlema, ma oleksin pidanud koos temaga sigitama uue elu selle asemele, kes hiljuti siit lahkus, kuid põhjendamatu mõte, et selles kõiges oleks midagi ebaeetilist, midagi inetut, isegi ebaviisakat, hoidis mind tagasi. Kes lõi need reeglid, mis näitavad, et surma palge ees peame tõmbuma oma urgudesse, peame eralduma? Kas me ei peaks naerma? Kas me ei peaks vastu astuma, kuni jõudu jätkub, ja veel rohkemgi? Just, rohkemgi. Kuni nõrkemiseni. Ent ma istusin tugitoolis edasi, elukutselt astrofüüsik, vähemalt lootusega selleks kunagi saada, ja diivanil magas neiu, kelle armastatud noormees oli just äsja uppunud. Me mõlemad olime võidetud, veri meie soontes liikus aeglaselt, kulmudel tinakopikad. Kuidas see paistab eemalt? Lapsepõlves torkasin sõrmega kaardile ja tahtsin olla kohtades, kuhu ma elus iialgi ei pääse. Marmara mere ääres. Patagoonias. Kus pole poeesiat. Kus pole *coitus interruptus*'t, kus pole tõenäosusteooriat.

Fär-saartel. Nüüdki tunnen seda jälle. Su maja on pimeduses, sa väljud pimedusse ja jõgi viib su ära.

Hüppasin püsti, tõukasin kardina kõrvale ja hingasin värsket õhku. Äikesepilv seisis ikka linna kohal ja tänavatel valitses pahaendeline vaikus.

Siis kasvas majade kohale üles välgu lillakas põõsas. Kõuemürin järgnes kuue sekundi pärast. Kaugelt algas mühin, see lähenes, lähenes, siis langes maale vihm. Mu näole paiskusid plekist aknalaualt tillukesed pritsmed.

Ma ei tea, aga ma läksin Estri juurde, otsekui oleks mõni kaitserefleks tööle hakanud.

Istusin diivanile.

Tüdruk magas. See oli kõige õigem, mis ta teha võis. Silitasin ta juukseid, vaatasin ta nägu, mis toa hämaruses kahvatult helendas. Ja äkki nägin teda eredas valguses. Kust see päike? Väljas pladises vihm, katused kolisesid. Ta unes kergelt paotunud suu —

Ripsmete värin reetis salamaailma, kuhu mul polnud pääsu.

Naerata, naerata. Aga kuidas hoida seda naeratust, mis on nii väike, et Marsi parimad pikksilmad seda ei taba, mis on nii põgus ja kerge kaduma? Iga tuul võib ta ära viia, ja mitte keegi ei too teda tagasi. Kuidas hoida su naeratust, mis on ilus nagu lill, nagu kassipoeg, nagu muusika, nagu taevas, ilus nagu see, mida ainult enda jaoks hoiame? Näe, on pärastlõuna. Sa tuled merest ja soolased pisarad jooksevad alla mööda su siledat pruuni nahka. Vaata, öö on ammu käes, pilved liiguvad vasakult paremale, laev läheb teele nende all. Sa istud mu helekollase laeva pardal ja hoiad jalgu soojas vees. Ainult sinul on selleks õigus, sinul, kes sa oled end lunastanud teel üle mitme mäe. Maga. Enne Esimest maailmasõda nägi mu vanaema metsa tagant suurt tuld öötaevasse tõusmas. Ta põleb kogu aeg, see tuli, aga me ei märka teda. Vaata, mu kallis, ma küsin: kust tulevad lapsed? Ja ma vastan: su naeratus pooldub ja paljuneb. Nii nad sünnivad.

Oświęcimis suri neli miljonit. Nüüd uppus Emajõkke üks. On siin järeldusi? On see vaid eklektika? Väljas läheb valgeks. Vihmasadu nõrgeneb. Tuul peksab jämedaid piisku puudelt maha. Hall hommik. Ettevaatlikult, et Ester ei ärkaks, heidan ta kõrvale. Siis kaotab kõik mõtte ja läheb segamini. Mulle meenub õhtu, miilitsa

taskulambi vihk mustal veel, ma haistan Estri parfüümi, tunnen ta sooja selga aknast sissetungiva hommiku tuulehinguses. Ja ma uinun.

16 ESTER

ma jooksen paljajalu randa torm läheneb lindude hõre pilv tõuseb üles lendab merele puurid jäävad tühjaks mu käed langevad alla

Ärkasin.

Ta magas seljaga minu poole ja ma ei julgenud kohe mõelda, kes see on. Siis tuli kõik meelde. Tõusin hästi vaikselt, läksin akna alla, vaatasin pestud maailma. Meenutasin. Oli kord:

Vello ütles:

«Mõtted ja tunded on virvendus. Peab metsikult ennast valitsema, siis nad unuvad.»

«Ja siis?» küsisin mina.

Olime tookord tülis, ja mina küsisin just enne seda, miks ta minuga elab ja kas ta tõesti aru ei saa, et mina pole õige naine tema jaoks.

«Ja siis?» küsisin uuesti.

«Siis saab minust hea spetsialist.»

«Ja siis?»

«Mis «ja siis»? Nii on ennegi tehtud. Mõtle suurtele teadlastele, mõtle...»

«Ja siis?»

Ta vihastas.

«Kurat, siis olen ma kasulik.»

«Aga õnnelik?»

«Kas ma ei või õnnetu olla?»

«Loll!»

«Kuradile see õnn. Saame ilmagi läbi.»

See jutt oli meil õhtul siinsamas akna all. Vaatasin ringi ja võpatasin äkki laual seisvaid lilli nähes. Vello oli need toonud, kui ta jalutamast tuli. Ainukordne juhus... Helekollased lilled. Enn norskas tasakesi. Nüüd oli juba päris valge. Mõtlesin, mis Vello asjadega teha. Emale? Vist ei. Vello ei käinud kunagi üksi ujumas. Ta ei julgenud. Aga seal kalda all on kaks ja pool meetrit. Ehk libises ja kukkus —

Aga ehk on veel elus, tuleb uksest sisse. Ja mina olen

juba kõiksugu mõtteid mõelnud... Neid on raske heaks teha.

Laual klaasi all oli Vello foto esimeselt kursuselt: habe ja vuntsid ees, nii esitab ta Stenka Razinit uudismaalaste õisel karnevalil.

Aga mis oli minul temaga õieti pistmist?

Läksin peegli ette. Mu kleit oli magades ära kortsunud, nööbid lahti, juuksed sassis, silusin neid mõlema käega.

Võib-olla oleks talle kunagi monument püstitatud?

Saan ülikooli sisse, aga mis edasi? Tuleb minust prokurör või advokaat? Kord kunagi tahtsin õigusemõistjaks saada. See oli ammu. Ma oleksin õigust mõistnud. Nii nagu õiglus oleks parajasti näidanud. Kas ma oleksin nüüd Surma süüdi mõistnud? Või Vello? Või enda?

«Kas see on nii väga tähtiski,» lõpetas ta tookord vaidluse minuga. «Lõppjaama jõuame niikuinii!» Ja lõi ukse kinni —

Sulgesin tasakesi akna ja läksin kööki.

Lülitasin elektripliidi sisse, kuigi ma midagi keeta ei tahtnud. Raudplaat tõmbus aeglaselt heledaks, tuhkjaks.

Siis helises toas telefon.

Tõmbasin pliidijuhtme välja ja tulin tagasi.

Ennul oli juba telefonitoru käes, silmad poolunised.

«Millal?» küsis ta.

Siis kuulas tükk aega.

«Hea küll. Aitäh. Nägemist.»

Ta pani toru ära.

«Üles leiti. Tund aega tagasi.»

17 ENN

Mehed on palju õrnahingelisemad kui naised. Pidin enne sigareti põlema panema, kui sinna sisse läksin. Otse vastas oli vist üks tüdruk, kelle pikad mustad juuksed rippusid üle laua serva alla. Ja kõrval siis Vello. Tõstsin lina üles teadmisega, et see, mida ma siin rõskusest läikiva, tsementpõrandaga ruumis näen, jääb mulle kauaks silmade ette, et ma näen veel kaua seda moondunud ja pallina paisunud nägu. Mind on kasvatatud teadmises, et elu on suur väärtus, et elu väärtus üha suureneb, et me hakkame üksteist üha rohkem armastama. Me hellitatud üksikud lapsed —

18 AUTOR

Ma ei taha kirjeldada seda, kuidas matust ette valmistati. Jah, ka surnu riietamise juures võivad inimestel tekkida küllalt huvitavad mõtted ja suhted, aga see pole minu eriala. Ütlen ainult, et tehti ära kõik lihtne ja tavaline, mis teha tuli.

Matus oli paari päeva pärast. Ka Vello ema viibis seal, ja mulle tundus, et ta hoidis ennast kadestusväärse jõuga vaos. Aga võib-olla oli talle tehtud rahustavaid süste. Rangena, uhkena, sirgena seisis ta haua juures keset uudishimulikke, kes ootasid, et kirst avataks, ja olid üpris nördinud, kui selgus, et seda surnu seisukorra tõttu ei tehta. Ema võttis ka sõna. «Mu noor seltsimees,» alustas ta, «mu noor sõber.» Ta kõneles kaua. Haud oli surnuaia nurgas, raudtee läks sealt mööda ja kahel korral mattis suure kaubarongi mürin ta hääle. «Ma usun, et see, mille eest me kunagi võitlesime ... mu poja sõbrad viivad seda edasi, tõstavad selle lipu veel kõrgemale ... Mu poeg annab oma teatepulga teile edasi!» Ja ta sirutas avatud pihu sinnapoole, kus seisid Ester, Enn ja teised nooremad inimesed. Nad ei julgenud pilku kõrvale pöörata. Mustad leegitsevad silmad puurisid neid ja nad vabanesid painest alles siis, kui Vello ema lõpetas ja heitis hauda valgeid lilli ja Eduard Bagritski luulekogu. Tekkis elevus: taheti näha, mis juhtus. Uudishimulikud hakkasid tagant peale suruma ja esimesed pidid neid jõuga tagasi hoidma, nagu oleksid kõik inimesed hästi ruttu hauda tahtnud jõuda. Siis loobiti muld peale ja rahvas läks aegamööda laiali. Ester astus Vello ema juurde, kes ühe sugulase käevangus haudade vahel seisis. «Tere,» ütles väike mustas naine. Ester surus tugevasti ta niisket külma kätt. Ka Enn astus pikkamisi lähemale. Teda märgates noogutas Vello ema sõbralikult ja küsis: «Jõudsite ikka kohale, saite telegrammi kätte?» Enn noogutas ja surus Vello ema kätt. Ema ütles: «Ta oli nii aus. Olge tema väärilised!» Ta ei nutnud. Ester ei pidanud vastu ja läks veidi eemale. Enn vaatas talle järele ja kohtas abipaluvaid silmi. See polnud muidugi palve, see oli lihtsalt nutt. Tuli teisigi inimesi, kes avaldasid kaastunnet. Mõned tahtsid lihtsalt rääkida, mõni tahtis tõde teada. Siis jäi vaiksemaks. Surnuaed tühjenes.

19 ESTER

Ehk mõtlesin:

karavellid läksid ammu teele. Me suudlesime siis teineteist. Kui palju aega on möödas? Nüüd seisame tühjal väljakul, seisame väga sirgelt, minu käed on sinu ümber, sinu käed on minu kaela ümber ja tuul keerutab tolmu ning paberitükke meie jalgade ümber betoonil. Kõik on kuiv.

Siis puudutas keegi mu kätt.

«Oota siin kuskil, jaluta,» ütles Enn, «ma viin ta ära.» Ta pani Vello ema autosse ja nad sõitsid minema. Istusin surnuaia värava ette pingile. Väraval oli kuldtähtedega kiri: TULGE TAGASI, JUMALA LAPSED. Imelik, juba aastaid kuulub surnuaed elutarbelise teenindamise kombinaadile «Valgus», ja sellist antiateistlikku propagandat pole ikka veel üle lubjatud.

Siis tuli Enn tagasi.

«Oled sa väga kurb?» küsis ta.

Iga teise peale oleksin vihastanud. Aga nüüd ma ei saanud.

«Tead, imelik tunne on,» vastasin. «Ma ei armastanud vist teda,» lisasin mõtlematult.

«Kas sa kahetsed ainult neid taga, keda sa oled armastanud?»

See kõlas nagu nali.

«Ära räägi rumalasti.»

«Anna andeks.»

«Surnuid ei armastata,» ütles ta elutargalt.

«Jätame selle jama.»

Üks takso lähenes. Enn jooksis talle ette ja tõstis käe.

«Tule!» hõikas ta.

Ma ei saanud millestki aru ja läksin lähemale.

«Astu sisse.»

Kuuletusin ta käsule nagu pime.

«Elva,» ütles Enn juhile.

Auto liikus paigast.

«Sa oled hull.»

«Ei ole.»

Sõitsime läbi linna.

Enn soris oma rahakotis.

«Kuule, kas sul on kolmkümmend kopikat?»

«Mis siis?»

«Mul jääb puudu.»
«On,» rahustasin teda.
Auto raadios taoti klaverit.
Elvas mängisime bädmingtoni. See oli nii ilus.
Mängisime vee piiril.

Hämaras tulime jaama. Ma ei tundnud midagi peale väsimuse. Ennul pidi olema öine valvekord observatooriumis. Ta ütles, et peab oma kaksiktähte pildistama. Alles siis tuli mulle eksam meelde. Oli jäänud ainult üks päev. Pean otsustama, pean otsustama.

Nagu igal õhtul tõusis ka nüüd tuul. Esimesi kollaseid lehti langes perroonile. Astusime rongi, istusime akna alla. Kui jaamaülem signaali andis, uksed kinni jooksid ja heleroheline vagun võpatas ning liikuma hakkas, tundsin äkki hirmu peatse üksijäämise ees. Observatooriumini oli ainult veerand tundi sõita, ja ma teadsin korraga, et siis lõpeb mu unustus ja ma pean jälle sellele mõtlema, pean mõtlema kõigele, mida ma terve päev olin eemale tõrjunud. Peaasi: vastu pidada. Enn oli päevitunud, särgikrae laialt lahti. Kõik, mis minuga juhtus, ei puutunud temasse. Ja oli hea, et tal ei tulnud pähe mind haletseda. Selle poolest on enesearmastajatega kergem. Nendega tunned end lihtsalt vabalt.

Sõitsime viimaseid minuteid koos ja ma tundsin:

ei taha sulle ühtki sõna öelda. Tahan vaid, et hoiaksid mu käest kinni. Kõik on puhas: su päikest saanud nägu, vaguni nikeldatud osad ja hilissuveöine maastik. Puhtust, vaikust —

Nii oli see päev.

Aga õppima ma ei hakanud.

20 ENN

Olen päris maal sündinud. Arvan, et maastik vormib inimesi — keda mets, keda põld, keda meri. Küllap ma sellepärast usun, et asjad võivad linnas oma olekust väsida, märatsema ja visklema hakata. Puudega seda ei juhtu. Nemad jäävad. Ja neid vaadates kahtlen vahel inimestes, kes mulle naeratavad, kes ütlevad, et neil on rõõm mind näha. Ma olen väsinud teesklemast, kas kuulete? Olen sellest väsinud. Viis aastat tagasi tahtsin kord, et keegi selle sinise suvetaeva kääridega lõhki lõikaks.

Nüüd ma ei arva enam nii. Milleks ekstsesse? Aga ma olen väsinud teesklemast —

Buss peatub jaamas. Taksopeatuses on järjekord. Tullakse ja minnakse kohvritega.

Koos teistega lähen trepist alla, mööda tunnelit, jälle trepist üles. Tüdruk saadab poissi ära. Nad vaatavad teineteist otsekui tõestamaks, et õnn on ainult praegu, hetkel, kui mu süda lööb, just sellel löögil, mitte järgmisel.

Sõidan fotoplaate mõõtma. Ja kunagi ühel õhtul võibolla lähen Estri poole. Sest ma ei tea enam midagi muud, ühtegi teist kohta, kuhu ma peaksin minema.

21 ESTER

Tiiter «Head ööd» kustub, ekraan võpatab, muudab tooni. Sinine tühjus väriseb, kell on üle kaheteistkümne, aga mina ei lülita televiisorit välja. Veel päris suure tüdrukuna istusin täpselt niisamuti öösel televiisori ees ja mõtlesin:

antennid maja kohal on valves. Ja kes teab, ehk eksib üks kauge maailma kutse läbi kõigi nende kihtide, läbi äikese ja tuule, läbi pimeduse ja vihma, ehk eksib üksainus signaal siia linna, siia tänavasse, siia majja, ehk välgatab ta korraks, minutiks või pooleks, paariks sekundiks, hetkeks siin tühjal ootaval ekraanil, ehk on see midagi muud, midagi uut, mida me ei tea, mis meid aitab. Ja ma ei julgenud televiisorit välja lülitada, sest kui minagi magama heidan, kes tabab siis selle signaali, mis antakse ehk vaid kord mitmesaja, mitme miljoni aasta jooksul, ehk ainus kord üldse?

Praegugi istun ma nii ja maagiline aken hoiab mind jälle paigal. Kell on juba kolmveerand üks, aga ma ei julge end liigutada.

Siis heliseb uksekell. Ma tõusen ja lähen koridori, kuna televiisor tühja tuppa üksi tasa undama jääb.

Linnamäe—Pärnu—Peedu—Tartu

Suvi 1966

Üle loetud 1970

MÕRV HOTELLIS

M. L-le

1 RASKUSED ÄRASÕIDUGA

In diesem Dorfe steht das letzte Haus, so einsam, wie das letzte Haus der Welt. Die Strasse, die das kleine Dorf nicht hält, geht langsam weiter in die Nacht hinaus.

R. M. Rilke

HOTELLI uksed on avatud päeval ja öösel, hotell on alati valmis meid vastu võtma.

HOTELL seisab keset linna, kahe tähtsa tänava nurgal: range kaheksakorruseline hoone, mille fassaadil põleb tulikiri; alatasa sõidavad hotelli ette taksod, neist pudeneb inimesi, vahetpidamata paukuvad uksed, šveitserid ja teised teenistujad jooksevad siia ja sinna, vahel liiguvad ka täiesti rahulikult ja mõõdetult, kuuldub kõnelusi ja hüüdeid täiesti erinevates keeltes, muusika mängib all vestibüülis, hotelli ammuli lõugade vahel, mängib pikkades koridorides, mis hargnevad laiali mööda kõiki korpusi ja tiibu, mängib tuhandes toas, mis kõik on omavahel ühendatud kuuma- ja külmaveetorustikuga, kanalisatsiooniga, elektri-, telefoni- ja raadiojuhtmestikuga, mängib all pseudoklassitsistlikus restoranis, mängib kõigi korruste baarides, juuksuri-, rätsepa- ja kingsepatöökodades, keemilise puhastuse ja koristajate ruumides, ladudes, pesukodades, keskküttekeldrites, büroodes, ning siis tõuseb tuul ja algab vihm, ja lakkamatult sajab vihm üle hotelli, sajab

lakkamatult saabuvas hämaruses, kõigi inimeste näod on märjad, kõigilt telefonitraatidelt tilgub vett, kõigi autode tulede ümber on oreool, kõik tänavakivid peegeldavad taevast, ja hotelli uksed pauguvad, autod sõidavad ette, hotell on alati valmis meid vastu võtma.

TULIJA kaob hotelli nagu sipelgas pessa, nagu metsloom öösse. Hotellitoad pole kunagi tühjad: kui keegi lahkub, siis keegi saabub, ainult vahepeal koristatakse lahkunu jäljed, viiakse ära voodipesu, kallatakse tuhatoosist välja konid, pühitakse põrand puhtaks, korjatakse kokku unustatud pisiesemed. Võhikule avaneb tuba täielikus neitsilikkuses ja värskuses.

HOTELLI betoonõuel seisavad reas prügikastid, mis sisaldavad kõike inimlikku: munakoori, armastuskirju, pudelikilde, kuivanud lilli, tarvitatud preservatiive, kokkukägardatud ajalehti, murdunud kamme, auklikke sokke, tühje kreemituube, raamatuid, verist vatti, luuletuste visandeid, padrunikesti, läbipõlenud elektripirne, konservikarpe, banaani-, arbuusi- ja apelsinikoori, äravaadatud teatribinokleid, kompvekipabereid, moestläinud kübaraid, kalapäid, prille, konte, tapetud hiiri, katkirebitud fotosid, ilupaelu, juuksesalke ja purunenud pillikeeli. Prügikastide vahel ja ümber hulguvad kähisevalt karjatades armsad valged kassid, sabad tänavalaternate ähmasel kumal taeva poole püsti; prügikaste tühjendatakse regulaarselt, sisu veetakse prügimäele keset lagedat välja.

ÖÖ lähenedes saabub hotelli pikkamööda vaikus, harva on veel kuulda üksikut jutukatket, uksepaugatust, vee sisinat kraanides. Korrus korruse järel vallutab uni hotelli. Külmadel öödel paistab tähtede valgus akendesse. Kuumadel öödel lükkavad inimesed tekid ja linad kõrvale, et oma higistavaile kehadele õhku anda. Üle hotelli lendavad lennukid.

ME EI SÕITNUD KA SEL ÕHTUL ÄRA. Kell seitse sadas ikka veel, neljandalt korruselt oli näha, kuidas hotelli siseõu vihmas virvendas. Korpuste vahelt paistis natuke tumehalli taevast, aga polnud vähimatki märki selginemisest, kõik endiselt lauspilves, lootusetult nagu

septembrisadude ajal ikka. Rong pidi väljuma kell üheksa, aga ma võpatasin juba ainuüksi mõtte juures, et pean chukeses mantlis, ilma vihmavarjuta jaama minema.

Ma heitsin selili voodisse, suitsetasin, vaatasin lakke ja kuulasin vee pladinat vihmaveetorudes.

Kas saab meiesugustele olla veel tuttavamat muusikat?

Eriti vastik tundus kodutee siis, kui meenutasin vältimatut ümberistumist N. piirijaamas, mis toimuks öösel kell kolm. Peaksin seal unetusest lõdisedes istuma veel kolm tundi, kolkunud sigaretisuitsu ja õllehaisu sisse hingama, tuletõrje-eeskirju lugema, liiklustemaatilisi plakateid vaatama, ja akna taga öös pladiseks endiselt vihm. Alles kell kuus sõidaks nõretav rong ette, ja ma nägin end juba higiste sokkide, röhatuste ja norskamise keskel asjatult kohta otsimas, et siis kõledas aovalguses või veidi hiljem, keskhommiku ajal kodulinna perroonile astuda. Ainus võimalus seda sõitu teha on öösel: hommikul ja päeval ei lähe sinnapoole ühtki rongi.

Oleksin võinud tegelikult juba üleeile ära sõita, aga vihm oli siis juba alanud ja ma ei pääsenud enam hotellist välja.

Ma tõusin, läksin vannituppa ja panin endale külma kloorilõhnalist vett näole. Võisin mõelda ja otsustada veel poolteist tundi. Käterätik oli plekjas, väga siledaks triigitud ja tärgeldatud ega võtnud vett sisse, pidin näo taskurätikuga ära kuivatama. Kahhelkividest seinad ümbritsesid mind igast küljest, siia ei tunginud ükski välismaailma heli, oleksin nagu kodus olnud, nägin ennast peeglist, mu suunurgad olid alla vajunud ja ma naeratasin, et seda parandada.

2 BAARIS

BAARI madalal rippuvad vaskkuplitega lambid jätsid lae ja seinte ülemise osa hämarusse, valgus oli koondunud inimeste kätele, mis liikumatult mustadel lauaplaatidel lamasid. Leti ääres vaidlesid igavalt ja kurjalt kaks meest, enamik seinaäärseid laudu olid tühjad. Huvitava näoga ettekandja astus mu juurde, ma tellisin härjasilma ja kohvi konjakiga, ettekandja ei naeratanud mulle ja lahkus, ning mina jäin ootama, mehed vaidlesid endiselt, aga vaidluse mõte jäi mulle arusaamatuks.

Härjasilm oli pooltoores ja ma püüdsin selle hästi ruttu ära süüa, et siis kohvi ja konjaki juures pikemalt peatuda, muidugi mitte väga kaua, ma lihtsalt ei julge kaua üksi istuda, kohv ja konjak ees, sest keegi võib tulla ja küsida, miks ma nii istun. Ka minu kohal rippus vaskne kuppel, ka minu käed ja härjasilm olid piinlikult heledas valguses, otsekui operatsioonisaali laual, ja mul oli natuke ebamugav, kui läikiva terasest kahvli munakollasesse vajutasin: see polnud üldse seest hüübinud ja voolas abitult taldrikule laiali, aga ma sõin siiski, kuigi tundsin end natuke halvasti, see võis ju lõppude lõpuks tulla ka madalast õhurõhust ja lakkamatust vihmast. Ma püüdsin munakollast kokku koguda, aga noa ja kahvli abil ei läinud see kuidagi korda, ja ma hingasin kergendatult, kui toodi kohv ja koos sellega ka lusikas.

SISENES HULK UUSI KÜLASTAJAID, enamikus maitsetuis kleitides naised. Nad rääkisid valjusti, vahetasid ilmetuid nalju, ja ma taipasin kohe, et need on turistid. Hotell oli neid juba erutanud, oli neile meeldima hakanud ja nende südames värises salajane iha siia jääda. Nende tutvus hotelliga oli ülimalt lühiajaline: nad magavad siin ainult ühe öö ja hotelli olemus jääb neile kättesaamatuks, aga hiljem, avasilmi oma meeste kõrval lamades unistavad nad hotelli tuledesärast ja surevad lõpuks seda rahuldamata soovi hauda kaasa viies. Naised tellisid mahlakokteili, torkasid kõrre suhu ja hakkasid nagu märguande peale üksmeelselt imema. Magus roosakas vedelik voolas neil pehmelt kõrist alla, hotelli salakaval eritis, neste baariautomaatide nikeldatud õitest. Külmutuslett nende paljaste käsivarte all värises tasa, valgustid pimestasid silmi, jalgu pigistasid uued äsjaomandatud kingad, punasest nahast polster pani istmiku higistama. Mõte hotellile hakkab neid lakkamatult jälitama. Öösel näevad nad ta tuledekuma taevarannal.

Ma vaatasin naisi, mekkisin konjakit, millele oli ilmselt lisatud vett, ehkki suurlinnades harva nii tehakse, istusin käsipõsakil, september hakkas juba lõppema, rüüpasin kohvi, pärast praegust tormi lähevad ilmad järsult külmaks, mind ootab mu töö ja mu naist aspirantuur, siis langevad lehed puudelt ja kõdunevad, kõdu katab lumi, lumel kelgutatakse ja suusatatakse kuni kevadeni, siis

puhkevad lilled, saabuvad rändlinnud ja jääst vabanenud meri on valmis uuteks tormideks.

Naised olid oma kokteili lõpetanud ja naeratasid üksteisele võidurõõmsalt. Ja siis kuulsin ma läbi seinte üha tugevneva tuule mühinat, üht ruttu vaibuvat iili.

MA EI TEADNUD, et paarsada kilomeetrit eemal, tormi epitsentris langevad just selsamal ajal puud üksteise oksi maha rebides samblale, suvemajadele ja elektriliinidele, et kõik, mida mets varjas, saab nüüd avalikuks, et lühiühenduste tulikerad valgustavad videvikku ja pidžaamades inimesi, kes ärakistud katuste ees ägavad, et mehed peavad oma väikesekasvulisi ja vaevaga omandatud naisi tugevasti kinni hoidma, et põtru põgeneb rõõmsalt hõisates lagendikule, et rinnahoidjate ja sokkide linnud lendavad tänavate kohal, et kuurortlinnade promenaadid hävitatakse, jäätiseputkad langevad kokku ja paljud suvitajad püüavad merd pildistada, aga tuul lööb nende objektiivid kohe veetolmu täis.

3 NAINE

MINU NAINE tuli sisse ja ma tõusin, et teda tervitada. Imetlesin ta kõnnakut, ta riietust, ta keha, ta rühti, ta silmi ja ta juukseid. Juba kolm aastat olin ma teda niiviisi imetlenud kõikvõimalike maastike taustal, kõikvõimalikes ruumides, igasuguses valguses, erinevatel kellaaegadel. Ma mäletasin ta halliruudulist kleiti rohelises metsas, ta musta mantlit vihmase mere foonil, ta naha valendust sidrunivärvi linadel, ta põskede puna lumesajus, ta eresinist supeltrikood jahtuval liival, ta naeratust kunstinäitusel, ta rahu rasketes olukordades, ta häält pimeduses, ta lõhna linnalähedases rongis. Ma olin talle uhke, meil olid ühesugused poliitilised ja maailmavaatelised põhimõtted, ühesugune suhtumine kinno ja kirjandusse, me mõlemad armastasime hommikul kaua magada, me olime koos külastanud välisriike, koos üle elanud mitmeid valitsusi ja sõdu, me olime näinud oma sajandi rõõme ja vastuolusid, me olime abielus. Ta pühkis juuksed otsaeest kõrvale ja istus minu vastu.

«Kas sa oled juba söönud?» küsis ta. «Härjasilma võib-olla? Oli see hea?»

«Veidi toores,» seletasin mina, «isegi munavalge polnud hüübinud.»

«Siis ei söö ma midagi, mitte midagi, pealegi olen ma väga väsinud.»

Ta kohendas ketikest kaelas, naeratas ja ma nägin, et ta ilusad silmad olid sügisesest udust justkui tuhmunud, ja ma ootasin, et ta neid taskurätikuga puhastaks. Küsisin:

«Kas sa käisid kunstinäitusel?»

«Jah. Üksi.»

«Sa tahtsid nende piltidega üksi olla? Sõidame koju, kallis.»

«Selle vihmaga?»

«Sõidame koju. Võtame ennast kokku ja sõidame koju, veel on aeg, usu.»

«Tule parem minuga homme kaasa ja vaata Pinturicchio pilte, siis läheb su tuju palju paremaks,» vastas naine.

«Ei.»

«Jälle pead sa kõik ära rikkuma,» rääkis naine, võttis sigareti ja ma pakkusin talle tuld. «Ometi olime me siia sõites nii õnnelikud. Kuidas su silmad särasid, kui me seal väikesel lennuväljal seisime, piletid peos... Meile tundus, et alustame täiesti uut elu. Kas me siis nüüd peame jälle tagasi pöörduma sinu veidruste, su riietes magamise, su salapäraste varahommikuste väljumiste juurde? Kas sa oled juba unustanud oma hüsteeriahood, oma pisarad? Kahetsed sa lahkumist? Oled sa palju kaotanud? On sulle nii kallis see nurgapealne õlleputka? On sulle siis nii lähedased need habetunud tüübid, kel pole eetilisi põhimõtteid, hinge ega isamaad? Keegi siin ei taha sulle ju halba, aga sina oled kogu oma elu elanud tundega, et sind kiusatakse taga, et sulle tehtavatel kingitustel on mingi tagamõte. Inimeste seas sulle ei meeldi. Sa kardad siiamaani autosid; kas seletad sa seda praegugi veel oma päritoluga, oma külas veedetud lapsepõlvega? Hüüa sind, kuidas tahad, aga sina igatsed ikka metsa poole.»

«Pöördume tagasi,» kordasin mina.

«Et sa jälle küüslauku sööma hakkaksid?»

«Jah.»

«Et sa jälle hakkaksid raamatutest läikpilte välja lõikama ja unes hambaid kiristama?»

«Jah.»

«Et sa jälle asetaksid knopkasid toolipõhjale, valetaksid, varastaksid ja kasvataksid habet koos nende noorukitega?»

«Jah.»

«Ja sa ei mõista veel praegugi, kui pinnapealne, kui südametu see on?»

«Ma mõistan seda.»

«Ja sulle teeb lõbu mind piinata?»

«Ei, ma ei taha sind piinata, aga ma tahan hotellist ära.»

Ta võttis tikutoosi hoolikalt kätte nagu mõne laboratooriumiriista ja viskas selle siis madalalt kõrguselt, äärmiselt teravalt ja täpselt sihtides vastu lauda.

«Kas mina ei võigi siis...»

Ta ei kõrgendanud häält, ta ei lõpetanud, aga ta silmad välgatasid.

«Ära ärritu. Võid küll. Vägagi võid.»

Ma noogutasin ettekandjale, maksin arve ära, me tõusime, läksime vahepeal tühjenenud baarist välja, mööda pikka hämarat koridori, harva tuli mõni inimene meile vastu, aga needki ei pööranud meile tähelepanu, tumepunane vaip summutas meie sammud, mu naine läks minust veidi eespool, minu vasakul käel, ta vaatas otse ette, ta laup oli kõrge ja puhas.

«Selline oli siis see meie hilinenud pulmareis,» ütles mu naine nukralt, ilma tagasi vaatamata.

«See polnud mingi pulmareis,» lohutasin mina.

«See ka mitte?»

«Ei, see ka mitte.»

«Mis me peaksime siis tegema?» küsis ta troostitult.

«Me peaksime lapse tegema.»

«Sa ei mõtle muule kui ainult enesele,» vastas ta teravalt.

«Aga ikkagi võiksime lapse teha,» ei andnud mina järele.

«Täna?»

Ta turtsatas, mu jalad vajusid vaipa, olin nagu kanatakus, jõudsin vaevaga edasi, talle järele, siis tõusime mööda treppi üles oma korrusele, inimesi ruttas meist mööda, me alustasime uuesti oma teekonda üle vaipade, ustest mööda, laternate alt läbi.

ME ABIELLUSIME kolm aastat tagasi. Enne pulma-

päeva kõndisime kaua kahekesi linnas. Oli sula veebruariõhtu ja katustelt kukkus alla suuri lumekamakaid. Mõni neist kaalus ligi pool tonni ja paljud linnaelanikud olid juba haiglasse viidud. Aga kõige halvem aeg seisis alles ees, nimelt järgnev külm, mis seni veel püsima jäänud lumepangad jääks pidi muutma, et need siis uue sula saabudes kohe maha langeksid ja oma teravate servadega möödujate kolpi purustaksid. See olnuks pahaaimamatule teekäijale kiire lõpp, mingi esmaabi ei aidanuks enam, jäised nõelad oleksid tunginud sügavale ajju ja tekitanud seal parandamatuid vigastusi. Selline õhkkond valitses linnas meie pulmade eelõhtul, aga meie hoidusime tänava keskele ja jäime terveks, me rääkisime oma armastusest väga vaikselt, me lipsasime märkamatult kõrvaltänavatesse, ja meid ei tabatud.

TOAS võttis ta kingad ja sukad jalast ning läks vannituppa.

4 MÕRV

NÄGIN OTSEKUI ESMAKORDSELT seinal rippuvat värvilist gravüüri, mis kujutas põõsast jõekäärus. Põõsas varjas osa jõest ja alles tükk maad edasi oli jõe tee ja kaugusse kadumine jälle jälgitav. Jõe ääres kasvas rohi, mingi hein, täpsemalt polnud võimalik eristada, taevas seisid mõned keskmise suurusega pilved. Ma ei suutnud aru saada, miks nad selle pildi siia üles riputasid, miks pean ma seda pilti nüüd vaatama, ehk oli sel pildil mõni tagamõte?

Naise äraolekut kasutades võtsin pildi seinalt maha, läksin akna juurde ja tegin selle lahti.

Oli juba täiesti pime, ladistas vihma ja tuul kiskus akent mu käest. All polnud kedagi, ainult piimaauto seisis mustal, veest üleujutatud asfaldil, mis peegeldas hotelli tulesid. Võtsin raamitud ja klaasiga kaetud pildi paremasse kätte ja virutasin alla hoovikuristikku. Klaasiklirina kaja põrkas mitmekordselt vastu kiviseinu, aga keegi hotellis ei reageerinud, ja see tegi mind natuke kurvaks.

Ootasin veel veidi, aga midagi ei juhtunud. Läbi suurte klaasakende võisin jälgida kümnete naiste tegevust suurte

pliitide juures restorani köögis, samuti nägin, kuidas üks mees raius seakeret, veidi eemal aeti lihatükke läbi hakklihamasina. Mul oli võimalus jälgida ka hotellis peatujaid, kelle aken avanes siseõue minu vastas. Ühes toas tegi vanemapoolne mees peegli ees raevukaid žeste ja nägusid, ähvardas peeglit ja hüples lihavate reite rappudes. Teises aknas vaatasid kaks naist — vanem ja noorem — ning üks mees sisseoste üle, kusjuures naised tõstsid sisseostud kahe käega üles ja hoidsid neid mõne sekundi jooksul mehe silme ees, mille peale mees hinnangu andis, vist alati soodsa — seda enam, et ta oli üksi. Läbivaadatud sisseostud kuhjati aknalauale ja sinna tekkiv riit hakkas kogu stseeni mu eest varjama. Mõlemal naisel oli seljas vööst tugevasti kokkutõmmatud helepunane kleit, veidi pikem, kui mood seda parajasti ette nägi. Kolmandas toas töötas süvenenult laua taga tüse mees, luges pabereid, tõstis neid ühest kohast teise, siis kolmandasse, vahel jälle esimesse tagasi, tegi märkmeid. Neljandas toas unistas akna all üksik neiu. Viiendas toas unistas akna all üksik noormees. Kuuendas toas istus väheriietatud abielupaar ja uuris põhjalikult üht alumiiniumnõu, seda kahtlustavalt käes keerutades. Seitsmendas toas seisid kaks meest vastamisi, ja üks neist kõditas naljatades teist sõrmega lõua alt, mõlemad naersid lõbusalt.

MINU NAINE tuli juukseid kammides tuppa, aga ei märganud õnneks pildi puudumist seinal. Ta küsis lootusetu häälega:

«Me sõidame siis ära?»

Vihma sadas mu selja taga, toetusin vastu aknalauda ja vaatasin oma naist, vihma sadas kogu mandril, kogu maailmas, vihm imbus krae vahelt sisse, lirtsus kingades, peksis vastu silmi.

«Ei, me ei sõida ära. Ei, ei, ei, me ei sõida ära.»

«Me jääme siis siia?»

«Jah, me jääme siia. Me jääme jälle siia.»

Ta tahtis minust mööduda, aga ma võtsin tal ümbert kinni justkui kättemaksuks selle eest, et sajab vihma, et õhtu on käes, et me ei sõida ära.

Ta rabeles vaikselt, ta ei kuulunud mulle, ta väänles, ta silmis olid pisarad, siis oli ta silmis otsene vihkamine, siis olid ta silmad tühjad, siis vaatasid ta silmad üles lau-

gude alla, siis tõmbusid ta silmad pilukile, aga ta mõtles veel ikka millelegi muule, võib-olla Pinturicchiole, siis oigas ta nagu vabanedes, siis haaras ta minust kõvasti kinni, siis olid ta silmad täiesti suletud, aga ta mõtles ikka millelegi muule, võib-olla Pinturicchiole, ja jäigi mõtlema millelegi muule, aga see kõik polnud sel hetkel oluline, ehkki mul oli häbi, aga ka see ei olnud oluline.

KORD SUVEL tekkis hotelli ees liiklusummik: vastik juulikuu keskpäev, õhku ei jätkunud, siis kogunesid kõik need autod siia kitsastesse tänavatesse ega pääsenud enam peatänavale välja, autojuhid surusid monotoonselt ja lõdvalt signaalinuppu, vandusid, higi otsaees, lapsed sõid jäätist, imesid ja lutsutasid, korravalvur sekeldas autode vahel süüdlast otsides, püstol õieli, kellegi masinast tilkus tolmu sisse musta õli, bensiinihais lämmatas, õhk oli suitsust sinine, sinise taeva poolitas reaktiivlennuki valge tee.

«ME EI SÕIDA SIIS ÄRA?» küsis naine silmi avades.

Tegelikult polnud meie ärasõiduks mingit formaalset takistust: kohver oli pakitud, mantel nagis, kõht täis, tervis korras, ukse võti seespool, arve ette ära makstud. Aga rong oli just viie minuti eest lahkunud.

«Ju siis,» ütlesin mina.

Läksin akna juurde, kuulsin vaikset nuttu, ta lamas näoli padjas, ähmases valguses, endiselt sadas vihma, aga ma ei öelnud õrnusi, vaatasin välja ja nägin, kuidas ühte tuppa üle hoovi, tuppa, mida ma just enne olin silmitsenud, tuppa, kus tüse mees väsimatult töötas, tuli üks teine mees, astus tasakesi lugeja selja taha, peatus momendiks, tõstis pika ja kitsa noa ning lõi selle hooga pidemeni ohvri selga. Lugeja tõstis pilgu paberitelt, ajas pea kuklasse, hingas sügavalt sisse, tardus hetkeks sellesse poosi, suu lahti, kopsud õhku täis, ja vajus siis kummuli lauale. Mõrvar tõmbas noa tapetu seljast ühe ropsuga välja, nii et laip natuke noale järele tõusis. Siis kadus mõrvar mu vaateväljalt, kuhugi toa teise otsa. Ma olin hinge kinni hoidnud ja jõllitasin nüüd tühja akent ja näoli pabereil lamavat laipa, otsekui veel midagi oodates. Ma ei mäletanud mõrvari nägu: kogu mu tähelepanu oli koondunud noa ja selja kokkupuutepunktile.

3 OTSUSTAN TEGUTSEDA

SIIS tormasin telefoni juurde, võtsin higiste sõrmedega toru ja valisin numbri. Mu naine nuttis ikka veel. Torus oli täielik vaikus, keegi ei vastanud, isegi mingit kahinat polnud kuulda. Lõpuks kõlas klõpsatus ja üks hääl ütles:

«Telefon ei tööta.»

«Aga siin toimus mõrv!»

«Teile öeldi, et telefon ei tööta.»

«Miks siis?»

«Lihtsalt ei tööta. Kolmapäeval kella kuuest õhtul kella kuueni hommikul telefon ei tööta.»

«Aga mõrv...»

«Kui palju peab teile rääkima? Pange toru kohe ära!»

Kõlas klõpsatus ja torus valitses jälle vaikus. Ka mina panin toru ära ja läksin uuesti akna juurde, kuid ei näinud enam ei laipa ega tuba, kus mõrv oli toimunud: nähtavasti kustutas mõrvar vahepeal lahkudes tule ja mul polnud nüüd enam mingit võimalust seda pimedat akent teistest samasugustest eristada. Küll aga vaadeldi teistes akendes sisseoste, ähvardati peeglit, unistati ja kõditati üksteist lõua alt. Restoranis raiuti endiselt seakeret, all õuel seisis ikka piimaveoauto ja tuul oli veel tugevamaks läinud.

«Tõuse üles,» raputasin ma naist õlast, «hotellis toimus praegu mõrv!»

«Mõrv?»

«Tõuse üles!»

«Kuidas sa saad sellistest asjadest nii rahulikult rääkida?»

«Tõuse! Tõuse, ütlen ma sulle,» käratasin ma väga teravalt, ja naine hakkas end pikkamööda püsti ajama.

Ta oli alasti, ja ma poleks osanud kuidagi öelda, mida ta mulle esimesel pilgul meenutas, mingit elavat asja või suurt looma. Ta seisis seljaga minu poole, ja seljal on ju vähe inimesele viitavaid tunnuseid, lisaks varjasid pikad juuksed pea ja kaela. Aga siis pani ta püksid jalga ja rinnahoidja selga, ning pükste kohendamisel plaksatas kumm vastu siledat nahka. See kõik viis mu mõtted kõrvale. Nüüd tõmbas ta kombinee üle pea ja hakkas sarnanema mu naisega. Olin temas kindel, kui ta seelikusse ja kampsunisse jõudis. Siis pani ta ka sukad jalga ja nende metalne helk rahustas mind lõplikult. Pöördusin ära ja

läksin ukse poole. Aga ma ei saanud rahu, pidin tagasi tulema, ta käest kinni haarama ja küsima:

«Sa ei armasta mind?»

Ta ei vastanud, kammis ennast, ja ma kuulsin ainult elektri praginat vastu kammi. Ma ei tohtinud siin enam aega viita, olin kahtlemata juba enne paljus süüdi, kõik edaspidine pidi sõltuma sellest, mida ma teen pärast seda, kui olen näinud oma silmaga nuga selga tungimas. Ja nüüd viivitas mu naine vastusega.

«Sa ei armasta mind?» kordasin oma küsimust ja tõmbasin teda käest, nii et ta voodile pikali langes. «Ei,» rabeles tema vastu, ja ma pidin teda kõrist hoidma. «Aga mina armastan sind,» kordasin talle mitu korda. Olin alati kartnud teda üksi jätta. Ka nüüd, kus pidin välja minema, et äsja nähtud mõrva selgitada, vihastas mind mõte, et tema jääb siia üksi ja teeb, mis tahab, teeb kõike minu petmiseni välja. Ta tahtis karjuda, aga ma surusin käe talle suule, ta püüdis seda hammustada, mu käsi sai süljest märjaks, ja ma lasksin ta lahti, pühkisin käe vastu vatitekki kuivaks, tõusin ja läksin tagasi vaatamata välja koridori.

KORIDORIS POLNUD MIDAGI MUUTUNUD, koridoris polnud märkigi sellest, et hotellis on toimunud mõrv.

MUL POLNUD MINGIT KAHTLUST, millisesse tuppa ma pean minema. Üksikud inimesed, kes mulle vastu tulid, ei suutnud mind teelt kõrvale eksitada, juhuslikud helid ei viinud mind valejälgedele, lõhnad ei petnud mind. Mul oli tunne, et keegi hoiab mul käest kinni ja talutab mind sinna, kus mind oodatakse, ja kui ei oodatagi, siis antakse mulle vähemalt võimalus hotellist lahkuda. Ma ei pöördunud esialgu veel mitte kellegi poole, sest niisugusel õhtusel tunnil pole me enam objektiivsed ja alati tuleb silmas pidada võimalust, et nähtu osutub lihtsalt hallutsinatsiooniks, ja milline häbi oleks siis teistele inimestele silma vaadata! Pead kindel olema, kindel endas ja nähtus, kui niisuguse asja peale välja lähed.

ÜHEL KUUMAL JUULIPÄEVAL kukkus viiekümneaastane mees rannas, madalas vees näoli ja uppus. Kui ta kaldale kanti, tõusis liival kõrbevas mitmetuhandepealises

inimhulgas ärevus: hingati sügavalt sisse, siin ja seal kergitati päid, vahetati repliike, lihased pinguldusid, mõned hüppasid juba püsti, siis järgmised, üha rohkem, üha rohkem, seni liikumatu maastik hakkas elama, ja mõne sekundi pärast algas üle kogu plaaži tormijooks uppunu suunas, kogu päikeserammestus oli kadunud, kostis arvutute jalgade müdinat, ähkimist, meri helkis vaikselt, siis seisid kõik üha suurenevas summas ümber uppunu, kuumad päevitunud kehad tihedasti üksteise vastas, siledad rinnad vastu pruune liivaseid selgi litsutud, seisid ja püüdsid üksteise võidu vaadata uppunu südapäeval kohatusse näkku, sadu inimesi seisis nii üheskoos kõrvetava päikese all, ja sanitaridelt nõudis palju aega, vaeva ja kannatust, et pahaste hüüatuste saatel kanderaamiga surnu juurde jõuda.

MA KUULATASIN ukse taga ja kuskilt kostis laulu: *I'm going to strawberry fields / Nothing is real and nothing / to get hung about* . . . Ma läksin sisse.

6 KATUSEL, PÖÖNINGUL JA LIFTIS

TA LAMAS KESET PÕRANDAT SELILI, nägu lae poole, käsi mugavalt pea all, nagu vaataks ta pilvi. Vaibal ta külje all oli umbes pesukausisuurune värske vereplekk. Ma hüüdsin teda, ta ei vastanud, ma raputasin teda, ta ei vastanud, ma sosistasin talle, ta ei vastanud, ma tõstsin ta pea üles, ta ei vastanud.

Ma ei osanud kindlaks teha, kas ta on surnud või mitte, sest siiamaani pole ma õppinud pulssi leidma, ja kust võisin ma seda pulssi siis veel raskesti haavatu või koguni surnu juurest leida? Ma teadsin, et vahel asetavad romaanide ja olukirjelduste kangelased oletatava surnu huulte juurde peegli, et näha, kas hingeõhk kondenseerub külmal klaasil. Taskupeeglit mul ei olnud. Seinal rippus trümoo, oma meeter seitsekümmend viis sentimeetrit kõrge, ma püüdsin seda lahti kangutada, raputasin seda tugevasti, aga peegel oli seina küljes kinni, ma ei saanud teda kuidagi kätte, ja see oleks nõudnud ka aega, kruvikeerajat ja ehk koguni näpitstange, mees võis vahepeal lõplikult surra, ja ma ei saanud ju ka surnut üles tõsta,

et teda peegli juurde tassida ja näoga sinna vastu suruda, see oleks olnud raske, samal ajal aga ka kuidagi sobimatu, võib-olla isegi hukkamõistetav tegu. Aga siis nägin ma, et pooleldi avatud laugude vahelt vaatasid minust mööda liikumatud silmad, ja mulle meenus Goya maal «Surnud nunn», ja nüüd teadsin ma, et mees on surnud, ja see on nüüd minu hotell, minu realiteet, ja ma ei pääse enam sellest, pidin tõusma ja ringi vaatama, kas pole siin mingeid jälgi, ja ma hingasin katkendlikult nagu verekoer, kes on vabastatud rihmast, mis tähendas tema jaoks vabadust, õnne ja rahu.

Ka siin rippus seinal värviline gravüür, aga ma ei pööranud sellele tähelepanu, sest hoopis tähtsam oli minu jaoks sel hetkel lahtine aken, kust tuul vihma sisse paiskas.

Sest mis inimese lastele juhtub, see juhtub ka lojustele, ja neile juhtub ühesugune asi: kui üks sureb, nõnda sureb teine ka, ja ühesugune vaim on kõigil, ja inimesel ei ole ülemat asja kui lojusel, sest see kõik on tühi asi.

Nemad kõik lähevad ühte paika, kõik on põrmust, ja kõik saavad jälle põrmuks.

Kes tunneb inimese laste vaimu ära, mis läheb ülespidi, ja veiste vaimu, mis alaspidi läheb maa alla?

Ja ma nägin, et ei ole paremat põlve kui see, et inimene rõõmus on oma tegemise juures, sest see on tema osa; sest kes saadab temale seda näha, mis pärast teda sünnib? (Koguja rmt., III pt., 19—21)

Läksin akna juurde ja vaatasin välja.

Umbes pool meetrit aknast paremal viis seina mööda üles märg ja roostetanud tuletõrjeredel. All kadus see hämarusse ja sulas õue musta asfaldiga ühte, üles vaadates võis kiiresti edasiliikuvate pilvede foonil näha, kuidas redel pöördus räästa serva taha katusele.

Aga ma pidin enne veel kiiresti midagi siin toas ette võtma, imelik oleks midagi ette võtmata siit lahkuda.

Avasin ettevaatlikult ukse. Üks mees tuli parajasti mööda koridori.

«Palun, kas te ei astuks korraks sisse,» pöördusin tema poole, «siin on tarvis abi.»

«Ma ei saa aru,» ütles mees võõras keeles vastu ja naeratas viisakalt. Ma kutsusin teda sõrmega ja taganesin uksest sisse, et ta mulle järgneks ja asja taipaks. Mees

tuligi mulle järele ja naeratas ikka viisakalt. Laipa nähes ta peatus ja uuris siis mind natuke aega üllatunult. Osutasin laibale ja laiutasin nõutult käsi: mis teha? Mees mõistis mind valesti ja hakkas uksest välja hiilima.

«Ega mina seda ei teinud, mitte mina, saage ometi aru,» seletasin rutakalt. Mees oli vahepeal ukseni taganenud, tegi äkki jõulise hüppe ning kadus toast. Kuulsin veel kaugenevat jooksumüdinat. Astusin uuesti lävele, parajasti lähenes valjusti vesteldes kaks naist. Ma tõmbasin ukse koomale, et kohutav vaatepilt neid ei ehmataks. Kaua aega ei liikunud koridoris enam kedagi. Lõpuks tuli veel üks mees. Ta lähenes, ja mina kõhklesin, kas pöörduda ta poole või mitte. Ent mees astus ise minu juurde ja küsis mu emakeeles suitsu peale tuld. Palvet täites mõtlesin pidevalt, kas usaldada talle oma mure, ent tule eest tänava mehe nägu oli nii lahke ja hääl nii südamlik, et ma loobusin. Tõmbasin siis ukse hoopis kinni ja tundsin, et ma ei taha enam koridori minna. Tundsin end justkui milleski süüdi, pidanuksin nagu midagi häbenema. Ainsaks väljapääsuks jäi lahtine aken, mis tuule käes kolksus. Sinna, lehvivate valgete kardinate vahele võisin julgesti minna, ja kes teab, ehk lahkus mõrvar just seda teed ja ma võin ta tabada just niiviisi. Lahtine aken võib väga hästi tähendadagi põgenemisteed: minu arust oli aken enne suletud. Ja nüüd ma lähen, sest kui ma ei lähe, siis ei suuda ma endale eluaeg andestada, et ma ei teinud kõike, mis minu võimuses oli. Ükski õnnehetk ei pakuks enam rahuldust, soe kaminatuli ei päästaks külmast, naise huuled ei annaks unustust, ikka võpataksid öösiti kuulama ööliblika põrkamist vastu aknaklaasi, sest sa teaksid lakkamatult, et oli kord aeg, kus sa sellises situatsioonis jätsid tegemata kõik, mida sa suutsid, kus sa sellises situatsioonis käitusid justkui unenägija, justkui unesnähtu, seisid ühel kohal ega suutnud end liigutada, ehkki su ümber toimuv ei olnud unenägu ja ainult sina, sa ainus unenäoline, olid sinna juhuslikult ja eksikombel sattunud, käitusid unenäo reeglite järgi, nagu sul tihti kombeks, ega valinud teisi reegleid, ehkki polnud mingeid tõendeid, et need teised reeglid olid sulle tõesti kättesaamatud.

KUI PALJU KORDI OLIN UNES, koolipõlves ja ülikoolipäevil, avastanud end sellise sügaviku kohalt, tuules ja vihmas, unes ja ilmsi võpatanud, nüüd olin siin, hoid-

just samal hetkel tabas mind seletamatu hirm mõrvari ees. Iga hetk võisid külmad sõrmed mind kuklast haarata. Otsisin värisevate, otsekui halvatud kätega taskust tikud ja tõmbasin tuld. Seisin, põlev tikk käes, seisin pimeduses, olin hästi nähtav.

MÄLETAN, kuidas kass pandi kotti, koti suu seoti kinni. Kass viskles kotis, siis toodi püss ja tulistati, haavlid lõid riide auguliseks, ja samal hetkel kargas verine kass kräunudes halvasti seotud kotisuust välja ja kadus metsa. Teda ei näinud enam keegi, ehkki loojangul tundus mulle, seitsmeaastasele, et kuulen hämarduvast lepavõsast näugumist. Ent pimedus lähenes ja ma ei julgenud metsa minna.

TIKK TÕMBUS KÕVERAKS, tuli lõi veel korraks kõrgele üles, ja siis vajus pimedus mu üle kokku. Ülalt luugist kukkus mu krae vahele vihmapiisku, ma ei olnud oma kohalt nihkunud, ma võpatasin, talv oli tulekul.

TÕMBASIN UUE TIKU ja läksin edasi üle kollase saepuru, mis pimeduses lumena helendas.

Ja ennäe, siis materialiseerus pimedus mu ees ähmaselt helendavaks seinalapiks, ma läksin veel edasi, nägin lõpuks ust, ja tundsin häbi oma äsjase hirmu pärast. Aga mõttekujutuses oli mu ees tapetu nägu, see oli äkki väga tuttav, ja ma teadsin, et tunnen seda inimest, aga ei suutnud meenutada, kus ma olen teda näinud, ja kui ma lingist kinni võtsin, selle alla vajutasin ja uks avanes, kui ma nägin laelambi nõrgas valguses laskuvat treppi, tundsin oma peopesades otsekui peenikest kruusa neid miljoneid sõnu, mis ülikooli põlemise ajal üle meie käte, mööda meie ahelikku tulest põgenesid. Ja kui ma trepist alla olin jõudnud ja koridoriaknast välja vaadates kindlaks tegin, et asun kaheksandal, kõige ülemisel korrusel, nägin tumekollaseid leeke vastu tumehalli taevast, nägin sõdureid labidatega märgi raamatuid ülalt akendest alla pildumas, nägin vaikivat rahvahulka põlevi silmi rahvuslikku suursündmust jälgimas ja meenutasin, kuidas me õhtul pärast kõike seda teed jõime.

Olin lahkunud mõrvatu toast, lahtine aken teejuhiks, olin kõndinud katusel, roninud siis luugist alla pööningule, sealt kaheksandale korrusele, ja nüüd oli mul

täiesti selge, et olin valinud juba algul vale tegevusvariandi, ja kui ta ehk oligi õige, siis ei aidanud ta mind igal juhul raasugi, ja kuna selle variandi oli mulle pakkunud lähtekoht, mõrvatu tuba, siis ei jäänud mul muud üle kui sinna tagasi pöörduda lootuses, et leian sealt veel mõne uue variandi, või mõne mõtte, või ükskõik mida, sest ma ei tohtinud kaugemale mööda eksiteed minna, öö ei kesta igavesti.

LIFTIS ootas mind juba liftinaine, suur ja lihav, ma astusin sisse ja me hakkasime langema. Langemise ajal häiris mind pidevalt liftinaise lähedalolu ja higilõhn, ja mu silmade ees seisis lakkamatult stseen ühest elulisi probleeme puudutavast filmist, kus liftis suudeldi, ka mäletasin ma analoogilisi stseene mitmetest kirjandusteostest, nii realistlikest kui ka tegelikkust deformeerivaist, mäletasin arutlusi sellest, et liftisuudlus on võrratu, sest siin ühinevad suudluse nauding ja langemise õõnsus kõhus, ja ma tundsin end üha ebamugavamalt ja tahtsin rutem tagasi jõuda oma korrusele, et uuesti alustada mõrvari jälitamist, aga lift liikus väljakannatamatult aeglaselt ning peatus siis hoopis kahe korruse vahel.

«Mul on neljas korrus,» pidasin vajalikuks meenutada, aga naine noogutas ainult ja vajutas juhuslikus järjekorras kõikidele nuppudele. Lift ei liikunud paigast. Ma vaatasin lakeeritud puust seinale kinnitatud peeglit ja nägin üle kummargil naise selja, kuidas mu otsaesine higipiiskadega kattus. Päike seisis otse seniidis, ei puhunud tuuleõhkugi. Mul oli kuum ja naise higilõhn lämmatas, pilv liikus päikesest mööda, ei katnud seda, ei andnud mulle varju. See veel puudus: lift seisab, nüüd võivad nad minuga teha, mida tahavad, olen isoleeritud, olen terastrossidega šahti kohale üles riputatud. Vaatasin naise tegevust ja panid tähele, et ta tõmbid, ent väga närvilised sõrmed vajutasid järelejätmatult nupule, millel oli number 7. Segasin vahele.

«Mul oli neljas korrus, miks te ometi seitsmendale vajutate?»

«Mis see teie asi on?»

«See on vägagi minu asi. Mul oli neljas korrus.»

«Teil on hea rääkida: mul oli neljas korrus.»

«Miks te vajutate seitsmendale nupule, kui me ometi peame neljandale korrusele sõitma?»

«Kas teil häbi ei ole?» küsis tema kohe vastu.

«Miks te liftiga sõita ei oska?» ei taltunud mina.

«Ma ei saa seda öelda.»

Ta ohkas, ajas end sirgu ja naeratas arglikult. Ma ei lasknud end sellest segada.

«Kas see on ette nähtud, et lift kahe korruse vahele seisma jääb?»

«Ei, seda mitte...» Naine langetas pilgu. «Andke andeks,» sosistas ta vaikselt, silmi tõstmata. «Ma pole kunagi varem elus liftiga sõitnud.»

«Jätke oma rumalad naljad,» vihastasin ma lõplikult. «Kuidas seda kõike seletada, mida ma siin liftis nüüd üle pean elama?»

«Ma ei tea,» sosistas tema, «ma ei tea, kuidas seda seletada. Te tulete siia lifti, te olete võõras inimene ja teile olen mina muidugi ükstakõik. Te ei pea mind üldse inimeseks, teile on peaasi, et te liftiga sõita oskate ja sõita saate. Meiesuguseid ei arvesta keegi. Kuidas pean ma teile seda kõike rääkima?» Üle ta põse veeres veniv pisar. «Vahel on nii raske, peale selle on mul kaks täisealist poega — arvate, et nende kasvatamine on naljaasi? Aga teie ei saa ka kõige parema tahtmise juures aru, mis see tähendab...»

«Ma tahan liftist välja,» ütlesin mina. «Laske mind liftist välja.»

«Ma ei oska,» sosistas naine ja määris oma tõmbi käega pisaraid põskedele laiali.

«Millisele nupule tuleb vajutada, et tuleks neljas korrus?» küsisin mina otsustavalt.

«Seitsmendale.» Ta haaras pisaraist märgade kätega mu käest kinni. «Nad ütlesid mulle nii. Olge ettevaatlik, ma palun teid. Palun.»

«Ärge kartke.»

Ma vajutasin neljandale nupule, kuid lift ei liigatanudki. Naisel oli õigus. Proovisin seitsmendat nuppu. Meile mõlemale ootamatult nõksatas lift ja hakkas tõepoolest alla liikuma. Naine ei tõstnud silmi. Kui ma oma korrusel väljusin, pöördusin veel korraks ümber, et liftinaisele mõnd südamlikku sõna öelda — nii murtuna jäi ta minust maha. Aga oli juba hilja: lift liikus alla, ja alla liikus ka liftinaise ümar, nutust punetav, langetatud silmadega nägu.

ASTUSIN UUESTI ÜLE MÕRVATU TOA LÄVE. Laip lamas endiselt keset põrandat. Märkasin alles nüüd selle üle imestada, sest eelmine kord olid mind algul häirinud koridoris kõndivad inimesed, lõpuks aga oli kõike varjutanud vastupandamatu soov katusele jõuda, ja nii jäidki kõik detailid tookord tähele panemata. Meenutasin nüüd mõrva, nagu ma teda läbi akna olin näinud. Pärast seda, kui mõrvar pussi välja tõmbas ja eemaldus, jäi surnukeha laua taha istuma. Kohe pärast seda kustus ka valgus. Miks leidsin mina siis laiba põrandalt? Uurisin lähemalt lauda ja selle ümbrust. Ka paberitel oli verd. Lugesin üht lehekülge: *Korrus korruse järel vallutab uni hotelli. Külmadel öödel paistab tähtede valgus akendesse. Kuumadel öödel lükkavad inimesed tekid ja linad kõrvale, et oma higistavaile kehadele õhku anda. Üle hotelli...* See ei viinud mind kuhugi ja ma panin paberi lauale tagasi. Ka toolil oli verejälgi, samuti kortsuaetud põrandavaibal. Mida rohkem ma uurisin, seda rohkem sain aru, et ohver ei surnud mitte kohe, vaid suutis pimedasse tuppa üksijäänuna, ravimatu haav kehas, end veel toolilt maha libistada ja toa keskele jõuda, siin aga ütles ta jõud üles ja veel mitu minutit lamas ta maas, kuulatades, kuidas tema kehast lahkub veri ja koos verega ka elu. Tema viimane aisting sellest maailmast oli laearmatuur, mille mattklaasist kuplil värises öise tänava valgus. Pärast tulin mina, aga ta ei näinud mind enam.

KÕIK VÕIS KA TEISITI JUHTUDA, aga ma teadsin, et minuga oleks see juhtunud just nii.

ENNE LAHKUMIST katsin laiba valge pitsilise päevatekiga, mille võtsin nurgas seisvalt kaheinimesevoodilt, see ei katnud kogu keha ja jalad jäid ikkagi nähtavale. Siis läksin toast välja ja sulgesin ettevaatlikult ukse. Keegi ei näinud, kuidas ma toast lahkusin: koridor oli nüüd juba täiesti tühi. Tuul oli lehed viimseni maha kiskunud: kõndisin mööda kõdu, mis summutas sammud. Meta paistis läbi, suvekino seisis alasti, varjude mäng, mida ma seal kunagi jälgisin, ei kordu enam iial. Võsa oli kahelt poolt teerada maha raiutud, peidupaika polnud enam loota. Ma ei saanud leppida mõttega, et pean alatiseks üksi jääma. Ma läksin oma toa poole. Heasoovlikkuse

korral on kõik kontaktid peaaegu võimalikud. Lukuauk oli pime. Pistsin võtme sinna sisse, aga võtit keerata ma ei saanud. Tõmbasin ust, see oli lahti; samas märkasin noajälgi luku keele kohal uksepiidal. Uks oli lahti murtud. Ma imestasin: kas neil siis tõesti universaalset võtit ei ole, et nad niiviisi lõhkuma peavad? Ma ei kiirustanud valguse süütamisega. Teadsin juba ette, et siin pole kedagi. Ja mul oli õigus. Ei ainsatki jälge mu naisest, aga ei ainsatki jälge ka mu naise kadumisest: asjad ja üleriided oma kohal, mööbel vigastamata, vaip sirgu. Sadas vihma, kingad olid märjad. Ma olin ainus, kes teadis. Või teadsid kõik? Aga ei, see oleks olnud meelevaldne järeldus. Nüüd polnud enam mingit kahtlust, järg oli minu kätte jõudnud, aga ta tuli liiga hilja ja ühtlasi liiga vara, tuli just siis, kui ma vihma käes katusel seisin, tuli ja koputas, mu naine küsis, kes seal on, ta vastas midagi, aga mu naine ei avanud, ta koputas uuesti, ootas veel natuke ja murdis ukse lahti.

RAAMATUTEST ja vanemate tarkusest mäletasin, et minu šansid ellu jääda on praktiliselt väga väikesed. Enda päästmiseks pidin tegutsema kiiresti ja otsustavalt. Paanikasse sattuda oleks kõige halvem: see viiks otsekohe kindlasse surma. Kohapeal abi oodata oleks samuti lootusetu: kes leiaks mind sellest koridoride labürindist üles? Ehk otsida mõttekaaslasi? Aga telefon ei tööta, hüüded ei kosta hotellis kaugele, ma ei saa ometi märgutuld süüdata, ka pole päikest ega taskupeeglit, et endast sel kombel märku anda. Üks oli kindel: siia tuppa ei tohtinud ma jääda, rumalus oleks lõksus oodata. Pidin teele asuma, ja viibimata, ainult hädavajalikku kaasa võttes, aga mis suunas? Polnud tähti, et nende järgi orienteeruda, ka kompassi mitte, ma võisin takerduda samblasesse vaipa, eksida koridoride hämaras ühetaolisuses. Pealegi on vahemaad hotellis petlikud: eesmärk näib üsna lähedal olevat, tegelikult tuleb aga minna veel mitu tundi. Teadsin, et ei tohi usaldada enesealalhoiuinstinkti, mis sunnib ruttama, et koridoride võrgust võimalikult ruttu läbi jõuda; tuleb kaaluda iga sammu.

Igal juhul polnud ma alla andnud: ma ei põgenenud, vastupidi, ma kavatsesin vastu panna. Sulgesin ukse enda järel, ehkki vigastatud lukku oli võimatu keerata. See vihmane ja pime sügis: ka naist polnud mul enam.

8 ADMINISTRAATOR

MÕRVAR hoidis mind selles neetud hotellis kinni, mõrvar tähendas nüüd juba rohkem kui vihm. Ma läksin ettevaatlikult hiilides edasi, kuni nägin ees heledamat kuma, seda heitis koridori administraatori laualamp. Ta ise, hallipäine mees, tukkus, pea külmal lauaklaasil. Ma võtsin kogu oma julguse kokku ja astusin tema juurde. Aga ma ei julgenud teda äratada. Lõpuks liigutas mees end ise, tõstis pea, vaatas mulle unesegaste silmadega otsa ja küsis kähiseval häälel:

«Jah, ma olen valmis teid kuulama.»

«Kuulge,» lähendasin oma näo tema omale, «mõrv . . .»

«Ärge karjuge,» katkestas ta mind kohe.

«Mõrv . . .» sosistasin, nagu ta oli soovinud.

«Kus?» küsis mees ja otsis tuhatoosist poolelijäänud sigareti.

«Siin. Teie hotellis toimus praegu hirmus mõrv, peale selle rööviti ära mu naine. Mis ma pean teie arust edasi tegema? Kuidas ma saan niisuguses hotellis peatuda, kus toimus mõrv ja kus rööviti ära mu naine?»

«Ah, jätke mind sellega rahule,» ohkas mees sügavalt, surus mõlemad käed silmadele ning tardus tükiks ajaks liikumatuks. Ma ei julgenud teda segada, ma ei tundnud ju administraatori iseloomu, võis väga kergesti juhtuda, et ta ärritub kergesti, ja siis oleks meie jutul kohe lõpp, midagi paremat kui see jutt aga ei oskaks ma enam välja mõelda. Lõpuks võttis mees käed punetavate silmade eest ära.

«Praegu on öö, saate sellest aru?» küsis ta minult.

«Aga ehk on ta hommikuks veel palju kurja ära teinud,» segasin mina vahele, sest administraatori toonist võis välja lugeda, et ta kavatseb jutu kohe lõpetada. «Kuulake mind ära.»

«Küllalt on selliseid jutte kuuldud,» tähendas administraator.

«Ma panin tõesti tähele, et mu jutt mõrvarist ei erutanud teid mingil määral,» märkisin mina tagasihoidlikult. «Ma olen esimest korda teie linnas, seda enam olen ma esimest korda teie hotellis ja ei tunne teie olukorda, aga teie ükskõiksus näib kinnitavat mu kahtlust, et siin on varemgi juhtunud selliseid asju?»

«Aga mis siis?»

Ma astusin lauale lähemale.

Mees naeratas kurvalt, kuna ta valged ühtlased hambad meeldivalt särama lõid.

«Teil puudub igasugune arusaamine minu tööst. Minu eest käib iga päev läbi sadu inimesi. Kas ma pean nad kõik meeles pidama? Te küsite, kas mul nimekirju ei ole? Muidugi on. Aga alati tuleb arvestada ka sisseregistreerimata isikuid, keda leidub teatavasti igas hotellis, järelikult ka meie omas. Sageli jäävad mõned külalised hotelli ööbima. Te küsite nüüd, kas pole võimalik öösel hotellis viibijaid kontrollida. Muidugi on, aga see pole nii lihtne, nagu teie seda kujutlete. Kõik toad on omavahel uste abil ühendatud, tagaotsitavad isikud võivad niimoodi täiesti vabalt ühest toast teise hiilida ja mitte iialgi meie kätte sattuda. Te küsite, kas neid uksi ei saa lukustada. Saab, aga mis mõte selgi oleks, kui meie koristajad on koridoridest ja isegi prügikastidest valevõtmeid leidnud. Üksnes see näitab, kui suurel hulgal on valevõtmeid tegelikult liikvel. Nüüd küsite te jälle, et miks me lukke ei asenda. Ka seda saab teha, me oleme seda aeg-ajalt teinudki, aga kogemused näitavad, et paari päeva pärast tehakse ka need uksed nagu niuhti lahti. On soovitatud suuremaarvulise meeskonna abil avada korraga kõik toad ja panna üheaegselt kõikides korruse tubades läbiotsimine toime. Siin kerkib kohe mitu uut raskust. Esiteks on korrused omavahel ühendatud tuletõrjeredelitega, mida eeskirjad kuidagi kõrvaldada ei luba, ja ei saa neid ka ööseks lahti võtta, sest tuletõrjeredeli mõte seisnebki just selles, et seda redelit saaks igal ajal kasutada. Teiseks mõjuks sagedane ülehotelliline läbiotsimine ja öine ülesajamine halvasti meie hotelli prestiižile üldse, sest tähtsa positsiooniga isikud, kes meil peatuvad, ei taluks niisugust kohtlemist ühelgi juhul — eriti näiteks siis, kui nad just siin otsivad oma armastusele peavarju, mõistate mind. Ja kui me nende kõigi asjadega hakkama saaksime — mis on küll äärmiselt vähetusutav —, siis jääb ikka püsima kõige raskem probleem: kuidas eristada mõrvarit mittemõrvarist? Hea küll, verekoerad, sõrmejälgede uurimine ja kõik see pudi-padi tuleb muidugi alati kõne alla, aga mis võtta ette nende mõrvaritega, kes ei ole oma mõrva seni veel sooritanud? Näete nüüd, kui palju probleeme, ja ma nimetasin teile vaid esimesi ettejuhtuvaid. Te ei tea, kui raske on niisu-

guses suures hotellis! Võib-olla saad sa ühes otsas midagi korda, aga siis võid kohe ka kindel olla, et teises otsas on asi seda hullem. Vahel on näiteks jälle juba ette aru saada, et mõrvariks on mõni kõrge isik — siis takistab juba nii tema kui ka meie au õigluse jaluleseadmist. Ja näiteks teiegi, noormees, räägite mulle, et toimus mõrv... Hea küll, seda ma usun, aga mis puutub teie naisesse, siis tema ei pruugi ju sugugi olla tapetud, ta võib restoranis õhtustada, võib televiisorit vaadata, aga võib-olla hoopis... ah, milleks ma peaksin teid hirmutama?»

«Palun aidake mul mõrvar tabada, see on mulle väga tähtis,» ütlesin kannatlikult ta laua ees seistes, seljaga vastu hiiglasuurt hotelli, jalad samblataolises vaibas.

«Alati te tahate midagi tabada... Ja mis te siis edasi teete? Seda ei tea mitte keegi, mina muudkui murdku siis jälle pead. Te ütlesite, et olete esimest korda meie hotellis... Võtke siis veel kord arvesse, raiuge endale lausa pähe, et maailma asju tuleb tunda ja mõista. Asjadest tuleb aru saada!» Ta püüdis ühe unise sügisese kärbse väleda hoobiga kinni ja demonstreeris mulle. «Kärbsele on näiteks muidugi kõik ükstapuha. Ühe niisuguse kärbse aspektist on meie hotell ja meie mured täielik mõttetus. Kärbse arust võiks hotell ka täiesti olemata olla. Ma ei salli niisugust kärbselikku vaatepunkti!» Ta tõmbas tikku ja põletas sipleva kärbse ära. «Saage minust ometi aru. Lihtsalt peab oma ninast kaugemale nägema. Praegu on teil just selline veidi kärbselik vaatepunkt. Te kuulete: mõrvar! Teil hakkab hirm. Te unustate ära, et enne kui hukka mõista, on tarvis mõista. Kordan: esiteks mõista, siis hukka mõista. Mõista ennast, mõista mõrvarit, mõista mindki. Mõista kõiki asju, mõista seda rohkem, mida keerulisemad nad on. Mina soovitan...» Ta katkestas ja ootas, kuni üks hiline kühmus hotellielanik oli võtnud oma võtme. «Soovitan: elage meil, vaadake ringi, vaadake lahtiste silmadega ringi, siis ajame juttu.» Ta noogutas ja pühkis kärbse söestunud jäänused üle laua ääre maha.

«Kuidas te saate niisuguse tooniga rääkida, kui siit vaevalt paarkümmend meetrit eemal lamab tapetud inimene, kui mu naine on jäljetult kadunud ja võib-olla otsustab iga sekund ka tema elu?» Ma ei saanud sellest mehest aru. Ta tõusis püsti. Ma peitsin käed instinktiivselt selja taha, sest mulle meenus, et olin tapetu juurest

otse siia tulnud ja mu käed võisid olla verised. Aga mees ei pööranud mu kätele mingit tähelepanu.

«Niisuguse tooniga!» osatas ta mind. «Millise tooniga ma pean siis rääkima?»

«Mis hotell see on?» küsisin lausa meeleheites.

«Harilik hotell,» vastas administraator. «Ja kui teile siin ei meeldi, minge minema. Miks te siia sõitsite, kui teile siin ei meeldi?»

«Mulle ei meeldinud see hotell algusest peale. Ma ei tahtnud üldse siia tulla.»

«Noh, näete. Miks te siis tulite?»

«Mu naine tahtis.»

«Väga hea. Nüüd on teie naine kadunud ja te võite rahuga ära minna. Keegi ei hoia teid siin kinni.»

Need administraatorid on tõesti endaga liiga rahul, mõtlesin mina, mõttetu on nendega rääkida, parem ajan ise oma asju, ja kõik saab palju paremini korda.

«Nägemiseni,» ütlesin ma jahedalt.

«Nägemiseni,» vastas tema samuti.

Ma läksin laua juurest minema, aga vaevalt olin paari sammu kaugusele jõudnud, kui administraator mulle järele hüüdis:

Kas te bridži mängite?»

«Ei,» vastasin mina järsult — seda enam, et mehe pakkumine oli ilmselt mõeldud vabandusena, aga mina ei olnud üldse millestki aru saanud, järelikult ei saanud ma nüüd ka sellest aru, mis puhul ta vabandas.

Mees oli mulle siiski järele tulnud.

«Ärge kartke,» sosistas ta mulle kõrva, «nad tapavad ainult neid, keda peab . . .»

«Aga keda peab?» pöördusin järsku ringi.

Administraator võttis mul ahastavalt ümbert kinni ja surus oma põse minu oma vastu.

«Keda siis peab?» küsisin uuesti ja püüdsin samal ajal ta embusest vabaneda. Aga see osutus üleliigseks, sest samas vajusid administraatori käed iseenesest alla ja ta vastas ükskõiksel, väsinud häälel:

«Ja kust mina seda tean, keda peab —»

Ta pöördus ümber ja läks tagasi vaatamata oma laua juurde. Ka mina ei osanud midagi paremat teha, kui astusin lambi valgussõõrist välja koridori hämarusse ja läksin pikkamööda edasi. Niikuinii poleks mul sellel ööl und tulnud. Pealegi võis juhtuda, et ma täitsa juhuslikult

satun mingitele jälgedele. Ma ei saanud ju ometi leppida selle jutuga, mida ma administraatori suust kuulnud olin. Hea küll, igas hotellis on omad seadused, aga peale selle kehtivad siiski vist veel mingid üldised normid ja nende rikkumist ei saa kuskil enam välja vabandada. Sellest mõttest kindlust saades läksin edasi. Tuul ulgus telefonitraatides, laternad kõikusid siia-sinna. Uste tagant kostis juhuslikke hääli, arusaamatuid lausekatkeid, naiste naeru, kohvitasside kõlinat, aga mine tea, võib-olla oli see teeseldud. Okste haralised varjud visklesid ja purustasid mu jalgealust. Vaatasin kella, see näitas juba pool üksteist.

9 KRISTIINA

KUI MA ÜHE UKSE KOHALE JÕUDSIN, lükati see äkki praokile ja kitsas terav valgusvihk viskus punasele vaibale. Ma võpatasin ja taandusin vastu siledat seinapaneeli, olin sel hetkel täiesti ükskõikne, ei tundnud midagi, ainult ootasin, minu ees oli augustiöine pimedus, mets mühises, aga teda polnud näha; ainus, mida mu silm seletas, oli flokside valge joon minu ja pimeduse vahel, siis läks uks päris lahti, ja ma nägin Kristiinat, kes pea koridori pistis, aga mina seisin ikka edasi, liikmed pingule unustatud, higised peopesad vastu libedat vineeri. Siis nägi Kristiina mind ja tundis mu kohe ära, ta oli ikka veel sama väike ja pidi mulle endiselt alt üles otsa vaatama. Üksest langes ta kuklasse valgus.

«Tule,» sosistas tema, «tule ruttu sisse.»

Ma tegin, nagu kästud, astusin üle läve. astusin hotellituppa, kus ma varem polnud viibinud, astusin sisse, ta tõmbas ukse mu järel kinni ja pani lukku. Ma vist võpatasin luku klõpsatuse peale, ma tõmbusin kössi, aga ta taipas, ta mõistis mind, ta nägi mind läbi, kõiki meiesuguseid, ta silitas mu juukseid ja ütles:

«Ära karda. Ära ainult siin karda. Ära esialgu vähemalt siin karda.»

«Ja miks ei pea ma äkki enam siin kartma?»

«Nad ei tea siia tulla.»

Ma vaatasin talle uurivalt otsa, tema noogutas ruttu paar korda, ise oma väikseid käsi kurgu all koos hoides.

«Miks nad ei tea siis siia tulla?»

«Nad ei tea, et me tuttavad oleme.»

Kristiinal oli seljas must kleit. Ma otsisin ta pilku, et teada saada, kas ka temal on põhjust mõrvarit karta, aga ta ei vaadanud mulle otsa ja keeras pea ära. Nägin ta kõrva taga sünnimärki.

«Tõsi, me ei olegi ju tuttavad,» ütlesin kergendatult, ja mu liikmed lõtvusid üle hulga aja, aga ühtlasi tundsin, et sügisene vihm oli minusse oma jäljed jätnud, põlvedes ja küünarnukkides näris tuim reumaatiline valu, ja ikka ümbritses südant vastik tunne, nagu seisaks mul ees paadisõit tormisel merel. Kristiina noogutas ja seletas ikka käsi kurgu all hoides:

«Ja mul endal pole ka mingit hirmu, sest kui keegi tõesti tuleks, ütleksin kohe, et mina ei tea midagi, mina ei teadnud, et sa tagaotsitav oled, ja pole üldse kavatsenud sind varjata, sa lihtsalt meeldisid mulle — nii ütlen ma siis.»

«Siis?»

Ma ei tahtnud sellest rääkida. Küsisin:

«Kuidas su nimi on?»

«Kristiina. Krrrristiina,» kordas ta põristades.

«Aga mina tundsin su kohe ära,» vastasin mina ja valu kadus liikmetest ühekorraga. «Kuidas sina siia sattusid?»

«Tead, mul oli juba mitu aastat tunne, et olen siia hotelli, siia tuppa midagi kaotanud. Tulin sellepärast siia, olen siin nüüd juba mitu päeva elanud, olen otsinud, aga ei leia midagi. Ma ei mäletagi enam, mis see oli, mida ma otsin, kas oli see mõni raamat, või olid need kõrvarõngad... Ah, see pole nüüd enam tähtis, niikuinii ei leia. Hea, et sa tulid. Ja mina tundsin sinu kah kohe ära, kuulsid?»

Ma noogutasin.

TORM KESTIS JA TUGEVNES ÜHA. Aga meie saime alles hiljem teada, et mahamurtud mets kattis peaaegu täielikult selle aasta raieplaani. Ma ei teadnud sel ajal veel, et raadioside saartega oli katkenud ja lääneranniku jooksis üks välismaa laev karidele. Aga ma aimasin mõndagi, kui tuul akendega lengerdas, ja ma mõtlesin oma sõpradele, kes ennast suvemajades varjasid, mõtlesin neile sõpradele, kes selleks ööks peavarjuta olid jäänud, ja mõtlesin ka neile, kes nii nagu mina eemal viibisid ja

kelle vapustus purustuste tegelikku suurust nähes seisab alles ees.

KRISTIINA istus ja tõmbas põlved lõua alla. Ta oli mulle ukse avanud ja mind kutsunud, mina ise poleks tema ust teistest ustest eristanud. Ka mina istusin. Akna taga pladises vihm. Ma olin õnnelik. Kuid liikmetes näris ikka tuim valu ja hirmu magus hoovus tõusis kõhust ülespoole, ma surusin ta alla ja naeratasin.

ÜHEL SÜGISEL, suurte riiklike pühade järel kõndisin teatrit ümbritsevas pargis, õhtu lähenes ja taevas muutus aegamööda lillakaks, kõik olid imestunud, aga keegi ei osanud sellele atmosfäärinähtusele seletust anda, ka mina loomulikult mitte, ja just siis nägin tiigi liikumatul tinasel pinnal ujumas helekollast õhupalli. Tuult ei olnud, aga ometi liikus pall vasakule, liikus nii aeglaselt, et veepinnale mingit jälge ei jäänud, ja mina vaatasin seda palli nagu võlutu. Õhus oli kõdu lõhna, inimesed käisid oma toimetustesse süvenenult, oma asjade pärast rõõmustades ja kurvastades minust mööda, aga mina nägin sel hetkel ainult õhupalli ega tahtnud enam millestki muust mõelda. Muidugi, ma teadsin, et maailmas toimuvad sel hetkel sõjad ja mitmed ajaloolised protsessid, et teatris algab varsti etendus, mis kujutab uudses vormis elu sügavusi, aga pall liikus aeglaselt tiigi vasaku kalda poole, kerge, kasutu, lausa kaalutu, vaid ühest punktist veepinnaga seotud, kahe kile kokkuliibumine. Ja lilla hämarus tihenes, kaugemad puud sulasid juba ühte, veepind tumenes peatamatult, aga pall leegitses endise eredusega, ja ma teadsin, et seal külmas tõmbub tema sees olev õhk füüsikaseaduse järgi kokku, ta praegu nii nooruslik nahk kortsub, ja hommikul ei peata pall enam ühegi mööduja pilku.

VÕTSIN SU KÄE, me panime sõrmed vaheliti ja surusime siis tugevasti kokku, minu sõrmede vahed tundsid sinu omi nagu näljased, ja see kõik oli rohkem kui kõik suudlused, ja nii oli meil julgem minna.

10 VANAMEES

RESTORAN oli suur ja imelikult külm. Helerohelistest seintest ja dionüüsoslikest bareljeefidest lausa hõõgas

jahedust, naiste paljastel käsivartel võis märgata kananahka, vestlejate suust tõusis hingeauru ja rasv hangus taldrikuserval. See restoran jääb mulle alatiseks meelde, tema külmus hakkab mind soojendama mu rasketel tundidel. Poodiumil mängis orkester Bachi esimest Brandenburgi kontserti, palju tantsijaid oli põrandal, aeglaselt ja süvenenult jälgisid nad meloodia arengut.

Me leidsime suure vaevaga istekoha otse orkestri lähedusse. Seal istus juba kulunult, ent puhtalt riides vanamees, kes üle ümmarguste prilliklaaside menüüd luges, ise tasa suud kaasa liigutades. Kui me maha istusime, vaatas ta meile nagu tuttavatele otsa ja naeratas. Ikka mängiti Brandenburgi kontserti, aga meie ei tantsinud ja tellisime endale natuke magusat veini, ja ma imestasin ikka, miks on restoran nii külm, ehkki siin oli rohkem rahvast, kui ma viimasel ajal üheski teises restoranis olin näinud. Ja siis märkasin ma veel, et vanamehe käed värisesid tegevuseta olekus ja et see värin lakkas, kui vanamees kätega midagi tegi, näiteks nüüdki, kui ta prillid eest ära võttis, põuetaskusse pistis ja suure ruudulise käterätikuga oma vesiseid silmi pühkis. Parkinsoni tõbi ehk *paralysis agitans*, teadsin ma, jumal teab, kust see oli mulle meelde jäänud. Vaene vanamees, milline ihaldatav saak mõrvarile oma abituses.

VAATASIN JÄLLE KRISTIINAT, kelle käed ei värisenud, aga kes tundus mulle nii väike selles suures külmas saalis, ja korraga tekkis mul kahtlus, kas oli ikka ilus siduda end Kristiinaga selles hotellis, ööl, mil oled mõrvamisele määratud ja tagaotsitav.

Sest nüüd ei tohi sa enam ainult endale mõelda, kümneid päästvaid võimalusi langeb nüüd ära, sest need on mõeldud üksikule meesterahvale. Sa ei saa enam köiega viiendalt korruselt alla laskuda, sest kuhu sa jätaksid Kristiina? Sa ei tohi mõtlematult tulevahetusse astuda, sest enne pead Kristiina ohutusse paika viima. Sa ei saa põgeneda meeste väljakäigu akna kaudu, sest Kristiina jääb sind ju ootama. Sa ei saa ennast koos vaenlasega õhku lasta, sest sel juhul jagaks sinu saatust ka Kristiina, kes su käest kinni hoides sulle nii vapralt on järgnenud.

SIIS LÕPPES TANTS, ALGAS TEINE, teravalt rütmiline muusika, mis ei lubanud oodata, inetu muusika, mida mängiti üle meie linna sel suvel, kui jõe ääres suure tünni sees sõitsid kunstmootorratturid, ilus muusika, trompet kordas üht ja sama fraasi, me tõusime, viiulid ühinesid trompetiga, me segunesime tantsijatega, põrand rappus, kogu hotell rappus, nägudel nõretas higi, trummimees töötas justkui žonglöör, põsed rappusid, rinnad rappusid, looted rappusid üskades, haiguskolded elundites, kõik rappus, liikmed vabanesid, küünarnukid, põlved ja puusad elasid omaette elu, silmad särasid, kõik nagu Noa laevas, nagu kammerkontsertidel tol talvel, kui ümber saali ulus tuisk, nii siingi: väljavalitud, säästetud, nagu üks inimene äkki, higi voolas mu laugudele, soolane higi voolas mu huultele, me naersime, me olime ühenäolised oma naerus, oma õnnes, kõik meie siin, mõrvar ei võinud meid eristada ega ära tunda, kõik keerles, hüples ja läks segi ta väsinud silmade ees, ta pööras pea ägades kõrvale, aga meie olime õnnelikud, oh, kui õnnelikud, ja siis kõlas lask.

Trompetimängija oli endale kuuli pähe lasknud ja kukkus poodiumilt alla meie jalgade ette, tõmbles veel korra ja jäi siis vakka.

Viiul kääksatas, aga vähesed olid midagi märganud, trummimees lõi oma nuia hoogsalt vastu suurt trummi, ka ülejäänud pillimehed haarasid oma instrumendid, muusika jätkus, ettekandjad kandsid surnud orkestrandi ära, me alustasime uuesti tantsu, mu jalg puutus millegi vastu, vaatasin maha, see oli revolver, mis trompetimängija käest põrandale oli kukkunud ja mida tantsijate jalad nüüd põrandal edasi tõukasid. Ma tõstsin revolvri üles, selle must metall oli higine ja kuum, ma pistsin revolvri tasku, tants jätkus.

KURK KUIVAS ja magus vein ei kustutanud janu. Aga äsjane higi auras kiiresti meie nägudelt ja kehadelt, jälle tundsime külma, mis oleks nagu selle restorani juurde kuulunud. Meie lauanaaber oli just lõpetanud oma prae, murdis tükikese leiba, torkas selle kahvli otsa ja keerutas mööda taldrikut bõfstrooganovi kastet püüdes. See tehtud, pühkis ta suu puhtaks ja ma kuulsin taskurätiku kriginat vastu halli habemekontsu. Siis pani vanamees taskurätiku korralikult kokku, pistis tasku ja imes viuksatades oma hammaste vahelt toidujäätmeid.

Poodiumile oli vahepeal tõusnud meeleolulaulja — umbes neljakümneaastane ilus mees, kes varvastele tõustes ja end polkataktis õõtsutades laulma hakkas. Ühes lauas lauldi refrääni kaasa ja taoti rütmi kahvlitega taldrikuservale. Laulja kordas teksti kõikides keeltes, mille esindajad saalis võisid viibida. Mina hoidsin Kristiina kätt, Kristiina teine käsi aga hoidis kokteilikõrt, millesse ta puhus nii, et klaasis pulbitsesid piimjad mullid.

Vanamehele oli toodud kompotti ja ta sõi seda aeglaselt, sülitades lausa lapseliku hoolikusega kirsikive välja, huuled torus, ja ma jälgisin, kuidas sellest torust vaikse lirtsatusega väljalennanud kivile järgnes hetkeks ka heleroosa keeleots, mis aga kohe häbelikult tagasi tõmbus. Iga kivi järel võttis ta välja oma ruudulise taskurätiku ja pühkis huuled kuivaks. Kui taskurätik oli tasku tagasi pandud, hakkas käsi jälle värisema ja siirdus niiviisi värisedes lusika poole. Sõrmed sulgusid ümber lusika varre, värin lakkas ja lusikas tabas kindlalt järgmise kirsi või ploomi. Vanamees kohtas mu vaadet, naeratas natuke abitult ning viitas silmadega kompotile otsekui meie ühisele vaenlasele, nagu kutsudes mindki seda hävitama.

«HUVITAV ikka küll, kui ainult järele mõelda,» alustas vanamees nii ootamatult, et ma lausa võpatasin, «et mesilaspered on mesilaste juures tegelikult erandlik nähtus. On teada tuhandeid mesilaste liike, kes elutsevad üksikult, üksinda terve elu. Mõned neist mesilastest on pealtnäha täitsa sarnased meie mesilastega, mõned on suuremad ja tugevamad, mõned jälle hoopis väiksed, nii et võhik võiks neid tiivulisteks sipelgateks pidada. Ka nemad koguvad muidugi mett, aga ainult oma perekonnale, neil mesilasemadel pole töömesilasi. Nende eluviisid on samuti äärmiselt huvitavad. Mõned elutsevad keerulistes puukoorde uuristatud mitmetoalistes korterites, on teada aga ka mesilane, kes oma pesa ehitab mahajäetud teokarpi, mille ta siis omakorda peidab hoolikalt rohukõrrekeste virna alla. Muidugi, ka need mesilased ehitavad oma majad küllaltki üksteise lähedusse ja astuvad hädaohu korral sageli ühiselt vaenlase vastu välja — nii et ka noil üksikuil mesilastel esineb teatav tung ühiskondlikuma eluviisi järele . . .»

«Te olete mesinik?» küsisin mina.

«Ei, ma olen pensionär, aga mesindus on lihtsalt mu harrastus, mu teine elu, isegi nii võiks ütelda. Pensionile minekust peale teen aastas oma põhitööd vaid kaks kuud — muide, just praegu on see periood —, kogu ülejäänud aja kulutan mesilastele. Nendega on palju vaeva, aga kõik selle hüvitab rõõm, mida nende väikeste loomakeste vaatlemisest saab. See on minu ainus pide kaasaja elumõllus.» Vanamees naeratas ja tõusis. Ta läks välja, aga ilmselt mitte lõplikult, sest ta rahakott ja sigaretid jäid lauale, samuti likööri karahvin, mille põhjas oli veel paari pitsi jagu kollakaspruuni venivat vedelikku. Me jäime Kristiinaga kahekesi.

«Mis sa arvad, mis su naisest on saanud?» küsis Kristiina.

«Ta on ehk tapetud,» arvasin mina, «kuigi ma ausalt öeldes pole kordagi meie abielu jooksul märganud, et tal oleks põhjust mõrvarit karta.»

«Igal juhul pole teda enam ja nüüd olen sul mina. Vaata, et sa seda mõneks oma järjekordseks suureks naljaks ei pea.» Ta vaikis hetke ja lisas: «Aga kui väga tahad, võid pidada kah.»

«Ma ei saa lahti tundest, et peaksin siiski oma naise üles otsima,» arvasin mina.

«Tahad sa siis teda jälle näha?»

«Ei, aga kui ta veel alles oli, polnud jälle sind. Kuna ta kadunud on, pean ma ta enne üles otsima, et siis hüljata. See oleks ausam. Kuidas saan ma hüljata naist, kes on kadunud?»

«Vaesed mehed,» silitas Kristiina mu kätt, «küll on teil elus ikka palju muret ja tegemist . . »

«Pole midagi parata, see on loodus.»

«Tantsime ehk veel üks kord, enne kui sa lähed,» ütles Kristiina, kui orkester hakkas mängima Weberi «Kutset tantsule».

«Tantsime pärast, luba, ma käin enne korraks ära,» vabandasin mina.

Kristiina noogutas.

11 ÕÕ KESTAB

VÄLJAKÄIK oli nii suure restorani kohta ootamatult väike. Siin polnud ühtki inimest, kuid kabiini uks, mida

ma avada tahtsin, oli seestpoolt haagis ja ma pidin ootama.

Emaileeritud pissuaari kõrval seinal rippus pneumaatiline kätekuivati, üks kõige kummalisemaid aparaate, mis on alati mu huvi äratanud. Uurisin teda nüüdki ja märkasin, et ta ahvenasuust tolknes välja tükk spiraalitraati, otsekui oleks mu lemmikaparaat hiljuti oksendanud. Valitses vaikus, seintest tungisid aeglaselt läbi hallitusplekid.

Siis tõmmati kabiinis vett, kolinal jooksis see torudest alla, mõne sekundi pärast läks uks lahti, ja mu tuttav vanamees, meie lauanaaber, tuli värisevate kätega viimast püksinööpi kinni pannes välja. Midagi oma nina alla pomisedes ei märganud ta mind üldse ja läks jalgu mööda ligedat põrandat lohistades kraani juurde käsi pesema. Ma astusin vabanenud kabiini, panin ukse haaki ja kuulsin juba istudes, kuidas kätekuivati undama hakkas ja välisuks mõne aja pärast kinni paugatas.

Kui ma end korrastades kabiinis seisin, tõmbas üks asi järsku minu tähelepanu endale ja ma pidin lähemaks uurimiseks kummarduma klosetipoti kohale. Seal põhjas, täiesti ebameeldivas olukorras, vee poolt kaasa viimata, üks serv isegi kuiv — tunnistus hiljutisest sattumisest siia —, lebas üks dokument, pooleldi kokku kägardatud, mis viitas ka tema siiasattumise põhjustele. Ma vaatasin teravamalt ja tundsin, kuidas süda peksma hakates kurku tõusis, mets tumenes järjest ja ma olin autoprožektorite valguses üha silmatorkavam ja kaitsetum, ma kummardusin ja lugesin enda ja oma naise nimesid ja nägin niiskusest laialivalgunud lillakat pitserit, ja ma sain aru, et mu ees on mu abielutunnistus, mida mu naine alati — ma ei tea, miks — oma käekotis kaasas kandis. Ma ajasin end sirgu. Mu esimene refleks, millest ma endale hiljem aru ei osanud anda, oli raevukalt ketist tõmmata, otsekui kukkumise vastu tuge otsides, — algas ebaloomulikult vali pahin, vahutades sööstis vesi peale ja viis minema kõik, ka tolle dokumendi, mis mind vapustanud oli ja mida ma hiljem võib-olla süütõendina kasutada oleksin saanud — aga nüüd oli juba hilja, ainult tühjenenud paak mu pea kohal ulgus mitme sekundi jooksul ahastavalt, siis rahunes, ja ma tormasin kabiinist välja, trepist üles, saali, tantsijate jalgade otsa komistades oma laua juurde, seal istus Kristiina, istus üksi ja küsis minult üllatunult:

«Miks sa nii imeliku näoga oled?»

«Kus on vanamees?»

«Mis vanamees?»

«See, kes siin istus.»

«Läks ära.»

«Ammu?»

«Umbes viis minutit tagasi.»

«Kristiina,» hingeldasin ma, «Kristiina, me peame midagi ette võtma, see vanamees on mõrvar.»

«Lähme tantsima,» ütles Kristiina. «Ma arvasin kohe, et ta mõrvar on.»

MA PIILUSIN tantsides enda ümber ja märkasin mitmeid uurivaid pilke, mille tähendusest ma aru ei saanud, ka ei tundnud ma nende pilkude omanikke ja tantsisime rahulikult edasi.

«Kust sa tead?» küsisin Kristiinalt.

«Ma ei tea, mulle lihtsalt tundus.»

«Kristiina, me peame minema ja ta kinni püüdma.»

«Mine ja püüa,» naeratas Kristiina, ta juuksed puudutasid mu huuli, «mine, kui see sulle meeldib. Su silmist on näha, et sa enne rahule ei jää. Aga mis sa teed temaga, selle mõrvariga, kui sa ta kätte saad?»

«Ma ei tea veel. Aga mis sina teed vahepeal, kuidas saadad sina mööda selle aja?»

«Mina ootan sind oma toas. Mine, mu väike kangelane.» Ta patsutas mulle tasakesi seljale. «Mine, ja mina ootan sind, ja me kallistame teineteist, kui sa tuled.»

Mul hakkas kuum, ma hoidsin teda oma käte vahel, aknast libises ridamisi mööda viis lumega kaetud heinakuhja, buss vabises külmas öös, sihtkoha tulede kuma polnud ikka veel näha, kaasreisijad magasid, viis valget heinakuhja libises mööda nagu viis sõrme üle mu palja rinna, ja ma sosistasin Kristiina lõhnast uimasena.

«Ja siis lähme hotellist ära, tänavale, randa, siis on mu töö tehtud, siis on mu kohustus täidetud, siis ehk saan ülejäänud elu ainult sulle kinkida, siis lähme ära, igaveseks ära, lähme kuhugi väiksesse majja, kust nad meid enam üles ei leia, kuhu nad ei saa telegramme saata, kus meid keegi ei tunne, kus meil pole sugulasi. Me lähme siis ära.»

«Jah, kui sa veel elus oled,» sosistas tema vastu.

«Elus?»

«Kui minnakse mõrvari vastu, ei saa sugugi kindel olla, et ellu jäädakse,» seletas Kristiina ja lisas: «Aga ma ootan sind. Ma ootan sind terve öö ja järgmise päeva, ja kui sa siis ei tule, ei jää mul muud mõelda kui seda, et sa oled tapetud, ja siis ei jää mul muud üle, kui mõnda teist armastama hakata.»

«Mu karvane tondipea,» ütlesin mina.

«Mis see on?»

«See on üks sõna.»

«See sõna olengi siis mina?»

«See oledki sina.»

Ta peitis kauaks pea mu rinnale ja ma jäin üksi keset võõraid tantsijaid ja võõrast muusikat, keset võõrast hingeauru, nagu siis, kui me siia hotelli saabusime, juba lennukis tundsin seda, see oli mu kolmas õhureis, jälle ületasime tolle lahe, esimesel korral olin märganud kollaseid mädapaiseid sinises meres, siis oli suvi ja mu naine ütles, et need on laiud, aga ma ei saanud lahti tundest, et meri mädaneb, nüüd vaatasin uuesti alla, et oma muljet kontrollida, aga torm oli juba lähenemas, baromeeter langes ja hall lainetus varjas minu eest kõik, ja varsti pöördus silmapiir küljeli, ma nägin linna ja nägin uduses panoraamis kohe ka üht siluetti, üht maja, midagi pani mind arvama, et see on hotell, ma tahtsin oma naise tähelepanu sellele majale juhtida, aga õhureis oli naist väsitanud, ta silmad kõnelesid iiveldusest, mida ta kõigest jõust püüdis nüüd maandumisel ületada, ja samas puudutasidki meie lennuki rattad maad, ja juba ruttasid pakilkandjad üksteise võidu läbi vihma meie poole, meid ootas hotell.

«Nagu lepiklill, nagu jänesekapsas, nagu muskuslill, nagu kassikäpp, nagu leseleht, nagu valge iminõges,» rääkisin automaadina alla, Kristiina poole. «Ainult sina oled korraga kõik need sõnad.»

«Ja mis sõna sina siis oled?» küsis Kristiina üles vaatamata.

«Ei tea, teiste kohta on alati kergem öelda. Ma võiksin sind veel mitmesaja sõnaga nimetada, kui vaid aega oleks ja kui see sulle huvi pakuks. Mu sõnavara pole küll suurem kui mu tuttavatel, aga ometi piisab teda mitmeks tunniks, ja seda raskem on mul sealt midagi välja valida, mis meie vestluse jätkamisel mind ennast tähistaks.»

«Lähme siis ära,» soovitas tema.

Olime jõudnud tantsupõranda äärele ja nii saime märkamatult tantsijate hulgast välja lipsata. Vähemalt mulle tundus, et keegi seda ei näinud.

ÜKS INIMENE liikus koridoris, see ei tõotanud midagi head, aga me hoidsime teineteisel käest kinni, läksime edasi ega teinud väljagi, et inimene on silmapiiril, inimene, kes liikus ukse juurest ukse juurde ja toimetas midagi, millest me enne aru ei saanud, kui tema kohale jõudsime, ja tema tegemist nähes ei saanud ma teisiti, kui küsisin:

«Andke andeks, mida te õige teete?»

«Te ju näete isegi.»

«Miks te ikkagi ustelt numbrid ära võtate? Kas on oodata mingeid muutusi? Pean ma millekski ettevalmistusi tegema hakkama?»

«Parem mitte.»

Ma ei julgenud enam edasi uurida.

«Kas te neljandalt korruselt olete juba kõik numbrid ära korjanud?» küsis Kristiina äkki hirmunult.

Mees kehitas õlgu.

«Ei mina tea, minu ala on esimene korrus.»

Me pistsime jooksu. *Armas jumal, tee nii, et Kristiina toa uksel oleks number alles, kui me sinna jõuame. Armas jumal, tee nii, et me leiaksime veel üles oma toa, kus meil on õigus teineteist armastada. Armas jumal, ära jäta meid peavarjuta neisse lõpututesse koridoridesse. Armas jumal, jäta mulle koht, kus võin puhata pärast väsitavat võitlust mõrvariga.*

Me jõudsime oma korruse koridori ühest otsast, numbrikorjaja lähenes teisest. Me jõudsime temast ette.

«Kivi kotti,» sosistas Kristiina, minust uksel lahkudes, «kivi kotti, minu armas.»

12 VÄSIMUS

KELL NÄITAS POOL KAKSTEIST, kolmkümmend üks minutit puudus vaimude tunnist, kogu hotell oli nüüd peaaegu hääletu, tubades ei naerdud enam, ainult mõnest üksikust lukuaugust paistis veel valgust, ma tõmbusin tahtmatult kössi ja pistsin käed sügavale tasku, sest restorani külmus ei lahkunud enam mu kehast, ta säilis

Kristiinale, veinile ja tantsule vaatamata, aga ometi läksin ma sihikindlalt trepist üles, möödusin ühest kuldraamiga peeglist ja nägin ennast väga kahvatuna vaipade ja portjääride taustal, ma ruttasin peegli eest kohe ära, sest kes võis olla kindel, et see olin üldse mina, kes seal tinases valguses mulle vastu vaatas? Aga eemale, rumalad mõtted, käige kus kurat, tagane minust, veel pole aeg, vaimude tunnini on kakskümmend kaheksa minutit, vara võidutsete, ma pole teile ninapidi vedada, ma pean leidma mõrvari, saage aru, ma pean ruttama, on juba külm, varsti sajab maha esimene lumi.

OLI SIIS VEEL KEEGI koridoris, kõndis keegi mu selja taga? Peatusin, kuid ei vaadanud tagasi. Kuulatasin kaua, alles siis vaatasin, pöördusin järsku, kogu kehaga ringi. Mu selja taga ei olnud kedagi, koridori kauge lõpp kadus hämarusse.

AGA EDASI? Sündisin nii ammu, või oli see hiljuti, sündisin vooremaastikul, kohal, kus kunagi olevat maganud Kalevipoeg, olen korjanud maasikaid ta padjal, kui olin veel laps, kasvasin, käisin koolis, linnaga ühendasid meid pikad punased bussid, nüüd on need kõik vanarauaks viidud, hiljem õppisin linnas, sõin tänaval lihapirukaid; ei halvem kui teised, ei parem kui teised, ei targem ega lollim kui teised, seisan nüüd hotelli koridoris ja esimest korda kogu mu kangelasmeelse õhtu jooksul tahan nutta, tahan ennast tühjaks nutta, ja ei tea isegi, mispärast nutaksin, eesmärgi kättesaamatuse pärast nutta oleks nagu vara, ainult kolm tundi olen ma tegutsenud, mis seal siis imet, et midagi ei ole veel korda saatnud. Spinoza, Luther ja Kopernikus pühendasid võitlusele oma ideede eest kogu elu, paljud on nii teinud, lausa häbi, et mina juba kolme tunni pärast tahan nutta.

«Sõber... sõber...» kuulsin äkki kedagi tasakesi hüüdvat mu selja taga. Jäin seisma. Umbes kolm meetrit minust eemal oli avanenud üks uks ja uksel seisis valges kitlis noormees, kes mulle kutsuvalt käega viipas.

Astusin lähemale.

«Kahjuks ei saa tädi sõita, kuid ta palus, et ma teie raamatud talle edasi annaksin,» ütles noormees.

«Mul ei ole teile midagi edasi anda,» ütlesin mina ja pöörasin talle pettunult selja.

Paari hüppega oli noormees minu juures, pani mulle käe õlale ja sosistas vilistavalt mulle kõrva:

«Kahjuks ei saa tädi sõita, kuid ta palus, et ma teie raamatud talle edasi annaksin.»

«Vabandage, mis te minust tahate?»

Noormees haaras mu käisest ja hakkas mind oma toa poole vedama. Ma ei osutanud mingisugust vastupanu. Nägin väikest kambrit, mida sisustasid laud, kapp ja tool — kõik valgeks värvitud. Sain nüüd ka toa omanikku lähemalt silmitseda, uurisin ta käsi, mis hetkekski paigal ei seisnud, vaid pidevalt puudutasid esemeid, hõõrusid teineteist, illustreerisid juttu, näitasid suunda ja nõudsid minult vastust: justkui niidist tõmmatavad, kõhnad, krimpsus nahaga käed. Noormees lükkas ukse mu taga kinni, jäi mu ette seisma ja küsis tigedalt:

«Miks te paroolile ei vastanud?»

«Sellepärast, et parool oli mulle võõras.»

«Selge.»

Noormees lõi käega ja istus toolile. Tükk aega olime mõlemad vait. Lõpuks ei pidanud ma vastu ja küsisin:

«Kas ma solvasin teid?»

«Mingil määral jah. Ma pidasin teid meie omaks.»

«Kelle omaks?»

Noormees neelatas.

«Te mõjusite nii omaselt. Ma eksisin teis.»

«Mul on väga kahju. Ehk saab seda parandada?»

«Olete siiras?»

Ma noogutasin.

«Te olete valmis meiega liituma?»

«Oleneb asjaoludest.»

Noormees tõusis ja tuli uuesti mu ette.

«Te küsite veel! Iga mees on vajalik. Varsti läheb lahti. Meie ei saa enam taluda mõrvarite vägivalda. Meil on nende kohta juba küllaldaselt andmeid kogutud. Igapäevast leivatööd tehes satun ma sageli mõrvarite tubadesse, kus saan neid lähedalt jälgida. Hotell on juba esialgselt süstematiseeritud ja see võimaldab meil hiljem seda süsteemi efektiivselt ekspluateerida.»

«Kas poleks siis juba lihtsam kogu see krempel vastu taevast lasta?» küsisin mina. Ma ei suutnud enam kaasa mõelda. Mu meelekohtades pigistas otsekui oleks pead ümbritsenud raudvõru. «Pomm alla ja valmis.»

«Seda võimalust on kaalutud,» naeratas noormees

kurvalt, «mitmed oleksid selleks kohe valmis ja nimetavad meie vastuseisu intelligentlikust härdameelsusest johtuvaks. Nad unustavad ära, et hotell pole mitte ainult see, mida nad silmadega näevad ja kätega katsuvad. On veel teine hotell, mis tugineb meie andmetele, ja see hotell on väärtuslik hotell, mitte enam paljas näivus, nagu too meie meeleelundite poolt vastu võetu, vaid tõeline hotell, hotelli olemus, ja seda me ei tohi hävitada, me peame selle eest võitlusesse minema!»

Ta nägu oli kattunud punaste plekkidega, ta hingeldas ja ta käed hõõrusid vahetpidamata teineteist. Püüdsin talle naeratada, et ta ei solvuks, ja küsisin võimalikult viisakalt:

«Ent, kuidas?»

Ta hingas sügavalt sisse ja tõmbas seinakapi ukse hooga lahti. Nägin kõikvõimalikke relvi: revolvreid, vintpüsse, automaate, käsigranaate, pusse, pistodasid ja veel tervet rida instrumente, mille otstarvet ma ei tundnud. Ent hingeldav noormees seletas edasi:

«Näete? Kastreerimistangid. Orad. Nõelad. Süstlad. Piisab, eks?»

Ta pani ukse kinni.

«Kõige tähtsam on inimesed. Tulge meiega. Pärast seda algab uus elu. Me saame mõrvaritest alatiseks vabaks! Mõelge perspektiividele! Isiksuse vaba areng! Võõrkeelset kirjandust kogu maailmast! Hotelli autonoomia! Esteetika-alased diskussioonid! Geneetilise koodi muutmine! Monarhismi taassünd! Parapsühholoogilised filmid! Vabaarmastus! Rikkalikud lõunad prantsuse köögist! Teadvuse piiride avardamine! Ja see kõik on siis meie oma!»

Noormees silmitses mind säravi silmi.

«Parooli vastus on: vabadus!» hüüdis ta pidulikult.

Äkki helises kell ja ukse kohal hakkas pilkuma punane silm. Noormees tormas kuulekalt uksest välja, kuid peatus veel hetkeks ja hüüdis tagasi:

«Oodake mind siin! Oodake kindlasti, meil on nii palju rääkida!»

Siis kadus ta ja ma jäin üksi.

MA TAHTSIN kohe tema järel lahkuda, aga jäin siiski istuma, hingasin konide lõhna, siis uurisin lauda, selle-

lebas üks kaust, ma tegin selle lahti, see oli öövalve päevik, veel üks raamat äratas mu tähelepanu, selle pealkiri oli «Anekdoote hotellist», kaanepaberi siseküljel nägin toaomaniku fotot, tiitellehe alumisel serval võis lugeda «Hotelli väljaanne», ülemisel serval seisis «Sari puhketunniks», tiitellehe tagaküljelt sain teada, et selle sarja järgmine teos on «Õudusiugusid hotellist», mille autoriks olen mina. Ma sulgesin raamatu ja tundsin äkki hirmsat väsimust. Mu silmad vajusid kinni, ma hoidsin neid vaevaga lahti, ja mis oli see minu asi, mis siin toimus, mis puutusid minusse nende anekdoodid, nende toad ja liftid, telefonid ja mõrvad, pidin mina see ainuke loll olema? Tundsin end oma õilsates kavatsustes petetuna. Aga kes tohtis üldse mulle nõudmisi esitada? Mina sõitsin siia, mulle anti siin koht, ma maksan oma arved õigeaegselt, ma ei lõhu mööblit ega tülita baaris ettekandjaid, ma ei ütle jämedusi, ma tean, millest tuleb vestelda, ma tean, et kohvi ei tohi luristada, ma tean, et naeratus on sild inimeste vahel — mis te siis minust veel tahate? Ja siis tuli mulle äkki meelde mu naine. Ja siis tuli mulle kohe meelde ka Kristiina, kes jäi mind ootama tuppa, kuhu ta oli aastate eest midagi kaotanud. Aga ma olin tõesti väga väsinud, minult ei saanud sel hetkel midagi nõuda, mul hakkas endast kahju, istusin kuplita pirni inetus valguses, pea käte vahel, mu all, ülal ja kõrval, igal pool funktsioneeris hotell, kanalisatsioon kandis igas sekundis merre sadu kuupmeetreid roiskvett, toru suubumiskohal, sügavustes, kuhu torm ei ulatunud, tunglesid kalad, mõnigi sai õnnelikuks maiuspala leides, ent langes siis mürgitatuna põhja, hotelli väljaheide voolas halli uduna punaste korallide vahelt läbi, kattis limaga meritähed, muutis meduusid vormituks süldiks, elektrikalad astusid südilt võitlusesse, ent pidid alla vanduma ja eemaldusid nõrkenult uueks, saama lootusetuks pealetungiks jõudu koguma, tõruvähid hülgasid oma kojad ja lahkusid jäädavalt teadmata kuhu, laternkalad kustutasid oma tuled, merikuked häälitsesid asjatult, haide, barrakuudade ja piraiade kättemaksuplaanid jätsid naeruväärse mulje.

ÄRKASIN kellegi käe puudutusest, mu suu kuivas ja kael oli laual magamisest kangeks jäänud. Ma ei saanud aru, kus ma olen, miks ma olen, ja ma ei teadnud, mis kell on. Küsisin seda noormehelt.

«Kell on viis minutit kaksteist läbi,» ütles tema.

Ma vaatasin talle silma.

«Olete selles kindel?»

Ta pidas mu pilgule vastu, ainult õrn puna levis ta põskedele.

«Muidugi.»

«Aga kas teil ei ole siiski siin veel mõnda teist kella, et oleks võimalik kontrollida?» nõudsin mina talle hingetõmbeaega andmata.

«Siin ei ole hetkel ühtegi teist kella.»

«Kust te siis teate, et kell on viis minutit kaksteist läbi?»

«Kõik kellad näitavad peaaegu ühte aega,» rahustas noormees mind. Jätsin talle selle arvamise. Ma hõõrusin käega, silmi ja ringutasin. Kas olin siis tõesti nii vähe maganud? Ehk oli juba hoopis järgmine kuupäev. Aga seda ei sobinud mul noormehe käest küsida. Otsustasin need asjad hiljem iseseisvalt välja uurida.

«Teile on kiri,» ütles ta mu mõtteid katkestades.

Ma võtsin neljaks kokkukeeratud lehe ta käest ja lugesin oma naise käekirjaga kirjutatud ridu:

«Olin sinuga õnnelik nagu ei keegi siin maailmas. Elust lahkudes tunnen, et nüüdsest algab minu jaoks uus elu. Olen nüüd õnnelik nagu ei keegi siin maailmas. Ma ei taha sind enam näha. Armastan sind. Ma ei näe sind enam kunagi. Sinu truu naine. P. S. Ära otsi mind.»

Ma tõusin püsti, ise kuuldes, kuidas mu kangeksjäänud põlved naksatavad.

«Kust te selle kirja saite?»

«Ma ei tohi seda öelda,» naeratas noormees viisakalt.

«Kuidas ei tohi öelda? Kas te nägite mu naist?»

«Ma sain selle kirja teenistuskohustuste täitmisel, see on kõik. Ma ei tohi teile midagi täpsemat öelda, ehkki tahaksin. Meie paindliku poliitika, meie eksaktsuse nimel pean ma aga vaikima. Leppige kirjaga.»

«Aga ma ei saa sellest kirjast aru.»

«Seda halvem teile,» kehitas noormees õlgu.

«Ma lähen ära.»

«Seda halvem teile,» kordas noormees.

Ma surusin käed tasku, mu higised sõrmed pigistasid revolvrit. Noormees seisis sirgelt, silma pilgutamata oma valge toa valge seina foonil, mustad silmad kahvatus näos põlemas, käed nüüd lõpuks liikumatult valge kitli rinnaesisel ristis. Taipasin, et ta ei karda mind. Ta on valmis oma ideede eest kõige peale välja minema. Nagu Luther, nagu Spinoza. Mitte nii nagu mina. Käige kõik kuradile! Ma panin oma naise kirja kokku ja pistsin tasku. *Hotellist oled sa sündinud, hotelliks pead sa saama.* Ma pöördusin kannapealt ringi ja tuikusin nagu purjus. Tundsin turjal noormehe aristokraatlikku ja iroonilist pilku ning läksin kiiresti uksest välja. Soolane tuul puhus mulle näkku, pöörasin pintsakukrae üles, mul oli külm ja ma otsisin selle külma tõelist põhjust, tõstsin pilgu ja nägin imelikult suurt oreooliga ümbritsetud kuud kõrgel mere kohal ja meri lamas selle kuu all liikumatult nagu tuhmunud peegel. Mu kingad vajusid märga liiva, terve rand oli lage, terve rand oli tühi, nüüd, sügisel, kõik olid ammu ära sõitnud, ma istusin ühele niiskele kivile ning meenutasin teisi aegu, jah, siis oli kõik hoopis teisiti, kajakaid tiirutas meie kohal, meri tõusis järjest, seda võis ka palja silmaga märgata, aga nüüd ta taganeb, tuul on vaibumas, viimased rebitud pilved, viimane jäänus tormist, needki lahkuvad üle mu pea mu selja taha, sinna, kust ma tulin ja kuhu vaadates võib praegu eraldada männimetsa sakilist kontuuri vastu tumedat taevast. Ja ma mäletasin, et just samal rannal, suve viimasel päeval, kui mändide pikk vari minu poole roomas, vaatasin taevasse ja nägin seal ühte, ühtainsat helevalget pilve, ja see tabas mind nagu kahurilask ning samal hetkel lagunes suvemaja koost, paekivid vajusid maa sisse, linnud tõusid lendu, aga mina jäin edasi kestma kõige kiuste. Siin olin ma nüüd jälle tagasi. Ma läksin edasi mööda rohukatte ja liiva piiri, mustade raagus pajude oksad varjasid mind, kõrrestik kahises tuules, ma läksin edasi, mõtlesin millelegi tühisele ja isegi naljakale, aga siis tõstsin pea ja võpatasin, ning läks veel kaua aega, enne kui ma sain aru, milles asi on, enne kui ma mõistsin, mis on minu ees, mida ma olin ekslikult pidanud pajudele puhkama laskunud hiigellindude parveks! Vastu liikumatut merd, kuu tardunud valguses istusid puude lehitutel okstel kõik minu sõbrad, kõik need, kelle juurest ma olen abi ja abitust otsinud, ja siis sain ma veel aru, et kõik vaatepildid on petlikud, asja tõeline pale tuleb ilmsiks hiljem: kogu rand oli inimesi täis. Nii kaugele kui silm ulatus, nägin ma neid vaikselt ootamas, terveid rahvaid, vastu avamerd, oktoobris. Kõigist maanteedest eemal, lennuliinidest kõrval, pärast sügiseste põllutööde lõppu, südaööl.

Ma toetasin pea vastu karedat pajukoort, panin sigareti suhu, süütasin selle ja nautisin esimest mahvi — terve õhtu jooksul, mis ma hotellis olin, ei olnud ma suitsetanud. Ma sulgesin silmad. Avamerelt kuuldus lainete kohinat. Ja selle kohina sisse tungis äkki madal, veniv, loomalik karjatus.

13 ESIMENE LASK — ÕHKU

KIIRENDASIN SAMMU, jõudsin koridori akna juurde ja lükkasin selle lahti. Mulle avanes jälle sama tuttav siseõu, ainult enamik aknaid olid nüüd juba pimedad, restorani köögis pesti põrandat, hakkmasinad olid töö lõpetanud, pliidirauad jahtusid aegamööda, kuskil hotelli sügavuses magasid naisturistid oma unenäguderohket und, sülg suunurgast valgele padjapüürile tilkumas, kuskil oli mu naine surnud või vaatas Pinturicchio «Poisi portreed» ja selle vihmajärgse taeva puhtust, või oli ta hoopis õnnelik, kuskil magas, pea laual, administraator, kes hommikul teeb sellest ööst kokkuvõtte, nagu ta seda igal hommikul on teinud, kuskil liikus käratult ringi noormees, kuskil liikus ringi värisevate kätega vanamees või vaatas ehk koos mu naisega Pinturicchio «Poisi portreed», kõik, kel see ette nähtud, liikusid käratult ringi või vaatasid Pinturicchio «Poisi portreed», kuskil ootas mind Kristiina ja kuulas vihma pladinat torudest, aga kust võis tema teada, et jälle saadéti mulle signaal, ainult mulle mõeldud signaal, jälle oli hotelli soojast hämarusest kostnud karjatus, ma ei saanud nüüd enam rannale tagasi, jälle oli mind siia tassitud, jälle pidin äratama oma südametunnistuse ja teotahte, sajandat korda tunnetama võlga inimkonna ees, jälle mängisid nad minu peale ja panid totalisaatori käima, aga kui ma aknast välja vaatasin, oli mulle kohe selge, et mitte keegi ei tee kunagi kindlaks, kust see karjatus tuli, kes karjus ja kes pani karjuja karjuma, sest siseõuel polnud näha ei laipa ega ka mõrvarit, ühtegi komponenti, ja veel nägin ma hirmuga, et ka selle akna kõrvalt läks üles tuletõrjeredel, aga nad eksisid, lootes, et igal ööl lähen mina üles katusele ja seisan seal vihma käes vapralt nagu hotelli elav südametunnistus, ei, mina pole see, ka mina tahan magada, all õuel virvendas vihmavesi tuule-

hoogudes, miks siis mina ei tohi magada, kui kogu hotell magab? Karjatus kutsus mind rannast hotelli tagasi, ühe inimese luigelaul, ja mida ootasid nad nüüd minult? Aga siis tuli uus mõte, mu viimane lootus.

MA TÕMBASIN REVOLVRI VÄLJA, kontrollisin padrunipidet, sirutasin käe relvaga aknast välja, suunasin toru tumehalli öise taeva poole, kus väsimatult ja tüütult jooksid paksud vihmapilved, ja vajutasin päästikule. Sisehoovis kõmatas kõrvulukustav kaja, mis kordus kuskil kaugemal, veidi viimasena jäin akna alla seisma, terve hotell hoidis hinge kinni, aga üheski aknas ei süttinud tuld, kramplikult surusid nad end vastu kuumaks magatud voodilinu, tardusid äraootavalt oma tubades, mille õhk oli sumbunud gaaside, sperma, odekolonni ja sigaretisuitsu lõhnast, ja minul ei jäänud muud üle kui revolver vihmapiiskadest kuivaks pühkida ja tasku pista. Ma langetasin kuuma otsaesise vastu külma aknaklaasi, see oli kergelt udune, ja hiljem pead tõstes nägin klaasil ümarat jälge. ma joonistasin sellele tumedale plekile nina ja juuksed ja kirjutasin ümber saadud kujutise KRISTIINA. Jah, ka torm hakkas vaibuma; tõsi, sadas veel, aga see polnud enam kaugeltki endine raju. Pilved rebenesid, ja siis nägin ma madalal silmapiiri kohal läbi linna tulede kuma üht üksikut heledat tähte. Ma läksin akna juurest ära, jälle edasi. Ja kui rukkiväli kahele poole taandus, nägin oma isa ja ema, kes jälle imelikult noored olid, mind ootamas, et poega esimese koolipäeva puhul tervitada, ja koer jooksis mulle vastu ning hüppas mu najale püsti. Parv hakke lendas minust üle. Olin esitanud viimase üleskutse, olin hoiatanud, olin tulistanud õhku.

ÄKKI — ma ei tea isegi, miks — pöördusin ja nägin kaugel koridori lõpus üht varju nurga taha kaduvat. Hingasin sügavalt sisse nagu enne sukeldumist ja hakkasin sinnapoole minema, sest tema, keda ma nii kaua olin otsinud, läks nüüd minu ees, ja ma kiirendasin sammu, meie vahemaa ei tohtinud nüüd enam kuigi suur olla. Peagi jõudsin koridori lõppu. Enne kui ise omakorda nurga taha pöörata, vaatasin igaks juhuks tagasi tuldud teele ja mulle tundus, et ma näen ka koridori teises otsas üht varju. Aga ma ei hoolinud sellest, ma ei tohtinud oma tähelepanu killustada.

KEERASIN ÜMBER NURGA, mu ees oli uus koridor, ja vari, keda ma jälitasin, paistis ähmaselt mu ees. Kiirendasin veelgi sammu, mõrvar — see ta oli — jõudis parajasti ühe laelambi alla valgussõõri, vaatas tagasi ja kiirendas omakorda sammu. Pistsin jooksu, ent olin alles koridori keskel, kui mu eesmärk uue nurga taha kadus, ja ma jooksin edasi. Teel jälle tagasi vaadates tegin mõninga üllatusega kindlaks, et ka mind ennast nüüd jooksujalu jälitatakse. Mul tuli kiiresti lahendada raske ülesanne: kas jätkata jälitamist ja lasta ka ennast samal ajal jälitada või peatuda ja võtta lahing vastu, riskides sel kombel lasta teisel mõrvaril aega võita ja plehku panna. Aga ma hingeldasin juba, mu jalad takerdusid vaipa ja ma otsustasin seisma jääda. Mu suu oli kuiv, ma hingasin raskelt ja mu sõrmed higistasid.

14 TEINE LASK — PIHTA

ÜKS LAELAMP EDASI, ühes punases valgussõõris jäi ka mu jälitaja seisma, ja ma märkasin kohe, et tal ei ole relva: ta käte võitlusvalmis asend tõendas, et see mees loodab ainult nendele kätele, ei millelegi muule. Ülalt langev valgus heitis ta noorele tundmatule näole varje. Ka tema hingas raskelt.

«Mõrvar,» sosistas ta mind vihkavalt silmitsedes. «Mõrvar. Kui kaua olen ma pidanud sind otsima.»

«Mina? Mõrvar?»

Ma ei saanud kohe aru, milles asi on. Mu kogu aeg tugevasti revolvrit pigistanud käsi langes põuest alla, rippu, noormees muigas tigedalt seda nähes ja astus paar sammu minu poole, ettevaatlikult ja vetruvalt nagu loom.

«Ma ei ole mõrvar,» kuulutasin aeglaselt taganedes seda kõige lihtsamat tõde, mida ma veel teadsin, «ma ei ole ju mõrvar, ei ole, mina mitte, hoopis vastupidi.»

«Nii te räägite kõik. Ma olen sul juba mitu tundi järel käinud.»

Ta tuli edasi ja ma taganesin teda hetkekski silmist laskmata. Otsekui kellegi nähkkindas käsi hoidis mu märja ja kleepuva südame ümbert kinni.

«Jäta mind rahule,» ütlesin hästi vaikselt ja selgelt, ent just siis puudutas mu selg seina, mul ei olnud enam

taganemisteed, olin koridori nurka surutud. Noormehe pilk ütles mulle täiesti selgesti, et halastust pole loota. «Jäta mind rahule,» kordasin ma, «või . . .»

«Või?»

Ta keha tõmbus hüppeks pingule.

«Jah, või . . .» ütlesin mina ja tulistasin. Noormees langes mulle peale, ma tõukasin ta kõrvale, et mitte ennast verega määrida, ta kukkus maha ja jäi liikumatult lamama. Tubades meie ümber valitses absoluutne vaikus, mu jalad värisesid kergelt nagu pärast matka mägedes, nagu kas või tookord Tatrates, kus mul oli võimalus imetleda oma naise punast supeltrikood tumesinise mägijärve foonil, ma hingasin sisse püssirohu lõhna, kogu suur murekoorem oli mu õlgadelt maha langenud, ma võisin lõpuks puhata, tundsin kõhus tühjust, tahtsin süüa, tundsin peas tühjust, tahtsin magada, hakkasin aeglaselt astuma tagasi oma toa poole, revolver vabalt ja julgelt paremas käes, neli padrunit veel pidemes, ja hotell kahel pool teed hoidis hinge kinni —

1968—1970

TEGELASED:

Helios, päikesejumal
Hades, surmajumal
Eos, koidujumalanna
Phaethon
Klymene, tema ema
Epaphus, preester
Kükloop, mehhaanik
Vana sõdur
Noor sõdur

MÜÜT (esitatakse eesriide ees.)

Esitab Näitleja, kes selles lavastuses Epaphuse osa täidab. Praegu on ta veel väljaspool osa.

Näitleja: Täna näitame teile üht vana müüti, sest antiikkultuuri ei maksaks unustada. See on ikkagi meie kultuuri häll ja kodu. Müüt ise aga kõlab nii:

Oli naine Klymene, kes sünnitas päikesejumal Heliosele poja nimega Phaethon. Poeg kasvas ja sai varsti emalt teada, et ta isa on see, kes igal hommikul tulise päikesevankriga taevasse sõidab inimestele valgust näitama. Ühel päeval aga narris Phaethonit tema sõber Epaphus, kes ütles, et Phaethon pole üldse Heliose poeg ja et see kõik on vaid ta ema auahne väljamõeldis. Phaethon vihastas ja läks oma isa juurde paleesse. Ta palus Heliost Styxi nimel vanduda, et ta on tema poeg ja et ta selle tõestuseks täidab iga tema soovi. Helios vandus ja siis palus Phaethon luba päikesevankriga sõita. Helios oli algul väga ehmunud ja rääkis pojale, kui raske ja ohtlik on see sõit. Kuna ta aga juba Styxi nimel vandunud oli, pidi ta lõpuks nõustuma. Phaethon istus tulivankrisse ja sõitis taevasse. Isa oli õigusega kartnud: tulihobused hakkasid perutama ja päikesevanker kaotas Phaethoni kogenematuis kätes õige tee. Ta tuli maale nii lähedale, et kõik linnad põlesid ja inimesed hukkusid ses põrgukuumuses. Viimases hädas,

kui maailma hukkumine oli juba käegakatsutav, saatis Zeus päikesevankri pihta välgunoole. Vanker purunes ja Phaethon kukkus surnuna Eridanuse jõkke. Mõned uurijad väidavad, et Phaethoni surma legendile on alust andnud meteoriit, mille kraatrit te Saaremaal Kaali koolimaja juures näha võite.

Lava pimeneb, pimeduses avaneb eesriie.

I VAATUS

I pilt

Mürin algab vaikselt, siis valjeneb fortissimoni. Koos mürinaga süttib valgus, saavutades pikkamisi täisvõimsuse. Siis vaibub mürin kaugusesse. Lava kujutab päikesejumal Heliose suurejoonelist ja tühja paleed. Aknaid ei ole, paar ust, paar istet, päikese sümbol. Kaks sõdurit hästi igapäevase välimusega, automaadid rinnal; palun mitte mingeid traguneid, aga ka mitte mingeid «fašismi kehastusi».

Noor sõdur: Päikesejumal Helios sõitis oma tulivankriga taevasse, ja uus päev ongi käes. Jah, aga ma mõtlen kõik see aeg, et mis jõuga see vanker seal taevas liigub?

Vana sõdur: Ja mis see sinu asi peaks olema?

Noor sõdur (usinalt): Noh, kui ma midagi valvan, siis tahaksin ikka täpsemalt teada, mida ma valvan.

Vana sõdur: Sa oled veel noor. Jäta need täpsused härradele. Mida vähem sa tead, seda vähem saab vaenlane sinult piinamisega välja pressida. Teeme õige üks pläru?

Noor sõdur: Teeme pealegi. *(Panevad suitsud ette.)* Aga sina tead vist kõike, mis?

Vana sõdur: Noo! Või mina ei tea! Ma tean rohkem kui nad ise.

Kükloop (üks silm kinni kaetud, mustas riietuses, mutrivõti käes): Jõudu, mehed!

Sõdurid: Jõudu tarvis!

Kükloop: Mis jõudu teil ikka tarvis on? Peesitate siin, pole teil muret midagi ...

Noor sõdur: Kuidas ei ole? Alles eile lasksime ühe maha, kes siin ringi hulkus. Meil on väga tähtis töö.

Kükloop: Eks ta ole, aga meie oleme ikka need, kes asja eest muretsevad. Kõnnin ja ei tohi kordagi unustada, et olen päikesevankri mehhaanik, et olen päikesesüsteemi töötaja. Vaata, saavad teada, löövad veel maha.

Noor sõdur: Vaenlased?

Kükloop: Muidugi.

Vana sõdur: Seda mina temalegi, aga või need noored midagi usuvad. Ja oleks neile veel mahalöömisest küllalt ... Nad kuramused hakkavad ju piinama.

Noor sõdur: Kas see on ikka tõsi?

Vana sõdur: Tõsi puha.

Kükloop: Teie kahtlete, noormees. Ärge kahelge, kui hallpea teile räägib.

Noor sõdur: Ma enam ei kahtlegi.

Kükloop: No näed sa, kui hästi. Aga nemad praevad mõnda aeglasel tulel, mõnel jälle lõikavad kõrvad peast ära, mõnest lasevad elektrivoolu läbi, mõnele ajavad nõelu sõrmeküünte alla, mõnda keedavad õlis. Kõike teevad.

Noor sõdur (uhkelt): Ma ei lase neid lähedalegi!

Kükloop (õlale patsutades): Tore poiss!

Phaethon astub sisse, näeb välja nagu tavaline kaasaegne noormees.

Noor sõdur (tõstab püssi): Käed üles!

Kükloop astub kõrvale ja jälgib toimuvat valvsa ning rõõmsa huviga.

Noor sõdur: Kes sa niisugune oled?

Phaethon: Phaethon.

Kükloop: Kes?

Phaethon: Ma olen Phaethon, Heliose poeg.

Vana sõdur: Heliosel pole minu teada lapsi.

Noor sõdur: Ei ole jah. Noh, sa valetad! Kes sa oled?
Phaethon: Heliose poeg. Mitu korda peab teile ütlema?
Vana sõdur: Tuld!
Noor sõdur: Ahaa, mina! *(Tulistab, midagi ei juhtu.)* Oi, jälle läks mööda . . . *(On väga õnnetu.)*

Vana sõdur seab end sihtima.

Kükloop *(segab vahele)*: Oodake, kuulame vahepeal poisi ära. Keda sa otsid?
Phaethon: Ma tahaksin Epaphusega kokku saada.
Kükloop: Epaphusega? Kes see on?
Phaethon: Ärge mängige tola! Epaphus on siin preester ja te teate teda väga hästi.
Kükloop: Tema juurde praegu ei saa. Ta on haige.
Phaethon: Luiskad.
Kükloop: Mis?!
Phaethon: Ma ütlesin, et luiskad.
Kükloop: Tehke vagaseks!
Noor sõdur: Ahaa! Mina! *(Seab end sihtima.)*
Epaphus *(tuleb sisse, noor, elegantne, smokingis, prillidega)*: No kuulge! Mis siin jälle toimub? Phaethon, sina siin? Sõdurid, võtke vähem sõjakas poos, ma palun, ja minge eemale! Kuidas elu läheb, Phaethon?
Phaethon: Pole viga:
Kükloop: Noh, hea küll. Nägemist. *(Pead vangutades.)* Pehme oled, pehme, Epaphus. *(Lahkub.)*
Epaphus: Vana narr.
Phaethon: Kes?
Epaphus: Kükloop. *(Näitab pöidlaga kükloobile järele.)* Kahvatuks oled jäänud, kallis koolivend. Ei sina mind enam sajas meetris küll võita suuda.
Phaethon: Proovime.
Epaphus: Ei viitsi. Päike kõrvetab.
Phaethon: Minu isa töö.
Epaphus *(külmalt)*: Kuidas nii? *(Paus.)*
Phaethon *(nukralt)*: Sa kavatsed jälle keerutama hakata?
Epaphus: Miks keerutama? Millest sa räägid?
Phaethon: Sa tead väga hästi, mitmendat korda ma siia tulen, et otsida ükskõik mis võimalust

oma isaga kokku saada. Sa tead väga hästi, et Helios on mu isa ja . . .
Epaphus: Ei tea.
Phaethon: Jälle!
Epaphus: Ole nüüd mõistlik. Ja kui sa seda ei suuda, siis minupärast teeskle. On tarvis kasvatust ja sisemist intelligentsi. See on lihtsalt hädavajalik, saad aru?
Phaethon: Kust sa võtad, et ta mu isa pole?
Epaphus: Aga kust sina võtad, et ta su isa on?
Phaethon: See on ju fakt.
Epaphus: Mis fakt?
Phaethon: Mu ema teab seda.
Epaphus: Paljugi, mis su ema teab. See pole mingi fakt. Faktid on mujal. Sa pole talle mingi poeg.
Phaethon: Ma tean, et ma sohilaps olen. Aga mis sellest? Rohkem poegi tal ju ei ole, järelikult olen ma tema laps ja . . .
Epaphus: Asi pole üldse selles. Tead, räägime õige päris ausalt ja avameelselt. Kas sa ei märka, et sa sihid liiga kõrgele. Praegu on maailmas tõesti nii, et on olemas jumalapojad ja inimesepojad. Meile ei pruugi see meeldida, muidugi ei pruugi, aga . . . Minagi olen ju inimeste ja jumalate vaheliste erinevuste kaotamise poolt, aga seni kuni nad kehtivad, tuleb neid kahjuks arvestada. Umbes nii, et me ei ole küll hundid, aga peame seni veel huntidega koos uluma. Me ei saa sinu tundeliste argumentidega siin mitte kellegi juures mitte kui midagi ära teha.
Phaethon: Asi pole üldse tunnetes. Ma ütlesin, et asi on faktides. Ja ma tahan neid fakte kasutada, ma tahan seda teha, milleks mul õigus on.
Epaphus. *(häletsevalt)*: Õigus! Kus see õigus sul on? Muidugi, sa oled noor mees, seetõttu on sul . . . päris loomulik soov ülespoole ronida, aga faktidest ära mulle parem räägigi. M i n a liigun ju lõppude lõpuks siin palees, mina peaksin neid asju palju

paremini teadma kui sina, kes sa oma «isa» vist lähedalt näinudki pole.

Phaethon: Ja millised on siis need s i n u faktid? *(Paus.)*

Epaphus: Üht-teist on läbi tilkunud.

Phaethon: Mida siis, ütle! *(Paus.)*

Epaphus: Phaethon, kuula mind ometi ära. Ma ei taha, et sa illusioonides elaksid. Sind on lapsepõlvest peale illusioonidega ümbritsetud, sind on petetud, selge. Aga sa oled juba täiskasvanud mees, kurat võtaks. Mõtle kas või omaenda tulevaste laste peale. Milleks seda sulle tarvis on, et sa oleksid Heliose poeg? On sul elu praegu halb, mis? Takistab sind miski ennast teostamast?

Phaethon: Ma ütlesin juba, et ma tahan teha seda, milleks mul õigus on. Saa aru, mul on õigus oma isaga rääkida, mul oleks isegi õigus päikesevankril sõita, ja ma tunnen, et ma saaksin sellega hakkama.

Epaphus (kurvalt): Ah, ma saan aru. *(Deklameerib.)* Kõik inimesed on sündinud päikesevankris, igat vastsündinut ootab päikesevanker... Kullake, pateetilised lohutused, abstraktsed värsid, muud midagi. See on muidugi meie, kirjanike osa: ärevust ja rahutust tekitada, jah, aga tead, elu käib ikka oma rada, oma ranget ja julma rada.

Phaethon: Värsid! Kurat võtaks, kas mina ei või kuuluda päikesesüsteemi, kui ma tunnen, et suudan seda? *(Paus.)* Ma tean, kui raske oli isal seda vankrit ehitada, kui kõikjal veel üleüldine pimedus valitses...

Epaphus: Kust sa seda tead? Kroonikatest, ajalooraamatutest. Kõik su teadmised on sealt pärit. Aga ajalugu on prostituut, tead isegi.

Phaethon: Las olla. Niikuinii saan ma varsti tõe teada.

Epaphus: Seda tõde on sul valus kuulda, sest miski pole noorele ja õrnale hingele nii hukatuslik kui karm ja ootamatu tõde. *(Toetub Phaethoni õlale.)*

Phaethon: Ah sina esindad siis karmi ja ootamatut tõde?

Epaphus: Mis te nüüd! Aga tõde iseenesest on ju olemas, on! Tõde! Tõde! *(Viimane pateetiline hüüatus mattub äkki alanud koledasse mürinasse-kolinasse, mis aga sama äkki vaibub.)*

Phaethon (huviga): Mis see oli?

Epaphus (ükskõikselt): Ah, nad keerasid starditee ümber.

Phaethon: Starditee?

Epaphus: See on see tee, mida mööda Heliose tulivanker taevasse sõidab.

Phaethon: Milleks oli tarvis teda ümber pöörata?

Epaphus: Ma ei tohi sulle seda öelda. Ja kui tohiksingi, ei ütleks ma ikkagi, sest ma ei tea isegi, mis see on. Mind on vaimsed asjad alati rohkem huvitanud kui tehnika.

Phaethon: Hea küll, hea küll. Miks ei taha sa minu eest välja astuda?

Epaphus: Tõesti, ma tahaksin, kuid lõppude lõpuks pole mul mingisuguseid eeldusi märtriks saada, mu närvisüsteem on nõrk, mu kehaehitus vilets ja ma kardan piinamisi. Tead, ma lihtsalt pole niisugune mees. *(Naeratab nukralt ja eneseirooniliselt.)* Sa ju tead, milline mentaliteet meil siin valitseb. Apaatia! Püssivõim! Aga relvade keskel vaikivad muusad, selge?

Phaethon: Sinu muusa pole seni küll eriti vaikinud.

Epaphus: See on õige... ei saa salata, ma olen täielik konformist, olen alistuv, olen alati teinud kergesti kompromisse ja see vaevab mind ennastki neil öödel, kui saabub see neetud üksijäämise unetu tund... vaevab, et olen saatanale käe andnud, et olen vennamüüja, selge?

Phaethon: Ei ole selge.

Epaphus: Ah, küll saab sullegi kunagi selgeks see

reetmise mehhaanika, mille mina olen ära õppinud. *(Naeratab jälle kurvalt ja eneseirooniliselt.)* Aga humanismile olen ma ikka ja alati, ka kõige traagilisemates olukordades ustavaks jäänud. See on see ainus tugi, mis meil inimestel siin meie alatasa muutuvas ja arenevas maailmas on.

Phaethon Epaphus: *(raevukalt)*: Jäta veiderdamine! Kuule, ma palun viimast korda, oleme lõpuni ausad. Sa tahad sekkuda maailma, aga see nõuab maailma protsesside tunnetamist. Tead, sinusuguseid mehi on ennegi olnud, aga praegu ei tea keegi, kus nende hauad on. Ja mis nad sellest said? Lõppkokkuvõttes, mis? Kus on Prometheus, kus on Orpheus? Kus on Tantalos? Inimene elab oma elu ja kõige tähtsamad on talle ikka need igapäevased väikesed rõõmud, mis meid kord siin, kord seal õnnestavad, see lihtne inimlik õnn, milles puuduvad komplikatsioonid ja kompleksid, kas pole nii? Võib-olla sa ei valeta, võib-olla sa usud tõsiselt, et oled tema *(näitab põidlaga taevasse)* poeg. Aga see on ju mõttetu, on, Phaethon. Ja kui see ongi nii, siis on absoluutselt võimatu seda kindlaks teha. Su ema oli kõike muud kui rangete elukommetega naine ja...

Phaethon tõstab löögiks käe, Epaphus haarab sellest kinni; samas läga siseneb lavale Eos ja Phaethon astub kõrvale.

Eos *(noor, ilus, kannab hispaanialikult pidulikku ja jäika heledat kleiti)*: Tere hommikust!

Phaethon: Tere...

Sõdurid: Tervitame teid, koidujumalanna!

Eos: Jaa... aitäh... aitäh.

Epaphus *(koketeerides)*: Ai-ai, teil läks täna nii kaua... Harilikult pole teie jaoks midagi lihtsamat kui tulivankri ärasaatmine.

Eos: Jah, aga ma jäin lihtsalt aknale istuma. Phaethon, mis sind siia tõi?

Phaethon *(segaduses)*: Mina... ma...

Eos: Tahtsid rääkida?

Phaethon: Sa ju tead, et sellisest võimalusest ei ütle ma mitte kunagi ära.

Epaphus: Mitte keegi ei ütleks ära. Ka mina mitte.

Phaethon *(järsult)*: Ent sulle ütlen mina ära.

Epaphus: Ah, tõesti?

Phaethon: Jah, tõesti.

Epaphus *(ohates)*: Kui kurb, kui kurb! *(Edevalt.)* Võib-olla lähen nüüd nutma? *(Eosele.)* Nägemiseni, preili Eos... *(tähendusrikas paus.)* Jumalanna... *(Lahkub kiiresti.)*

Eos: Ma pole sind enam kuu aega näinud.

Phaethon: Eos, ma ei tea, mis teha.

Eos: Räägi.

Phaethon: Siin ei saa.

Eos: Miks?

Phaethon *(annab mõista, et seintelgi on kõrvad; siis näideldes)*: On teil aega, lugupeetud ja ilus jumalanna?

Eos: *(kaasa näideldes)*: Ma tõesti ei taha, et te mind jälitate.

Phaethon: Oo, kuulake mind ometi ära, jumalanna.

Eos: Mul pole teie vastu mingeid tundeid.

Phaethon: See murrab mu südame.

Eos: Olge endiselt mu ustav sõber, ärge püüdke rohkemat.

Phaethon: Aga kui mulle ei piisa ainult sõprusest?

Eos: Ma pean teid kurvastama, aga ma ei saa teile vastu tulla.

Phaethon *(mängust välja langedes)*: Ma armastan sind.

Eos *(kohmetub)*: Phaethon... *(Paus, Eos hakkab veidi teatraalselt lahkuma.)*

Phaethon: Kas te tõesti lähete ära ja jätate mind üksi?

Eos: Ma luban teil ennast saata. *(Mõlemad lahkuvad.)*

Kükloop tuleb sisse, vaatab neile vaikides järele, läheb jälle ära.

Noor sõdur: Ilus preili see koidujumalanna.

Vana sõdur: Härrade kaup. Ei see pole sinu jaoks.

Noor sõdur: Aga mina tulistasin täna seda noormeest.

Miks sa käskisid? Hea, et ma pihta ei saanud.

Vana sõdur: Ma teadsin, et sa pihta ei saa.

Noor sõdur: Teadsid? *(On õnnetu.)*

Vana sõdur: Ära kurvasta, poiss.

Noor sõdur: Aga miks oli üldse vaja tulistada?

Vana sõdur: See pole enam meie asi. Las nad ise selgitavad, kui tahavad. Ei mina hakka oma käsi nende räpaste asjadega määrima. Meil on oma töö, neil oma. Selge?

Noor sõdur: Selge. Meil on oma töö, neil oma. Selge.

Vana sõdur: Poiss on ju ennegi siin olnud. Teada puha. Kükloop vastutab. Tema ju annab käsu lasta. Ah, tolad koos. Kõik nad on tolad.

Noor sõdur (karjatab): Tuleb . . . Käed üles!

Vana sõdur: Jätta! See on . . .

Hades astub sisse, näeb meeldiv, tark ja soliidne välja.

Vana sõdur: Tervist, surmajumal Hades!

Noor sõdur: Tervist!

Hades: Vabalt, palun. Ehk oleksite nii kena ja kutsuksite Kükloobi. Öelge, et ma ootan teda.

Noor sõdur tormab minema, vana sõdur seisab kramplikus valveseisangus.

Hades (vanale sõdurile): Miks te mind nii vaatate?

Vana sõdur: Esimest korda elus näen teid oma silmaga!

Hades: Jaa, on inimesi, kes veel tänapäevalgi ei usu minu olemasolu. Nad on näiteks väitnud, et juba elu idee ise näitab surma idee mõttetust, seda, et surm on väljamõeldis ja väljamõeldud on seega ka hirm tema ees. Mis sina arvad?

Vana sõdur: Olen täiesti nõus!

Hades: Oled nõus, et mind ei ole olemas?

Vana sõdur: Ei . . . ma ei ole . . . sellega nõus, et teid . . . ei ole . . . olemas . . . aga . . . ma . . . arvan . . .

Hades (patsutab sõdurit õlale): Ära näe vaeva

Ahaa, Kükloop! Teie ikka veel elu ja tervise juures?

Kükloop (alandlikku kummardust tehes): Tervist, härra Hades, tervist. Suvatsesite läbi astuda? Kindlasti oli teil asja?

Hades (maheda naeratusega): Minul pole teie juurde kunagi asja. Teil on hoopis minu juurde asja. Vahel tundub, et teid lausa tõmbab minu juurde. Mis uudist? Kuidas on Heliose tervis?

Kükloop: Pole viga.

Hades: Asendajat ta ei vaja?

Kükloop: Ei vaja, ei vaja, mitte mingil juhul.

Hades (soojalt): Aga teie siin otsivat talle juba asendajat?

Kükloop (ehmub): Kas ehk Epaphus ka siia kutsuda? Tema on neist asjadest rohkem teadlik.

Hades: Kutsuge, kutsuge, mis minul selle vastu olla saab?

Kükloop ruttab minema, tuleb siis koos Epaphusega, kes ilmselt ukse taga on oodanud, kohe tagasi. Tervituskummardused.

Epaphus: Millega ma võin kasulik olla?

Kükloop: Härra Hades heidab meile ette, et me Heliosele asendajat otsime.

Epaphus: Jaa, see on muidugi õige, me oleme kindlasti süüdi, aga ma ütleksin enda vabanduseks, et . . .

Hades (teda leebelt peatades): Keegi ei süüdista ju teid, et te peaksite ennast vabandama.

Epaphus: Süüdistate või mitte, aga oma süüd tunnistan ma igal juhul.

Kükloop: Tunnistamisest üksi on vähe!

Epaphus: Vähe, muidugi vähe!

Kükloop: Tegutseda on vaja!

Epaphus: Seda küll!

Kükloop: Ja kohe!

Epaphus: Olen nõus!

Kükloop: Teie ettepanek, härra Hades? *(Paus.)*

Hades (kehitab õlgu): Olen kõigega nõus, tehke, mis soovite.

Epaphus *(agaralt):* Ma olen püüdnud sellele poisile, Phaethonile, selgeks teha, et kogu see jutt on ta ema armetu väljamõeldis, aga tal näivad olevat mingid tõendid. Ta ise ütleb mulle küll, et teab seda ema jutu järgi, aga äkki on tal siiski veel mingid tõendid olemas?

Kükloop: Tõendid? Mis tõendid tal saavad olla? Heliose ruumidesse ei pääse ükski võõras, ja asi tahe. Poisi pärast võime küll üpris rahulikud olla.

Hades *(naeratades):* Tõesti? Päris rahulikud?

Kükloop: Muidugi, ega me päris rahulikud ei olegi.

Hades, *(ikka naeratades):* Mis te siis räägite?

Epaphus: Ei, noh . . .

Hades: Ma ei saa praegu hästi aru, mida te tahate mulle selgeks teha.

Kükloop: Me teeme kõik, mis on meie võimuses!

Hades: Seda pole teil keegi keelanud.

Kükloop: Te pole midagi keelanud . . .

Epaphus: . . . aga te pole ka midagi käskinud. Te olete kõigest üle. Kas suudab selline olla ka jumal Helios?

Kükloop: Jah, muidugi, teiselt poolt me ei tohi tõesti unustada, et leidub selliseid inimesi . . . ee . . . jumalaid, kes noori hindavad ja upitavad. Seda tuleb muidugi arvestada.

Hades: Edasi? Järgmised ettepanekud?

Kükloop: Likvideerime poisi, ja rahu majas.

Epaphus: Ee . . .

Kükloop: Muidugi. Lõpp, ja asi tahe.

Epaphus: Armsad sõbrad, me ei saa seda teha. Esiteks oleks see antihumanistlik. Ja teiseks ei tohi me unustada näiteks seda, et Phaethon saab koidujumalanna Eosega hästi läbi. Ja me ei saa jumalanna Eose sõpra ometi nii lihtsalt likvideerida. Sellest tuleks skandaal. *(Paus.)* Saage minust, palun, õigesti aru, selles pole midagi hukkamõistetavat, et nad sõbrad on, oh ei, sest . . . s e s t nagu ajaloost teada, on inimese ja jumala armuühendusest sündinud väga tähelepanuväärseid isikuid. Zeus armastas Alkmenet, ja nende poega me teame kõik, see oli suur Herakles, kes hiljem ise jumalate seisusesse tõsteti. Zeusi ja Leda armastusest sündis ilus Helena, kükloop Polyphemos on merejumal Poseidoni poeg. Ja kui me sellesse nimekirja lisaksime nüüd ka meie sõbra Phaethoni, kes on ju ka omamoodi tähelepanuväärne isik . . .

Kükloop: Teda me ei lisa kuhugi!

Epaphus: Võib-olla. Ma tahtsin lihtsalt öelda, et jumala ja inimese armuühenduses pole midagi hukkamõistetavat.

Hades *(üllatunult):* T e i e räägite jumalate hukkamõistmisest?

Epaphus: Oh, ma väljendusin kohmakalt, ma mõtlesin lihtsalt seisukoha võtmist . . .

Hades: Ahah.

Epaphus: Kuidas?

Hades: Ahah, ütlesin ma.

Kükloop: Eos aitab meid. Kindlasti. Tegemist on ikkagi jumalate asjaga. Päikesevanker peab jumalatele jääma!

Epaphus: Aga ma kardan, et just Eos ei aita meid. *(Ohkab.)* Vist ei aita. Ta on õilis jumalanna. *(Ohkab).* Ta aitab vaeseid ja õnnetuid. Meid ta ei aita. Ainus, mida võiksime temalt loota, on see, et ta vahele ei sega.

Hades *(südamlikult):* Ärge rääkige enam jumalatest, eks ole? Te ei tea nende asjade tõelisest olemusest midagi.

Epaphus: Nojah . . . ma palun vabandust . . . aga . . .

Hades: Ärge solvuge, Epaphus.

Kükloop *(tähelepanu endale tõmmata püüdes):* Ma ootan teie arvamust, härra Hades.

Hades: Mina arvan, et keegi ei saa teiselt tema surma ära võtta. Pean ma midagi rohkemat ütlema?

Kükloop: Likvideerime, ja asi tahe.

Hades: Teate, teie jaoks näib surm olevat ikka alati teiste surm.

Epaphus: Härra Hades, ma olen alati imetlenud teie väljenduste tagasihoidlikkust ja elegantsi. Neid on nii meeldiv kuulata mõnede teiste jämeda ja harimatu jutu kõrval.

Kükloop: Kes on harimatu?!

Hades: Jätke. Pealegi ei armasta ma komplimente.

Epaphus: Õige!

Noor sõdur: Käed üles! Põgeneb! *(Tulistab kaks korda.)* Jälle mööda...

Kükloop *(nagu jahisarve kuuldes):* Põgeneb? Siia tuua! *(Hadesele.)* Näete, härra Hades, kuidas meil need asjad on organiseeritud. Noorema poisi püssil on sihik viltu peal ja raud kõver. Ta ei saa iialgi pihta. Umbes 25—30 kraadi paneb viltu. Vanem laseb, kui vaja. Las noor inimene enne kasvab, seni paugutab niisama, õpib.

Hades: See on nii armas, kuidas te surmaga mängite. *(Vaatab kõrvale.)* Inetult käituvad teie sõdurid selle naisega.

Epaphus: Militaristliku riigi kombed.

Hades: Ärge olge oma leivaisade suhtes nii irooniline.

Sõdurid naasevad Klymenet lohistades.

Klymene *(noorepoolne naine, tugevasti värvitud ja üles löödud, seda küll mingi provintsliku pingutusega):* Tervist, härrad!

Epaphus: See on ju Klymene, Phaethoni ema. *(Sõduritele.)* Laske lahti! *(Klymenele.)* Tervist, proua Klymene. Vabandage seda sõdurite robustsust. Nad on ju matsid. Nad on sead. Neil pole humanismist aimugi, nad ei oska inimese ja inimese vahel vahet teha.

Klymene: Oh *härra*d, kui te teaksite, kuidas ma ehmatasin, ma kohe nii hirmsasti ehmatasin, et ma kohe ei oska öelda, aga ma mõtlesin, et...

Hades: Las sõdurid toovad klaasi vett!

Noor sõdur tormab kohe minema, siis jälle tagasi, klaas vett käes.

Klymene *(joob peenutsevalt, kohendab riideid):* Jah, mina mõtlesin et...

Kükloop: Mida sa siit otsid?

Klymene: Ma mõtlesin, et...

Kükloop: Mõtle kodus. Noh, mida sa siit otsid?

Epaphus krimpsutab valuliselt nägu — iga sõna solvab teda sügavalt, ta läheb eemale, istub, keerab stseenile selja, võtab põuest raamatu ja hakkab süvenenult lugema.

Klymene *(ikka veel seltskondlik olla püüdes):* Ilus on teil siin. Kas need sambad ongi dooria stiilis või?

Kükloop: Poissi tulid otsima, mis?

Klymene: Kas ta oli siin? Mida ta ka rääkis?

Kükloop: Jah, seekord ta veel rääkis!

Klymene *(naerab helisevalt):* Mis ta siis teine kord teeks?

Kükloop: Teine kord on ta juba surnud.

Hades on kogu aeg vaikselt muheldes kuulanud, hakkab nüüd piipu toppima.

Klymene: Surnud? Mis... kas... mis nali see on?

Kükloop: Teie pojale vist meeldib päikesevanker, et käib teda siin läbi ukseprao uurimas.

Klymene: Mu vanemad, kes maal elasid, ütlesid omamoodi vanamukaltki, et käbi ei kuku kännust kaugele. *(Naerab.)*

Kükloop: Mind ei huvita sinu vanemad. Kas sina loodad, et poiss saab päikesevankri endale? Hee, ei saa! Ei saa, kuuled! Lasen maha! Kõik lasen maha! Kogu maailma lasen maha!

Hades *(karmilt):* Kükloop, ma olen palunud, et te jätaksite selliste juttude rääkimise avalikus kohas.

Kükloop *(üllatunult):* Mis?

Hades: Arvestage ikka, mis sobib ja mis ei sobi. *(Popsib piipu, on isegi natuke pahane.)*

Klymene *(Kükloobi ähvarduste all küüru vajunud, kasutab nüüd ülekuulaja hetkelist sega-*

dust ja pöördub Hadese poole): Härra, ütelge teie, mis see ometi olgu.

Hades *(lahkelt)*: Mis asi?

Klymene: Et mida nad minust tahavad? *(Koketeerib ettevaatlikult.)* Olete nagu maru kõik täna mu kallal.

Hades: Nad tahavad mulle tõestada, et nad oma tööd väärivad. *(Pöördub ära.)*

Kükloop *(näitab Hadesele)*: Näete, sellel härral on võim inimeste elu ja surma üle, ja tema ei taha, et Phaethon Heliose poeg on.

Hades *(tagasihoidlikult)*: Oh, mis te jälle minust . . .

Kükloop: Aga sina oled vastu? Ikka vaidled? Ah?

Klymene: Kes seda siis paremini teab kui mina?

Kükloop: Kust sina seda tead?

Klymene: Kas teil on kunagi naistega tegemist olnud?

Kükloop *(lööb Klymenele vastu nägu)*: Ah nii? *(Viipab sõduritele, need astuvad lähemale ja jäävad Klymene selja taha seisma.)*

Klymene: Härrad, härrad . . . *(Pöördub, näeb sõdureid.)* Oi! *(Langeb põlvili.)* Ärge ehmatage! Appi!

Kükloop: Kui sa ikka arvad, et sul õigus on, siis ehmatavad nad sind veel rohkem. *(Sõdurid käärivad käiseid.)*

Klymene: Halastage . . .

Epaphus: *(raamatut lugedes, justkui omaette, värsist vaimustusse sattudes)*:

Iial, iial pole
käes olnud surelikest ühelgi
nii palju võimu, mida tarvitada
ta võiks nii jumalikult. Imetledes
Euroopa kuningad teid jälgivad.
Teed näidake Euroopa kuningaile!
Üksainus suleliigutus, ja uueks
saab kohe kõik maailm! Oh, andke
Hispaaniale mõttevabadus!

(Pöördub siis ja teeskleb, et märkab Klymene kimbatust alles nüüd. Tormab lähemale.)
Proua Klymene, kas teil on paha?

Klymene: Nad ütlevad, et Helios pole Phaethoni isa . . .

Epaphus *(kahetsusega)*: Kardan muuseas, et see tõesti nii on . . .

Klymene: Teie ka?

Epaphus *(ikka kurvalt)*: Jah.

Klymene: Aga mina ju . . . *(Vihastab äkki, tõuseb püsti.)* Kes temaga magas, teie või mina? Päikesekuningas Helios oli minu juures, ja ma arvan, et tal oli väga hea. Selge? Ja määratud aja pärast sündis mul poeg, oma isa ainuke pärija! Ainuke pärija!

Kükloop: Lora! Sa oled nii palju mehi läbi hekseldanud, et sul pole meeles, kes seal parajasti oli!

Epaphus: Ja siin on veel üks kurb asi . . . On olemas mõningaid arstlikke andmeid, millest selgub, et päikesejumal Helios on kahjuks ilma jäetud isaksolemise rõõmudest. *(Ohkab.)*

Klymene: No kuulge, kas te arvate, et ma und nägin?

Epaphus: Oh ei, ma ei kahtle teie elamustes, seda mitte. Asi on nimelt selles, et Helios võib küll ehk tunda isaks s a a m i s e rõõme, aga see on ka paraku kõik. *(Ohkab.)*

Kükloop: Ühesõnaga, naise juures saab ta käia küll, aga lapsi sellest ei tule.

Klymene: Kust te seda võtate?

Epaphus: Ma ütlesin ju, et meie käes on arstlikke andmeid.

Klymene: Tooge siia.

Epaphus: Kahjuks ei saa, nad on salajased.

Klymene *(vaatab kõigile otsa)*: Ma ei usu. Mis jutt see on? Minu poeg on päikesejumala pärija! *(Näib aga juba segaduses olevat.)*

Kükloop: Kuule, kui sa võtad mitu meest ette ja nende hulgas on Helios, kes lapsi ei saa, siis on laps mõne teise mehe oma. Otsi

mujalt, kelle pärija su poiss on. Igatahes näib, et mitte minu.

Epaphus: Sõber, sa oled liiga küüniline. Proua Klymene, uskuge mind, ma olen ju Phaethoni hea sõber, me arvame mitmetest maailma asjadest ühtemoodi — miks peaksin mina teid siis petma? Võtke end kokku.

Klymene: Jumalad! *(Nutab.)* Ma unistasin sellest, unistasin . . .

Epaphus: Räägime otse. Tulge. *(Toob Klymene lava äärele.)* Kuulge, näete ise, pole ju midagi parata. Kui poiss oma lollist plaanist loobub, siis pääsete teie ja teie poeg paleesse. Ärge ajage sinilindu taga. Nõus?

Klymene: Oo, mu poeg . . . !

Epaphus: Seda küll. Aga pidage meeles, kui te elada tahate . . .

Klymene: Oh!

Hades: Ehk jätaksite juba, ma olen tüdinud.

Klymene tuigub eemale, käed silmade ees.

Kükloop: Likvideerida?

Epaphus *(teiste juurde rutates):* Ma ei soovitaks rutata. Naine kahtleb kõvasti, ehk veenab poisi ümber ja me pole vähemalt teinud midagi niisugust, mille pärast oleks näiteks jumalanna Eose ees häbi. Kõik lõpeb vaikselt, humaanselt . . .

Kükloop: Teie arvamus, härra Hades?

Hades: Otsustage ise ka midagi.

Epaphus: Proua Klymene . . . Ärge nutke, teie ilusad silmad ei vaja pisaraid, kas pole nii?

Klymene pöördub tema poole.

Epaphus *(flirtides):* On ju nii? Palees ei tohi naistel nutetud silmi olla!

Klymene naeratab läbi pisarate.

Muusika.

II PILT

On toimunud dekoratsiooni muutus. Tegevus toimub mujal, kas või lageda taeva all. Phaethon ja Eos lava eri äärtes.

Phaethon: Eos, sa arvad muidugi, et kogu mu vaev on mõttetu?

Eos: Mina ei arva midagi.

Phaethon: Miks, miks ometi?

Eos: Sest minu jaoks on sinu vaev ehk mõttetu, aga sinu jaoks on sinu vaev ehk mõttekas.

Phaethon: Asi on lihtsalt selles, et ma tunnen, et võin teha sama mis nemadki.

Eos: Sa oled õnnelik, sul on kuhu püüda.

Phaethon: Milleks see iroonia?

Eos: Ah, armas, sa kujutled, et meie võime kõike teha, selles on me viga. Aga sa ei saa sellest kunagi aru.

Phaethon: Küll saan.

Eos: Kui saad, siis on juba hilja.

Phaethon: Sa oled ju teistsugune kui mina.

Eos: Muidugi, sa oled mees ja mina olen naine.

Phaethon: Sa oled jumalanna. Sa ei ole harilik naine.

Eos: See tähendab seda, et ma ei sure. Aga ma võin sünnitada inimlapsi ja need surevad. Ja ma võin sünnitada jumalapoegi ja need ei sure.

Phaethon: Sa tahad öelda, et kõik on ükskõik?

Eos: Ah, ei hoopiski mitte. *(Paus.)* Kas sa kadestad Heliost?

Phaethon: Muidugi kadestan.

Eos: Kas sa tahaksid olla jumal nagu tema?

Phaethon: Muidugi, kui see ainult võimalik on.

Eos: Kõik on võimalik. On juhtunud, et ka surelik inimene on jumalate seisusesse tõstetud. Näiteks Herakles. Kui sa tark poiss oled, mõtled sa kindlasti välja midagi niisugust, mille eest jumalaks saad. See polegi nii raske, aga keegi lihtsalt ei tule selle peale. Nii et sa võid jumalaks saada.

Phaethon: Ja siis ma teen maailma ümber. Kõik saab surelike kätte. Maa, meri, taevas, kõik surelike kätte. Mulle ei meeldi maailm, mis on surematute käes. See on surnud maailm. Ma teen maailma ümber.

Eos: On sel mõtet?

Phaethon: Nüüd küsid sina. Minu jaoks on sel mõte.

Eos *(naeratades):* Kust sa võtad selleks õiguse?

Phaethon: Ise võtan. Keegi mulle seda ju ei paku.

Eos: Kui sa jumalaks saad, siis oled sa jumal ja kõik. Siis hakkad sa käituma nagu jumal, sest sellepärast meid jumalateks nimetataksegi, et me jumalate moodi käitume.

Phaethon: Ma ei tahagi olla jumal, ma tahan olla lihtsalt mina ise, ma ei taha teistega koos naerda ja nutta, kuhugi joosta... ma tahan olla vaba.

Eos: Kas see ongi siis vabadus, kui teistele ei mõelda?

Phaethon: Kust mina tean, mina pole teistsugust vabadust näinud.

Eos *(kurvalt):* Siis ajad sa kõik uppi.

Phaethon: Kas sa ei usu minusse?

Eos: Ah, ega päikesevanker pole midagi erilist, ta on lihtsalt päikesevanker, ta annab valgust, ta ei sobi teisteks otstarveteks. Tal on oma orbiit. Ta on päikesevanker.

Phaethon: Aga ma tahan seda, ma tahan, et maailm muutuks!

Eos: Ja sa arvad, et ta on muutunud pärast seda, kui sa teda oled muutnud?

Phaethon *(närviliselt):* Ma pean seda tegema, saad aru, pean, ma ei saa teisiti!

Eos: Sa oled naljakas.

Phaethon: Kindlasti. Kindlasti. *(Katab näo kätega.)* Aga — jätame selle. Jätame. Ma... armastan sind. Ma armastan sind. *(Kordab seda vormelit monotoonselt, nägu ikka käte vahel.)*

Eos: Miks sa seda varem ei öelnud?

Phaethon *(tigedalt):* Ma armastan sind.

Eos *(kelmikalt):* Aga vanker, aga vabadus?

Phaethon *(justkui somnambuul):* Ma armastan sind.

Eos: Mis sinuga juhtus?

Phaethon: Ma ei tea. *(Raevukalt.)* Ma armastan sind. *(Klammerdub Eose külge, poolnuttes.)* Käigu see vanker kus kurat! *(Röögib.)* Ma armastan sind!

Eos *(äkki eemalolevalt):* Sina, inimene?

Phaethon: Jah, mina, inimene.

Eos: Mind, jumalannat.

Phaethon: Jah, sind, sind, sind, ükskõik, kes sa oled!

Eos *(ta nägu üles tõstes):* Sa ei tohi surra.

Phaethon: Ja sina ei tohi pärast mind elada! *(Suudleb Eose nägu, kaela, rinda.)* Ei tohi!

Eos: Igavik...

Phaethon *(nagu enne):* Ainult praegu ja kõik. Kuradile igavik. Ma vihkan teda.

Eos: Ma ei tunne sind vahel ära.

Phaethon: Polegi vaja tunda.

Eos: Suudle mind. *(Suudlevad.)*

Phaethon: Kuradile igavik!

Eos: Suudle mind, suudle veel, veel. *(Suudlevad.)*

Phaethon: Eos, minu Eos, ainult minu. *(Justkui lõtvub.)*

Eos: Sa ei taha enam jumalaks saada?

Phaethon: Ma tahan sind.

Eos: Ära loobi sõnu.

Phaethon: Sa oled mulle väga kallis.

Eos: Ja sina oled mulle väga kallis. *(Rebib end äkki lahti, jookseb ära.)*

Phaethon: Ära mine, tule tagasi!

Eos *(keda Phaethoni hüüe lava piiril tabab, peatub, vaatab tagasi):* Ära hulluta mind... *(veidi irooniliselt)* inimene...

Phaethon: Just hullutan... *(sama irooniliselt)* jumalanna. Tule. *(Paus.)*

Eos: Ei tule.

Phaethon *(äkki tõsiseltvõetava hirmuga):* Iga hetk võib taevas sisse kukkuda. Tule.

Eos *(vaatab instinktiivselt üles).*

Phaethon *(anudes):* Tule. Ruttu. Tule.

Eos *(ikka üles vaadates ja edasi astudes):* Ma tulen.

Phaethon: Tule. *(Paaniliselt.)* Ruttu.

Eos *(Phaethoni juurde jõudes):* Sa oled süüdi, kui sa valetasid ja taevas sisse ei kuku.

Phaethon *(teda suudeldes):* Taevas... teeb... mis taevas... tahab. *(Laskub Eose ette põlvili, ta käed embavad palavikuliselt naise keha. Eos, ikka endiselt üles vaadates, nüüd silmad kinni, avab oma kleidi kaeluse. Aeglaselt kustub valgus.)*

Vaheaeg.

II VAATUS

I PILT

Hiljem sealsamas. Phaethon ja Eos lamavad laisalt maas. Jumalanna jahe, suursugune välimus on kadunud. Ta on oma puisest hispaanialikust kleidist välja pugenud, see seisab ta kõrval tardunud kestana püsti ja miski ei erista Eost meie naistest ja tütarlastest.

Phaethon *(laulab):*

Laiub surm nagu lävi
läbi hommikuao.
Aga olnu ei hävi,
sest et mälu ei kao.
Nägin viibet su randmes.
Loore langes kui lund.
Ja ma läksin Sind kandes
ja me mõlema und.
Teispool kivist terrasse
keegi muigavat näis.
Nagu hiilivaid kasse
varje kannul meil käis.
Mina rüüpan, Sa kallad,
mina aiman, Sa tead,
milleks öö langeb alla,
milleks piinad on head.
Pole põhjust meil kurta,
et meid lämmatab äng,
kuni südant ei murta,
kuni veetleb meid mäng.
Laiub surm nagu lävi
läbi hommikuao.
Aga mälu ei hävi,
sest et olnu ei kao.[1]

Eos: Ma pole enam ammu kuulnud, et sa laulad.

[1] A. Alliksaare Juuletusest «Kuskil ajajõe taga».

Phaethon: Kas sa ei kahetse midagi?

Eos: Sa solvad mind. Kui ma sind armastan, ei kahetse ma kunagi mitte midagi.

Phaethon: Ma olen sind alati armastanud.

Eos: Mina mitte. Alles hiljuti hakkasid sa mulle nii meeldima, et ma sulle enam midagi keelata ei saa.

Phaethon: Nüüd armastad alati.

Eos: Jah. Maailmas on nii palju asju, millest enne aimugi ei ole. Ma ei taha sind mitte kellelegi ära anda ja ma ei taha, et sina mind kellelegi ära annaksid. Kuulsid?

Phaethon: Kuulsin. Ma ei anna sind kellelegi. Ma teen kõik, mis sa tahad.

Eos: Ja mina teen kõik, mis sina tahad. *(Paus.)* Phaethon... Aga nüüd ütlen ma sulle midagi. Sina oota mind, ma lähen ära ja tulen varsti tagasi. *(Tõuseb.)*

Phaethon: Juba?

Eos *(kleiti pugedes):* Jah. Vuh, kui kole ja raske kleit. Tead, juba üksnes selle kleidi pärast ei tahaks ma jumalanna olla. *(Ärritudes.)* Miks mina ei tohi elada nagu teised naised? Miks mina pean olema selles vastikus kleidis nagu mõni nunn?

Phaethon: Ära mine. Kuhu sa lähed? *(Ajab ennast püsti.)*

Eos: Aga sina ära küsi. Suudle mind veel. Ruttu, muidu kukub taevas sisse.

Phaethon: Sa oled väga isemoodi tüdruk. *(Suudlevad.)*

Eos: Ma olen jumalanna. Aga ma lähen nüüd. *(Tõsineb.)* Phaethon, aeg on nagu ämblikuvõrk. *(Paus.)*

Phaethon: Miks sa nii ütled?

Eos: Ma ei tea, mulle tundus äkki nii. Justkui ämblikuvõrk ümber mu näo. Ei, nagu okastraadikera.

Phaethon: Aeg? Ei! Ei!

Eos: Mis sul on?

Phaethon: Ma vajan vankrit.

Eos: Sa ei suuda sellest loobuda?

Phaethon: Ei!

Eos: Rumal, rumal poiss.

Phaethon: Miks rumal?

Eos: Niisama. Hüvasti, kallis, ma pean paleesse minema. Õhtu tuleb ja vanker saabub. Oota mind, ma tulen tagasi. *(Jookseb minema.)*

Phaethon *(saali):* Aeg pole mitte ainult nagu ämblikuvõrk või nagu okastraat; aeg on nagu kett mu jalus. Kõige lihtsam on kahelda — kahtlus tuleb ise, mul pruugib ainult aken lahti teha, ja juba ongi ta sees. Jumalad vaatavad oma surnud pilkudega meie peale alla. Maailm kattub tolmuga — kes leiaks küll hiigelharja, et teda kord puhastada? Ja mina — maailma tolmupühkija — tahate ehk öelda? Palun väga, öelge. Minust pole mingit tulu. Tahaksin, et toimuks midagi, kus kõik inimesed teevad kaasa, kõik. Aga seda päeva ei tule. Tuhande aasta eest läks keegi saatusele vastu, saja aasta eest, eile läks keegi — nüüd on nende kõigi silmad kinni vajutatud, varsti lähen mina, pärast mind veel keegi. Aga kõik eraldi. Ükshaaval. Ja ülejäänud joovad õlut. Ja maailm kattub tolmuga. Oh, on miljonit sorti tolmu: sõdade tolm, tolmuimejate tolm, armastuse tolm, külmutuskappide tolm, reetmise tolm, telefonide tolm, vihkamise tolm, ebasiiruse tolm, poliitika tolm, alatise ruttamise tolm. Aga aega on vähe, ma ei saa seda kahtlemise peale raisata. Ma tegutsen otsejoones. Kes tuleb kaasa? Oh, ma pole märter, ma olen koomik. Aga aitab endast. Edasi — ühiskonna vastu — inimeste eest! *(Muigab, teeb grimassi.)* Mis see siis veel oli? See veel puudus. Asja juurde. Mõõk tupest! «Nüüdsest peale püsi mu mõtteis, veri, muust ma nüüd ei küsi!» Armas Hamlet, ma ei lähe tapma, ma ei lähe võitlusse, ma lähen anuma ja oma isa ees põlvili roomama. Oodake ära. Hüva! *(Tahab lahkuda.)*

Klymene *(tuleb nutetud näoga):* Poeg . . .
Phaethon: Jah, ema, mis on sinuga juhtunud?
Klymene: Oh, ei midagi.
Phaethon: Ma näen, et on midagi. Kus sa käisid?
Klymene: Palees loomulikult.
Phaethon: Mis sa seal tegid? Mida sa sealt otsisid?
Klymene: Kui sina seal käid, kas sa siis arvad, et mina ei tohi?
Phaethon: Mis seal juhtus?
Klymene: Ma tantsisin poloneesi.
Phaethon: Edasi?
Klymene *(puhkeb nutma, hõõrub ripsmetuši põskedele laiali):* Ei, ma ei saa . . .
Phaethon: Ah nad ütlesid sulle, et ma pole tema poeg?
Klymene: Kas nad sulle siis ka ütlesid?
Phaethon: Mina olen esimene, kellele nad seda ütlesid. Jäta nüüd nutt.
Klymene: Mis . . . sa siis mõtlesid, kui sulle nii öeldi?
Phaethon: Mõtlesin ja ütlesin, et käigu nad põrgu. *(Midagi ema näos paneb teda mõtlema.)* Ema!
Klymene: Jah, jah?
Phaethon: Tead, ma laseksin maailma õhku. Kas ma olen Heliose poeg?
Klymene: Kas sa kahtled selles?
Phaethon *(teravalt):* Aga sina ise?
Klymene *(liialdatult):* Oh ei, aga . . .
Phaethon: Ema, mis see siis jälle on?
Klymene: Vaata, poeg . . .
Phaethon: Ema, ole aus. Keegi ei kuula pealt.
Klymene: Poeg . . .
Phaethon: Ausõna, ei kuula. *(Kogu aeg teravalt, metalselt rünnates.)* Noh? Ja edasi? Kes on siis kelle poeg? Kes on kelle ema? Ja kus on isa? Perekond tahaks kokku saada!
Klymene: Sa oled hull!
Phaethon *(irooniliselt):* Oh ei, ma olen normaalne. Kes on mu isa? *(Haarab ema õlast kinni, laseb aga kohe lahti, pöördub ära.)* Vabandust. Hull maailm ja tema hull tolmupühkija. Armas ema, mind ei huvita perekonnatraditsioonid, ma ei taha tunda isa

karedat peopesa hilinenud hellusega mu pead silitamas — mul on vaja teada! Selge? Ma tahan temaga poloneesi tantsida. Ja nii edasi.
Klymene: Aga kui sa võib-olla ei läheks, ei teeks, ehk oleks parem? Mulle lubati.
Phaethon: Mida?
Klymene: Mind kutsutakse paleesse virtinaks. Mõtle, kui hea see sulle oleks!
Phaethon: Jah, väga, väga hea. Kes on mu isa?
Klymene: Ma ei ole ju midagi öelnud.
Phaethon: Kes see oli?
Klymene: Poeg, need olid väga rasked ajad. Me ei suutnud alati õiget teed leida, me olime noored, meil tuli valida paljude asjade vahel. Ära mõista meie üle kohut, poeg. Me olime noored.
Phaethon: Jah, ema, ära mine härdaks. Oli sul veel keegi?
Klymene: Oli. Aga me pidime valima . . .
Phaethon: Sina ei valinud midagi. Tantsisid oma poloneesi. Mina valin, aga sina olid prostituut. Ja mis on prostituudil valida?
Klymene: Kuidas sa räägid oma emaga? Mul oli nii raske noorus, seda tuleb austada!
Phaethon: Mis see siia puutub? Tähendab, sa ei tea, kes, jah?
Klymene: Ma ei saa . . .
Phaethon: Jah või ei? Tead või ei tea?
Klymene: Tean . . .
Phaethon: Ema, sa valetad. Sa oled mulle eluaeg valetanud. Zeus, halasta, milleks seda vaja oli?
Klymene: Ma ei valeta, aga ma kohe tõesti ei saa öelda. See oli ühel ööl, ühel suurel Dionysose peol. Oli ülemaailmne pidu ja kõik armatsesid ja kallistasid, tublisti igaühega — nagu ikka.
Phaethon: Ah nii! Nii et mu isaks pole mitte jumal, vaid terve jumalate nõukogu, terve Olympos? Seda toredam! Hurraa!
Klymene: Aga tema on su isa.
Phaethon: Kes?

Klymene: Helios.

Phaethon: Ema, ärme enam räägime! Tead, mulle see kõik ei meeldi.

Klymene: Ta oli nii lihtne, nii tagasihoidlik. Ta jäi isegi maakera jaotamisest välja, Zeus unustas ühe jumala ära! *(Kohe kurjalt.)* Unustas ära!

Phaethon: Ah, nüüd tuleb see vagajutt, mida kõik koolilugemikud täis on! Eks, et kui Zeus märkas, siis isa ei tahtnudki enam oma osa, vaid leppis ühe pisikese saarega? Eks? Ma olen seda küllalt tuupinud, sellest kirjutas juba Pindaros, see ei ütle mulle midagi uut. Pealegi kuulub nüüd talle niikuinii veerand maailma.

Klymene: Ta on su isa.

Phaethon: Millega sa seda tõestad, et ta mu isa on?

Klymene: Sa oled veel väga noor. Mul ei sobi seda sulle öelda . . .

Phaethon: Oo maailm, purjus jumalate okse . . .

Klymene: Miks sa nii inetult räägid? Kas me ei või midagi välja mõelda? Midagi teha?

Phaethon: Ehk hüppame üle oma varju, ah? Ütle mulle otse, kuidas see täpselt oli.

Klymene *(edvistades)*: Oli, nagu ta ikka on.

Phaethon: Ah, mitte seda.

Klymene: Mida siis?

Phaethon; Kindlust! *(Karjub.)* Kindlust tahan ma. Kindlust!

Epaphus *(ilmub)*: Ema ärge andke talle seda kindlust.

Phaethon: Kuulasid pealt?

Epaphus: Ei, sa karjud ju nii, et mitme kilomeetri taha on kuulda. Klymene, uskuge mind. pärast juhtub nii, et me lihtsalt ei jõua ära kahetseda.

Klymene. Mis te minust tahate! Teie kõik!

Epaphus: See on poliitika. Te ju teate, et poliitikat saab ignoreerida, aga mitte kaua. Ühel hetkel koputab ta meie uksele ja kutsub ka meid kõiki üles aktiivsusele. Nüüd siis koputas poliitika teie uksele ja äratas teid väikekodanlikust rahust. Masin käib,

proua Klymene, ja teda ei saa enam peatada.

Klymene: Aga mina, kes ma olen ema, — ema! Kas mina ei saa midagi teha?

Epaphus: Proovige. Ärge laske tal Heliose juurde minna.

Klymene: Kas sa tahad siis kindlasti paleesse minna, poeg?

Phaethon: Jah . . . ema.

Epaphus: No näete! Tõeline nonkonformist!

Klymene: Aga mis puutub teisse, kuhu läheb minu poeg?

Epaphus: Ma ei saa aru, proua Klymene.

Klymene: Kui ta ikkagi läheb, mis siis? Läheb ja pääseb jumalate hulka? Mis siis, ah?

Epaphus: On Zeusi käsk, et Heliose töökohale ei tohi läheneda ükski surelik.

Klymene: Näed siis, Phaethon. Aga kui sa lähed ja ei saa sisse, mis siis?

Phaethon: Siis olen laip.

Klymene: Oo ei, seda ei sünni! Sa ei lähe!

Phaethon: Lähen.

Epaphus: Phaethon, sa oled hull.

Phaethon: Mine ära.

Epaphus: Miks?

Phaethon: Käi minema, jäta mind rahule oma poliitikaga, oma nonkonformismiga, oma hullusega. Saa aru, mind ei huvita need teemad, need sfäärid.

Epaphus: Ma tahtsin ainult situatsiooni selgitada.

Phaethon: Mida tead sina minu situatsioonist. Ela oma situatsioonis, jäta mind rahule. Käi kuradile! Sina, ema, mine ka ära. Ma tahan üksi olla.

Epaphus: Hästi, hästi, ma lähen. Aga te tuletate veel mu sõnu meelde . . . *(Lahkub.)*

Klymene: Lähme koju, poeg . . . Ma olen nii õnnetu, ma ei saa üldse aru. Aastaid olen ma sellest unistanud, kuidas me kord palees elame . . .

Phaethon: Virtinaks sa ei saa. Ma lähen Heliose juurde juba sel nädalal. Ja kui nüüd ei saa, siis lähen tuleval nädalal, ja kui siis

ei saa, siis ületuleval. Ema, sellest unistusest loobu heaga. Kas sa lubasid neile, et veenad mind ümber, jah?

Klymene: Nad ähvardasid.

Phaethon: Mine ja puhka, ema.

Klymene: Kui sa loobuksid, saaksime lossis elada.

Phaethon: Kui ma ei loobu, saame ka. Mulle meeldib viimane võimalus rohkem.

Eos *(jookseb sisse)*: Phaethon, mine palee tagaukse juurde, teenrid viivad su Heliose tuppa. Õhtu on lähedal, ta maandub kohe. Oota teda seal. Mine ruttu, jookse!

Phaethon: Nüüd ... kohe ... Heliose juurde?

Eos: Jah, nüüd kohe.

Phaethon: Ma ... lähen.

Eos: Rutta!

Klymene: Põeg, nad tapavad su! Ära mine!

Eos: Minu käsul võetakse teda seal vastu ja ta peast ei lange ükski juuksekarv. Armas, mine ruttu!

Klymene: Poeg, tule siia. Kui ta küsib, kust sa tead, siis ütle, et ... *(sosistab Phaethonile midagi kõrva, itsitab)*. Ütle, ütle.

Phaethon: *(hämmastunult)*: Ema!

Klymene: Aga see oli nii.

Phaethon: Ma ... lähen. *(Paus; läheb siis ruttu välja.)*

Klymene: Jumalanna! *(Langeb põlvili.)*

Eos: Ma pole mingi jumalanna.

Klymene: Kuidas nii?

Eos: Ma pole enam jumalanna.

Klymene: Ei ... ole? *(Tõuseb aeglaselt püsti.)*

Eos: Ma varastasin Zeusi pitsati ja andsin Phaethonile loatähe paleesse pääsemiseks. Ma rikkusin koodeksit. Ma olen nüüd täiesti tavaline tüdruk, kes varsti Zeusi kohtu ette satub. Täiesti tavaline tüdruk, kas kuulsite!

Klymene: Oh, miks te seda tegite?

Eos *(kinniselt)*: Oli selline tuju.

Klymene: Kas tõesti meie pärast loobusite jumaluse särast? Oh, milline ohver! Kas tõesti meie pärast?

Eos: Ei tea.

Klymene: Milline ohver!

Eos: Ah, ärge rääkige! Mulle meeldib teha nii, et on tehtud.

Algab mürin, mis teatab meile päikesevankri maandumisest, ühes sellega hakkab lava pimenema. Täispimeduses kasvab mürin fortissimoni.

II pilt

Lava nagu I vaatuse I pildis. Rahutu, varjeheitev õine valgus. Mürin lõpeb.

Noor sõdur: Ongi päikesejumal jälle tagasi!

Vana sõdur: Just. Tema sõidab päevast päeva, meie valvame päevast päeva. Ilma meieta ta juba ei sõidaks. Meie valve all ta sõidab ja sõidab. Tulevad uued sõdurid, tema aga muudkui sõidab. Igavene elu neil jumalatel. *(Paus.)* Noh, sa käisid ju vahepeal linnas, mis uudist seal ka oli?

Noor sõdur: Räägitakse, et Odysseus on tagasi jõudnud.

Vana sõdur: Ah tema kah tagasi? Noh, sellel mehel võis see Trooja sõjast tulek küll pikk olla.

Noor sõdur: Oh, ta olevat jõudnud igal pool ära käia. Olnud nümf Kalypso juures ja kükloop Polyphemose juures ja nõid Kirke juures ja veel sajas kohas. Aga mis ta veel koju tulles tegi! *(Õhinal.)* Tuleb Odysseus koju oma naise Penelope juurde, vaatab: tuba rahvast täis, kõik lakuvad, lõugavad ja laaberdavad. Kurat teab, mis juubelit nad seal pidasid. Noh, Odysseus vihastas: ikkagi tema maja, tema tuleb üle hulga aja koju! — võttis ja tappis kõik külalised maha. Üle kolmesaja inimese olevat ühtejutti vagaseks teinud! See on alles mees!

Vana sõdur: Jah, tema oli küll üks peenike poiss. Mina nägin teda Trooja all. Tegime seal

puhta töö. Lapsed, naised — niitsime neid nagu heina. Mäletan seda ööd, kus me puuhobuse sees Troojasse tungisime... Lapsed jooksid jumalate altarite juurde kokku, kisendasid nagu kassipojad... aga või see aitas, he-hee!

Noor sõdur: Huvitav on kuulata sinusuguste vanade sõjameeste mälestusi — kuidas elati ja oldi...

Vana sõdur: Ma mäletan, kui troojalased seda puuhobust, kus meie sees olime, linna tassisid, siis tuli üks preester nimega Laokoon, see hakkas neid veenma, et hobune toob õnnetust, et selle hobuse tõttu hukkuvad nemad ise ja aetakse orgi otsa nende lapsed ja vägistatakse nende naised. Tuli hoiatama, kuramus, tahtis kodulinna päästa. Aga jumalanna Athena oli tol ajal parajasti meie poolt, see saatis kaks madu, need kägistasid Laokooni surnuks ja mõlemad ta pojad veel pealekauba. Tule veel kodulinna päästma, raisk! Jah, olid ajad. Meie otsustasime sõdade saatuse. Pea seda meeles, poiss.

Helios astub aeglaselt sisse, tehnilise töötaja välimusega, näeb väsinud välja.

Sõdurid: Tervist! Elagu päikesejumal Helios!

Helios *(tüdinult)*: Tervist, sõdurid. Kuulge, mehed, kas teil suitsu on?

Sõdurid *(otsivad meeleheitlikult kõikidest taskutest korraga, leiavad suitsud, pillavad need mitu korda maha jne.)*: On, jumal!

Helios: Aitäh. *(Läheb aeglaselt ära.)*

Noor sõdur: Ma pakkusin päikesejumal Heliosele suitsu!

Vana sõdur: Tss... See olin mina.

Noor sõdur: Mina andsin talle ju suitsud kätte.

Vana sõdur: Aga need olid minu suitsud.

Noor sõdur: Minu!

Vana sõdur *(ähvardavalt)*: Kui elada tahad, pea meeles, et need olid minu suitsud.

Noor sõdur: Ega ei olnud küll.

Vana sõdur: Või vanemale vastu rääkima... *(Virutab noorele sõdurile toorelt hoobi näkku. See kukub põrandale.)* Noh, kelle suitsud?

Noor sõdur *(tõustes, suunurgast verd pühkides)*: Sinu...

Vana sõdur: No nii.

Helios *(tuleb koos Phaethoniga)*: Ausalt öeldes, ma päris ehmatasin, kui teid oma kabinetis nägin. Ma pole seal kunagi ühtki inimest näinud.

Phaethon: Sinna on inimestele sissekäik keelatud.

Helios: Võib-olla. Mis on siis selle enneolematu visiidi eesmärk? Andke andeks, kas teil suitsu on? Ma olen enda omad jälle kuhugi kaotanud. Igavene hajameelsus.

Phaethon pakub suitsu.

Helios: Aitäh. Tegelikult ma ei tohiks suitsetada, niikuinii olen seal ülal kogu aeg suitsu ja tule sees. Kes te õieti olete? Mul on tunne, et olen teid kuskil varem näinud.

Phaethon: Vaevalt küll.

Helios: Hm... Kes te siis olete?

Phaethon: Teie poeg.

Helios: Mis? Jama. Käige minema oma rumala jutuga. *(Tahab lahkuda.)*

Phaethon: Teie poeg!

Helios: Minu poeg? Te olete hull!

Phaethon: Ma olen teie poeg. *(Paus.)*

Helios *(segaduses)*: Hm... Või minu poeg? Jah... see ei ole muidugi võimatu, et mul kuskil poeg on, aga ma pole temast midagi kuulnud, ja...

Phaethon: Nüüd olen ma siin.

Helios *(mõtlik-väsinult)*: Ah... nüüd oled sa siin? Aga kuidas su ema nimi on? Mis?

Phaethon: Klymene.

Helios *(mõtleb, siis kurva piinlikkusega)*: Tead, nagu tuleks midagi meelde, aga ei mäleta. Rumal lugu. *(Paus.)* Aga palun väga, noormees, kuidas sa seda ise tõestad, et sa mu poeg oled? Siin on siiski tõendeid vaja, kulla sõber. Anna andeks, ma lihtsalt pean seda küsima.

Phaethon: Pole mul mingit tõendit, mitte ühtki dokumenti.

Helios: Mitte midagi? Aga äkki on? Vaataksime järele.

Phaethon: Üks asi ehk... Mu ema rääkis mulle hiljuti, et kui ta teiega oli, siis...

Helios: Ütle, ütle, ära karda. Sulle ei juhtu midagi.

Phaethon: Siis olla te öelnud... teile olla meeldinud... et... ja te tahtnud... *(Sosistab midagi Heliosele kõrva.)*

Helios *(puhkeb naerma)*: Ehee, õige!

Phaethon: Mis õige?

Helios *(joviaalselt)*: Nojah, see võis küll olla. Nii võisin tõesti ainult mina öelda. Tõsi, see on õige, et ma naistest vähe tean. Kes see teine siis veel nii öelda sai? Ma mäletan, jah, oli mingi pidu. Seal sai naistega niisugust nalja tehtud, milleks enam hiljem pole julgust jätkunud.

Phaethon: Mu ema jutt kõlab ka umbes samamoodi.

Helios: Ja vaata, või siis ikka poeg... Mis su nimi on?

Phaethon: Phaethon.

Helios: Phaethon? Ja nüüd otsisid mind üles?

Phaethon: Jah.

Helios: Milleks?

Phaethon: Pojad otsivad ikka oma isa üles.

Helios: Jah, küllap see on nii kombeks.

Phaethon: Nii see just on.

Helios: Ja mis ma sinuga peale pean hakkama? Mis ma sinuga teen?

Phaethon: Kas mina pean seda ütlema?

Helios: Hm. *(Paus.)* Kuidas su ema siis elab?

Phaethon: Hästi. *(Paus.)*

Helios: Tead, ma ei suuda ikka uskuda, et see nii on... Hm... Kuule, anna veel suitsu! Täitsa naljakas. Mis sa siis nüüd teha kavatsed? Kuhu sa lähed?

Phaethon: Ma ei tea.

Helios *(hõõrub käega laupa)*: Jah, hm... oota üks hetk. Ma tulen kohe tagasi. *(Läheb, jääb teel seisma.)* Hm, poeg... (Lahkub.)

Noor sõdur: Noh, lase ühte, lase teist, aga nemad on kõik omavahel sõbrad. Kelle poolt ma pean lõpuks olema? *(Solvunult.)* Saa veel vastu lõugu kah...

Vana sõdur: Sina oota ja vaata. Kõik läheb oma rada. Meil on ikka kõige parem. Meil pole midagi kaotada. Nemad värisevad, mitte meie.

Noor sõdur: Arvad sa?

Vana sõdur: Pane tähele.

Helios *(tuleb tagasi)*: Kuule, Phaethon, ma leidsin vana kolu hulgast ühe medaljoni. Selle too naine mulle andis. Vaata, ega see sinu ema ei ole?

Phaethon *(uurib medaljoni)*: Ei, see... ei ole minu ema.

Helios *(siiralt)*: Kahju, väga kahju... Minu arust too naine andis selle mulle. Või kes see kurat võis olla... *(Võtab medaljoni enda kätte.)* See on vist... ah, ei tea kah. *(Klõpsab medaljoni kinni ja pistab taskusse.)*

Kükloop siseneb, märkab situatsiooni, lahkub kohe.

Helios: Aga huvitav, kuidas me selle siis kindlaks teeme?...

Phaethon: Teate, ärge nähke vaeva. *(Imeliku rahuga, tal on sel hetkel kõigest kõrini.)* Niikuinii ei saa midagi kindlaks teha. Ja see, et mu ema teie intiimsaladust teab, ei tähenda ka veel midagi. Lõppude lõpuks teadis mu ema paljude intiimsaladusi, ta oli ju lits, aga ega kõik need mehed sellepärast veel mu isad pole. Teate, mul poleks maksnudki siia tulla.

Helios *(ladusalt)*: Tohoh, miks mitte? Juttu võib ikka ajada.

Phaethon: Niikuinii ei saa midagi tõestada.

Helios: Aga miks te siis tulite? Tahtsite välja pressida, šantažeerida?

Phaethon: Ei, ärge ärrituge, ma ei kavatsenud üldse midagi.

Helios *(erutudes)*: Te tahate öelda, et te valetasite?

Phaethon: Ei tea.

Helios: Te ütlesite, et olete minu poeg!

Phaethon: Ei, mulle see osa vist ei sobi.

Helios: Enne ütlesite üht, nüüd teist!

Phaethon: Andke andeks, et tülitasin. *(Lahkub.)*

Helios: Kuidas sa julged? Kuidas tohib minuga nii käituda? Sina lähed rahulikult ära. Aga mina? Aga mina? Kuidas sa julged? Lurjus! *(Valjusti.)* Hei, sõdurid, tooge see poiss kohe tagasi! Jalamaid!

Sõdurid tormavad käsku täitma. Mõne sekundi pärast lohistavad nad sisse Phaethoni ja panevad ta rusikahoobiga näkku toolile istuma.

Helios: Nüüd käige kuradile! *(Sõdurid taanduvad.)*

Phaethon: Noh, mis te veel ootate?

Helios nagu ei märka seda.

Phaethon: Mis siin enam mõelda on?

Helios: Mida?

Phaethon: Likvideerige mind. Kõik probleemid on kohe möödas. Ma ootan.

Helios: Mida sa ootad?

Phaethon: Ma ootan surma. Ma olen selle ära teeninud. Laske käia, ega see teil esimene pole. Noh?

Helios *(pika pausi järel)*: Phaethon, mulle tuli meelde.

Phaethon: Mis teile meelde tuli?

Helios *(peaaegu paaniliselt)*: Mulle tuli meelde, et sa oled minu poeg. Tuli meelde, ausõna, usu — Klymene, jah, ma mäletan! Ta oli mitu päeva ainult minuga, jah! Phaethon, kas sa usud?

Phaethon: Ei usu.

Helios: Usud?

Phaethon: Jah, aga eriti ei usu.

Helios: Kuidas sa julged?

Phaethon: See on sentimentaalsus, mis jumalale ei sobi. Jätame selle teatri. Teatavas eas

meeste ainus lohutus on endast nooremate pugeda.

Helios: Phaethon, see pole nii. See pole nii, ma mäletan kõike. Ausõna! Usu mind, poeg! *(Paus.)*

Phaethon *(uue tooniga)*: Muidugi, ma tahaksin uskuda, aga . . .

Helios: Aga ei usu, mis?

Phaethon: Ma muidugi . . . tahan uskuda.

Kükloop siseneb vargsi, jääb tagapool seisma.

Helios: Aga ei usu?

Phaethon: Hea küll, mina usun, aga keegi ei usu seda peale meie. Nemad siin ei usu.

Epaphus siseneb ettevaatlikult, jääb tagapool seisma.

Phaethon: Keegi ei usu.

Helios: Kes ei usu? Ma vannun sulle, et sa oled mu poeg.

Phaethon: Vannud? Mille nimel, ja milleks?

Helios: Ma vannun sulle, et sa oled mu poeg. Vannun Styxi nimel, et täidan i g a sinu soovi, kui see ainult minu võimuses on.

Phaethon *(innustudes)*: Vannud . . . Styxi nimel . . . kõike?

Helios: Jah, ma juba vandusin Styxi nimel. See on kõige hirmsam vanne. Oodaku mind Tantalose ja Sisyphose piinad pilkases maa-aluses, kui ma oma vannet murran!

Phaethon *(äkki hoopis kahtlevalt)*: Isa, miks sa nii vannud?

Helios: Ma vannun tõtt.

Phaethon: Aga ikkagi — milleks nii hirmus vanne?

Helios *(hoogu sattudes)*: Sest ma tahan, et kõik usuksid. Tahan, et kõik teaksid, et mul on poeg ja et ma pole lõpuks enam üksi. *(Kõigile.)* Kuulsite, ma vandusin Styxi nimel, et täidan oma poja iga soovi, kui see ainult minu võimuses seisab.

Kõik *(kooris)*: Kuulsime, jumal Helios. Kuulsime, jumal Helios.

Paus. Phaethon istub rammetult, siis tõstab äkki pea.

Phaethon *(teravalt, otse rünnates)*: Võin ma kohe soovida? *(Naeratab.)*

Helios: Kas või kohe.

Phaethon: Nüüd, praegusel hetkel?

Helios: Nüüd, praegusel hetkel.

Phaethon: Teate, ma... *(Sel hetkel jääb ta veel takerduma.)*

Helios: Soovi julgesti.

Phaethon *(nagu lööki oodates)*: Luba mulle päikesevankrit. *(Paus.)*

Helios: Mis... millal... mida?

Phaethon: Praegu kohe. Hommikul. *(Paus.)*

Helios: Sa oled hulluks läinud.

Phaethon: Isa, sa lubasid, sa andsid vande.

Helios:, Jah, aga... Istu, palun. *(Paus.)* Tead, Phaethon, soovi midagi muud. See on raske asi. Sa ei kujuta ette, kui raske see on.

Phaethon: Jah, raske küll, aga ilma selleta on mul veel raskem.

Helios: Aga ma kardan.

Phaethon: Mina ei karda.

Helios: See on tõesti raske.

Phaethon: Las olla! Ma saan hakkama. *(Kõigile; pateetiliselt.)* Jah, ma tahan näha, kuidas mäetipud mu ees helendama löövad, kuidas elu ärkab, kuidas varjud kaovad, kuidas kõik lööb särama minu vankri ees. Kõik te olete mind petnud, olete valetanud, olete rääkinud üksteisele vastu. Te arvasite, et inimene on ohutu, te arvasite, et lükka ainult sõrmega, ja ta ongi teelt kadunud. Ei, see ei lähe teil läbi. Praegu on kesköö. Mõne tunni pärast näitan ma kõigile, mida ma suudan. *(Heliosele.)* Isa, anna mulle vanker, ära murra vannet!

Helios: Anda... Heliose vanker sulle?

Phaethon: Jah.

Helios: Miks ma küll andsin vande... Miks sa ei palu midagi muud?

Phaethon: Isa, nüüd on sellest juba hilja rääkida.

Helios: Halasta mu peale, poeg.

Phaethon: Ei, isa.

Helios: Ma ei usu, et keegi peale minu seda vankrit juhtida suudaks. See tee pole üldse lõbus, usu, ma ei taha sind surma saata, näed, kui ilus on maailm ümberringi. Soovi, mida sa iganes tahad, ma täidan kõik, mida sa ainult soovid. Armas poiss, sa ei palu kingitust, vaid karistust. On sul tütarlaps?

Phaethon: Jah, on.

Helios: Mõtle siis vähemalt tema peale!

Phaethon: Ma mõtlen, aga see on juba otsustatud. Isa, siin pole enam mõtet arutada. Mul läheb hästi, küll sa näed, sest ma tean, et mul läheb hästi, sest ma tean, miks mul hästi minema peab. *(Paus.)*

Helios: Kükloop, tule siia!

Kükloop: Jah, teie kõrgeausus.

Helios: Homme sõidab minu asemel tulivankril mu poeg. Siin ta on.

Kükloop: Igale isale on niisugune poiss auks. Lubage teile isaks saamise puhul õnne soovida!

Helios: Tänan väga!

Kükloop: Jumalatel ikka veab.

Helios: Võib-olla. Olgu vanker viimase kruvini üle vaadatud! Hoiatan, ma saadan Epaphuse kontrollima!

Kükloop: Püüan, nagu suudan.

Helios: Ja rohkemgi!

Kükloop: Ja rohkemgi. Olete õnnelik noormees, istute jumala kohale! Mina küll vist sellist õnne kunagi ei näe.

Phaethon: Seda on teie näostki näha.

Kükloop: Mida?

Phaethon: Et teile ainult väikesed asjad sobivad. Hoidku Zeus teid suurte ja isegi keskmiste asjade eest!

Kükloop: Tänan, härra!

Phaethon: Võtke heaks!

Helios: Sa pead nüüd puhkama. Tule, lähme! *(Lahkuvad.)*

Kükloop ja Epaphus tulevad esiplaanile. Siseneb Hades.

Kükloop: See värk sõidab tõesti nii kohmakalt, et ta võib ka iseenesest alla tulla. Aga pole ka võimatu, et Phaethon siiski hakkama saab. See ei meeldi mulle. Kõik võib juhtuda ... kõik ...

Hades *(juurde astudes)*: Teatava tõenäosusega. Siin kehtib suurte arvude seadus. Kõik on tegelikult matemaatilise juhuse otsustada. *(Muigab.)*

Epaphus: Teadus on meie ajal suur väärtus.

Kükloop: Aga mulle ei meeldi, et inimene istub jumalate sõidukis.

Hades: Mulle ka mitte, aga see on juba maitseasi. Ma ei suru oma maitset kellelegi peale.

Kükloop: Olge mureta! On hullemategi asjadega hakkama saadud.

Hades: Tean. Muudeks asjadeks te ei sobigi.

Kükloop: Tänan! Lootke minu peale!

Hades: Kas võib siis teie peale loota?

Kükloop: Ma ütlesin, et ega see esimene pole. Keerame üht nuppu, keerame teist ... *(Laksutab keelt.)*

Epaphus: Ei, teate, mulle see ei meeldi.

Hades: Mis teile ei meeldi, Epaphus?

Epaphus: Ma olen teie meetodite vastu. See on antihumanistlik, see on ... barbaarne! See käib minu printsiipide vastu. Meie riigis ei tohi alla kohta sõdurlikkusel.

Kükloop: Mäss?

Epaphus: Ah, ärge karjuge! Ma tahtsin ainult öelda, et teie tegutsege, nagu õiglus nõuab, aga mina viibiksin hea meelega kõrval. Ma kaitsen humanismi.

Hades: Viibige, kus teile meeldib!

Epaphus: Tänan teid. Ma olen alati imetlenud teie peenetundelisust. *(Lahkub.)*

Kükloop: Kuradi intelligent see Epaphus!

Hades: Teil on alaväärsuskompleks.

Kükloop *(raevukalt)*: Muidugi, kurat võtaks! Meie peame nende eest kõik töö ära tegema, eks ole? Nemad pikutavad ja ootavad, aga meie lasku nende eest soolikaid! Ja kui meie

oma töö teinud oleme, siis ronivad nemad lagedale ja hakkavad jälle demokraatiast sonima. Kurat, meie rajame demokraatiat oma tööga, meie sumame veres demokraatia nimel, meile on demokraatiat vaja, aga mitte neile! Ise ei julge püssigi kätte võtta, ja möliseb demokraatiast!

Hades: Ärge lärmake! Vaadake parem, milline öö! Selline öö meeldib mulle. Öös lõpeb kõik. Öö teeb mind natuke sentimentaalseks.

Kükloop *(püüdlikult)*: Jah, kuidagi kahju on kaduvast ajast, mis ei tule enam iial, iial tagasi. Kas teil pole niisugust tunnet, šeff?

Hades: Ei. Milleks? Aeg? Häh.

Kükloop: Mulle meenub ikka mu kauge lapsepõlvekodu. Olin nii õnnelik ja vaba, kui jõekese ääres luhal mängisin.

Hades: Minul pole kodu. Mu ürgkodu on kosmos.

Kükloop: Tõesti?

Hades: Kas te siis ei tea? Te ei tunne mütoloogiat?

Kükloop: Tean, tean, muidugi tean.

Hades: Ah, teie ... Laulge parem midagi!

Kükloop: Ah, laulaks ... laulaks ... üle metsade ja jõgede ...

Hades: Laulge siis, ärge lobisege!

Kükloop *(laulab)*: Kui lapsena lustilla luhal ma mängisin lillede seas ... *(Kogu laul, sõdurid laulavad kaasa.)*

Eos siseneb laulu ajal.

Epaphus: Oo, jumalanna Eos!

Eos: Hades, teie siin?

Hades: Jah, ma olen siin. *(Vaatab pikalt Eosele otsa.)*

Epaphus: Teate, et homme hommikul peate päikesevankril taevasse saatma härra Phaethoni?

Eos: Mis? Homme hommikul?

Epaphus *(irooniliselt)*: Kas teie arvasite, et alles ülehomme?

Eos: Juba hommikul ... *(Lahkub ruttu.)*

Epaphus: Jumalanna... ja sai niisuguse asjaga hakkama!

Hades *(naeratades)*: Ta pole enam jumalanna.

Epaphus: Ah tõesti?

Hades: Ei, ei ole. Ta tegi halva teo, ja ongi kõik. *(Laiutab käsi.)*

Kükloop: Maha lasta. Tunnistajaid pole vaja. Olete nõus, härra Hades?

Hades: Mulle isegi meeldib, kui mu alluvad iseseisvaid otsuseid teevad.

Kükloop: Püüan, härra Hades. Väga hea. Nüüd kuulub Eos likvideerimisele ja ta ei saa meil enam Phaethoni likvideerimist takistada. Hohoo! Kas võib?

Hades: Kes sureb sel aastal, pääseb sellest tuleval aastal. Kes nii ütles? Haa! Tehke, mis tahate!

Epaphus: Millised abinõud... Tappa inimene... Kuidas te saate tappa inimest? Mis on kallim kui inimelu?

Kükloop: Häh, kõik tapan maha, kui tarvis!

Hades: Ma palusin juba kord, kas te ei loobuks sellest rumalast kombest avalikus kohas lollusi rääkida?

Epaphus: Ma kaitsen elu!

Hades: Ja teie, härra Epaphus, jätke see virisemine! Andke andeks, aga ma nimetaksin seda tõesti nii.

Epaphus: Ent inimelu!!!

Hades: Ja teie, Kükloop, kui teil on Eose suhtes mingeid kavatsusi, siis olge džentelmen! Te teate, mis see tähendab?

Kükloop: Mitte täiesti.

Hades *(raevub äkki, esimest korda selle aja jooksul)*: Kõike peab teile seletama, ühtegi asja te ise ei taipa! Mis sa vahid mind? Džentelmen — see on tuhat pisiasja! Naistele ei tulistata näiteks näkku, selge? *(Pühib närviliselt taskurätiga otsaesist.)* Vabandage, härrad, ma ärritusin, aga ma ei talu mõttelaiskust. Ma tahan enda kõrval näha intelligentseid inimesi, selge?

Epaphus: Selge!

Kükloop: Selge!

Muusika, pimedus.

III PILT

Sama tegevuskoht.

Phaethon *(üksi laval, laulab)*:

Kus nüüd targad näevad taevarajal
tulekera vaid, mil puudub hing,
oli kuldse vankriga tol ajal
teha üllal Heliosel ring.
Kõrgem tasu kätte võitma voorust
kutsus elutandril võitlejaid,
suure teo eest maitsta iginoorust
üllad vaimud õndsatena said.
Sellele, kes surnuid taga nõudis,
tuli alistuda jumalal:
oma sihi poole laevur sõudis
Kaksikute sära all.
Tühja välja kohal päike loojus,
pilk ei leia ühtki jumalust.
Ah, sest pildist kadus elusoojus,
jäi vaid vari, kurb ja must.
Luulemaale jumalate sugu
koju läks, sest tarbetu ta hool
on maailmale, mis sedalugu
püsib ainult enda hool.[1]

Hades *(tuleb jalutades sisse, väljaspool tööülesandeid)*: Tere õhtust!

Phaethon: Kes te olete? Ma ei tunne teid.

Hades: Teil ei tarvitsegi mind veel tunda, te olete alles noor. Aga mina tunnen ja tean teid.

Phaethon: Mis see minusse puutub?

Hades: Küll mulle meeldib see teiesuguste elujulgus ja enesekindlus. Tahaksin väga, et

[1] Fr. Schilleri ballaadist «Kreeka jumalad» (A. Kaalepi tõlge).

te seda kunagi ei kaotaks, ka vanul päevil mitte.

Phaethon: Ärge muretsege!

Hades: Aga kui palju olen ma näinud mässumeelseid noorukeid, kellest on saanud vanemad tusased härrad ja kes meenutavad mulle seda värssi: «Kuhu jätsid oma unelmad suured, rüütel, kuhu jäi ristisõit?» Noorelt on ilus surra. Kes sureb noorelt, see ei vanane enam kunagi, igavesti on ta meie mälestustes puhas ja noor. Mitte kunagi ei reeda ta oma ideaale, mitte kunagi ei astu ta konformismi ja tuulenuusutamise teele. *(Paus.)* Hea küll, ma ei sega teid kauem. Olge tugev, noormees, püüdke alati ikka edasi! *(Surub Phaethonil kätt, jalutab lavalt ära.)*

Eos tuleb aeglaselt sisse.

Phaethon: Eos, sina?

Eos: Sa julgesid talt seda paluda?

Phaethon: Näed ju, et julgesin.

Eos: Ja ta lubas?

Phaethon: Oh, ta lausa sundis mind uskuma, et ma ta poeg olen.

Eos: Oled sa siis?

Phaethon: Kes seda teab? Vist mitte.

Eos: Miks ta siis lubas?

Phaethon: Eks tal olnud meeldiv mõelda, et ta kord ka mees oli.

Eos: Ära räägi temast nii halvasti!

Phaethon: Jah, ega ei ole mõtet.

Eos: Kas sa kardad?

Phaethon: Vist küll. Aga nüüd on juba ükskõik.

Eos astub Phaethoni juurde ja embab teda.

Phaethon: Ma olen õhtul sinu juures tagasi. Oota mind!

Eos: Ma ootan.

Phaethon: Või ära oota!

Eos: Rumal. Ikkagi ootan.

Helios (siseneb, suitsetab närviliselt): Ah, teie ... siin? *(Kohmetub.)* Nii et siis ...

Kükloop (siseneb): Härra Phaethon, kas tohin teid salvimisele paluda?

Phaethon: Salvimisele?

Helios: See on kuumuse vastu.

Epaphus (tuleb): Tere, Phaethon! Kuidas tuju on, mis? Sa siis lendad? *(Toob Phaethoni ettepoole.)* Ma kadestan sind, vanapoiss, ma kadestan sind. Sa teed ju seda, mida mina alati teha olen tahtnud. Ainult et mina tahtsin, tahtsin, aga ei suutnud tungida läbi poliitilise masinavärgi terasvõrgu, sina aga lähed ja viid meie unistused täide. Homme taevasse vaadates hakkan ma paluma nii sinu eest kui ka kõigi nende eest, kes meie maailmas surmaohule vapralt vastu lähevad. Ole tugev!

Helios: Phaethon, mine! Ma saadan sind. *(Lahkuvad.)*

Kükloop (Epaphusele): Ja nüüd? Järjekordsete ülesannete juurde, eks ole?

Epaphus: Ega ei saa öelda, et see Phaethon nii väga kehv poiss oleks. Võimatu pole seegi, et temast saab varsti jumal. Võib-olla suudab Zeus talle igavese elu nõutada, kui Helios vastava ettepaneku teeb. Kõik on võimalik. Meie arenevas maailmas tuleb ka endal pidevalt areneda, et sammu pidada. Meenutagem, et jumalad Herakles ja Dionysos olid nooruses samuti surelikud. Võib-olla jätad need kruvid parem rahule?

Kükloop: Niisugune ümbernurgamäng mulle ei meeldi. Mees ei hakka kõhklema, kui töö ees. Ära virise! Inimesed! Ma neile näitan! *(Eemaldub, jääb ootama.)*

Epaphus (kehitab õlgu): Mees nagu tank, ei taipa midagi, ei märka uue võrseid. *(Eosele.)* Te olete ju nõus, preili Eos, et inimesepoeg on päikesevankrist liiga kaua eemal hoitud? On tõesti viimane aeg, et need asjad muutuksid.

Eos: Ma olen seda alati arvanud.

Epaphus: Ka mina olen seda alati arvanud, aga ma pole kunagi olnud nii mehine, et seda välja öelda. Ei, tema on õige poiss, huvitav poiss, just teda on meil meie võitluses vaja!

Klymene *(tuleb pretensioonikalt sisse)*: Ma vajan Heliost.

Epaphus: Jaa, proua Klymene, ma kutsun. *(Lahkub.)*

Klymene *(Eosele)*: Meie asjad lähevad hästi. Varsti on poiss tulivankris. Jõuab ka lihtrahvas ometi paleesse!

Eos: Jah.

Helios *(tuleb)*: Kes te olete?

Klymene: Aga kes teie olete?

Helios: Mina olen päikesejumal Helios, Phaethoni isa.

Klymene: Oo muidugi, kuidas ma teid ometi ära ei tundnud? Oi, kui rõõmustav? Kuidas te elate? Hästi muidugi? Teate, ma olen nii õnnelik, et meie pojale avaneb tee taevasse!

Helios: Jah, see on tore. Nüüd on see käes, millest me kõik unistanud oleme! Aga siiski — kes teie olete?

Klymene: Mina olen Phaethoni ema. Kas te mind siis ära ei tunne?

Helios *(segaduses)*: Tunnen ikka. Aga kas teie mind tõesti tunnete?

Klymene: Kes saaks teid unustada?

Helios *(ettevaatlikult)*: Miks mind siis unustada ei saa?

Klymene: Te olite nii hea minu vastu.

Helios: Oi, mis te nüüd...

Klymene: Ei saa vaikida, kui on midagi niisugust, mis jääb meelde kogu eluks ja soojendab üksinduse külmuses südant.

Helios: Mul on tõesti hea meel. Kas te ei sooviks tulla Phaethoni juurde?

Klymene: Jah, muidugi! Kuhupoole minna? Sinna? Lai elamine on teil! *(Lahkuvad.)*

Kükloop *(annab sõduritele märku, astub Eose juurde)*: Preili Eos...

Noor sõdur tõstab püssi.

Kükloop *(karjatab)*: Mitte sina, mitte sina!

Noor sõdur *(on Eose pihta sihtinud ja tulistanud, enne kui teised vahele segada jõuavad. Kükloop langeb maha)*: Oi!

Epaphus *(tuleb sisse)*: Mis on lahti? Kükloop, mis sinuga on?

Hades tuleb sisse.

Kükloop *(vaevaliselt)*: Tola, sina ei oleks tohtinud lasta, sina mitte... Sa ei saa kellelegi pihta... *(Roomab mööda põrandat.)*

Noor sõdur: Ma küll sihtisin hoolega...

Kükloop *(agoonias)*: Ma teile veel näitan... *(Sureb.)*

Hades: Hüvasti, armas sõber! *(Vajutab surnu laud kinni.)* Teenisid mind kaua ja usinalt... *(Paus.)* Vahest liigagi usinalt *(Pöördub ära, pühib taskurätiga käsi.)*

Epaphus: See polnud nüüd küll plaanipärane.

Hades: Temal, kadunukesel, olid plaanid. Minul pole plaani. Aga nii oli ju ka üpris huvitav. *(Lahkub.)*

Epaphus *(õlgu kehitades)*: Võib-olla. Sõdurid, koristage laip ära. *(Saali.)* Soo! Nupukeeramine jääb ära. Kus on siis Phaethon?

Noor sõdur *(ähmi täis)*: Mina sihtisin küll seda, keda vaja!

Epaphus: Hea küll, hea küll, viige laip ruttu ära!

Noor sõdur lohistab laiba üle lava.

Helios tuleb sisse.

Klymene tuleb sisse.

Phaethon tuleb sisse.

Helios: Niisiis, mu sõbrad...

Noor sõdur lohistab väga asjalikult Kükloobi laipa vastassuunas üle lava.

Helios: Mis see siis on?

Noor sõdur: Laip. Ma ei leidnud sealpool ühtki sobivat kohta, proovin sinnapoole viia.

Helios: See on ju Kükloop!

Epaphus: Ta laskis ennast maha. Ta ei suutnud näha inimeste võitu.

Helios *(ilma erilise huvita, sest kõik ta mõtted on seotud algava lennuga)*: Ei tea, miks?

Vana sõdur: Eks tal olnud elust villand.

Helios: Hea küll. Phaethon, aeg on käes.

Epaphus: Phaethon, kohe asud sa teele. Luba, et ma loen sulle ühe Tyrtaiose värsi: Asu teele, sa eelkäind põlvist igikuulsaist võrsunud poeg! Ole spartlase väärne ja julgelt oda õigesse kätte sa haara, vasak kilpi sul hoidku.[1] Sa sammu elu säästmata, väärne kuis sulle.

Helios: Phaethon, ma õnnistan sind.

Epaphus: Ole vapper, Phaethon! Me usume sinusse. Sa võidad!

Klymene: Poeg, mõtle mulle!

Eos: Ja... mulle.

Epaphus: Kogu maa ootab seda hetke!

Sõdurid: Hurraa, elagu Phaethon! *(Paus.)*

Phaethon: Ah, ma ei taha minna!

Klymene: Mis?

Phaethon: Teate, ma justkui ei tahagi.

Epaphus: Phaethon, sa annad juba võitluse esimesel etapil alla? Terve inimkond vaatab praegu sinu poole!

Klymene: Phaethon, võta aru pähe! Mõtle, mis meid ootab!

Helios: Mu poeg, ära tee oma isa ausale nimele häbi!

Eos: Phaethon, kuidas sa siis nüüd niiviisi? Mina ju armastan sind.

Phaethon: Jätke kõik mind rahule!

Epaphus *(võtab Phaethonil käe alt kinni)*: Tule nüüd, tule!

Helios *(võtab Phaethonil teise käe alt kinni)*: Poeg, ära karda! Lähme, aeg on käes!

Eos: Mõtle minu peale, Phaethon!

Klymene *(tõukab Phaethoni õrnalt tagant)*: Poeg, astu, astu...

Kogu Phaethoni ümbritsev grupp lahkub, teda õrnalt kaasa vedades.

Noor sõdur: Vaata kuradeid!

[1] Tyrtaiose eleegia E. Niidu tõlkes.

Vana sõdur: Tolakari, ma ütlen!

Hääl: Kümme... üheksa... kaheksa... seitse... kuus... viis... neli... kolm... kaks... üks... null...

Mürin nagu näidendi alguses, see valjeneb, samal ajal süttib ka valgus, mis tähistab päeva tõusu. Kõik tulevad tagasi.

Helios: Läks!

Epaphus annab sõduritele märku.

Sõdurid: Hurraa! Hurraa! Hurraa!

Klymene: Oh, kas nüüd on minu poeg seal taevas?

Epaphus: Just! Tema! Meie uue põlvkonna lootus! Meie esindaja!

Klymene: Oh, ma olen kogu oma vaese ja õnnetu elu sellest unistanud!

Phaethoni hääl: Siin Phaethon, siin Phaethon. Algul ma ei suutnud vankrit kuidagi teel hoida, aga nüüd läheb kõik hästi. Maa on minu all ja teda on siit hea vaadata, siit kõrgelt. Kõik on korras, kõik on korras, ärge muretsege minu pärast!

Epaphus: Helios, ta saab hakkama! Ta viib meie unistused täide!

Helios: Tõesti vist saab! Ta on ju minu poeg!

Epaphus: See on pööre, see on midagi uut! Inimese poeg on päikesevankril. Inimese võimed on piiramatud.

Klymene: Härra Helios, kas ma võin nüüd arvestada, et mu elupaik saab olema siin palees? Oma äärelinna viletsas korteris, keset rottide krabinat ja tuule ulgumist olen ma alati sellest unistanud...

Helios: Mida? Ah jaa, ilmselt... küll. Jah, jah.

Klymene: Tore! Ja mida me nüüd teeme?

Hades *(astub sisse)*: Kui juhus ei tööta, pean ma juhust asendama.

Helios: Hades, teie siin?!

Hades *(rahulikult)*: Jah, mina. Ja ma täidan oma kohust. Vabandage, et segan. *(Üles.)* Härra peajumal Zeus, härra peajumal Zeus! Siin surmajumal Hades. On ettepa-

nek päikesevanker välgunoolega purustada.

Helios: Minu päikesevanker!

Hades *(ikka rahulikult):* Härra peajumal Zeus, ma ootan vastust!

Zeusi hääl: Härra Hades, teie ettepanek on vastu võetud. *(Äkiline terav mürin, valgusesähvatus, raua ragin, saabub täielik pimedus. Paus. Valgeneb veidi, võib eraldada inimeste siluette.)*

Eos *(karjatab):* Mis te tegite?

Hades *(naeratades):* Ma täitsin oma kohust ja seadsin maailmas korra jalule. Te ju teate minu õigust viimases instantsis vahele segada. Pealegi võin teile kinnitada, et ta ei piinelnud kaua. Mitte üle nelja sekundi.

Klymene: Oh, Phaethon on surnud, mu poeg on surnud!

Helios: Miks te seda ometi tegite, Hades?

Klymene vajub põlvili, katab näo kätega.

Hades: Härra Epaphus, ma loodan, et ajalugu annab sellest tulevastele põlvedele kõigiti õige pildi. Ma loodan, et ajalugu märgib ära kurva fakti, kuidas Phaethon päikesevankriga hakkama ei saanud, kuidas ta inimkonna sellega hädaohtu viis ja kuidas me tekkinud kurvas olukorras oma kurba kohust täitsime. Epaphus, tehke, mis te tegema peate! Palun veel kord vabandust! *(Lahkub.)*

Eos *(karjub):* Te kõik olete lurjused! Kõik! Aga mina ohverdasin tema heaks jumalanna nime... *(Jookseb ära.)*

Helios: Jah... kahju tõesti... ma arvan... sest... nii tore oli, kui poeg oli. Ja vankrist on kahju. Aga mis sa teed... ju siis nii oli tarvis... *(Laiutab abitult käsi, lahkub samuti.)*

Epaphus *(Klymenele):* Tõuske, ema, teie poeg on kangelane. Temast luuakse legende. Põlvest põlve räägitakse, kuidas teda taga

nuteti ja kuidas teie pisaratest sündis kuldne merevaik. Sõdurid, siin nutab hukkunud jumalapoja ema. Püssid palge! Austagem poja mälestust saluudiga! Olympos ei unusta oma poegi. Tuld! *(Kogupauk.)* Tuld! *(Kogupauk.)* Tuld! *(Kogupauk.)* Tänan! *(Tuleb eeslavale.)* Nii muutlik on meie maailm, et siin on üpris raske rahu säilitada. Siiski, humanism üle kõige. Parem vale õigel kohal kui tõde iga hinna eest! Uskuge! *(Lahkub.)*

Klymene ikka veel põlvili, nägu kätesse peidetud.

Noor sõdur: Raske päev oli, kuradi raske! Kui teeks õige suitsu?

Vana sõdur: Teeme! Jamavad ja jamavad, tolku ei mingisugust!

Noor sõdur: Vana, ilm on pimedaks läinud.

Vana sõdur: Oh, küll ta jälle valgeks läheb!

Noor sõdur: Jah, kus ta meie käest pääseb! *(Klymenele.)* Mammi, ära nuta! Küll muretsed uue.

Klymene *(tõstab pea, nuttes):* Aga ma ei... saa... vist... enam...

Gong.

Lava pimeneb, samal ajal läheb saalis veidi valgemaks. Kui on juba hämar, kõlab valjuhäälsest Zeusi hääl.

Zeusi hääl: Räägib Zeus. Räägib Zeus. Kõiki jumalaid palutakse nõupidamisele jääda. Kordan: kõiki jumalaid palutakse nõupidamisele jääda. Arutlusele tuleb kolm küsimust. Esiteks: jumal Heliose käitumise küsimus. Teiseks: endise jumalanna Eose käitumise küsimus. Kolmandaks: uue päikesevankri ehitamise küsimus. Kordan: kõiki jumalaid palutakse nõupidamisele jääda. Rahvas vajab uut päikest.

Saal valgeneb lõplikult. Zeusi teksti võib korrata ka koridoris ja garderoobis.

Eesriie.

1967

SISUKORD

MULJED JA JUHTUMID
Kassi maja 7
Lõvi jasmiinide all 9
Inimlik huvi õnne vastu 12
Kuidas päästa eesti kunsti 16
Kuu nagu kustuv päike 19
Luuletaja ehk ajuti lahkume, ühes käes kirjutusmasin ja teises grammofon 26
Äike 28
Sünnipäev 31
Juhtum teatris 35
Helgi Sallo lahkumine 39
Esimesed muljed Lätist 42
Alari unenägu 44
Lugusid Andersonist 46
Kolm müüti:
Orpheus 54
Juudit ja Olovernes 56
Külaskäik Phaethoni hauale 57
ELU VÕIMALIKKUSEST KOSMOSES 60
MÕRV HOTELLIS 115
PHAETHON, PÄIKESE POEG 165

Мати Унь т. МЕСЯЦ СЛОВНО ГАСНУЩЕЕ СОЛНЦЕ. На эстонском языке. Издательство «Ээсти Раамат», Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja M. Ojamaa. Kunstiline toimetaja L. Kruusmaa. Tehniline toimetaja H. Kruustee. Korrektor E. Bachverk. Laduda antud 15. VI 1971. Trükkida 21. IX 1971. Paber 54×24/16. Trükipoognaid 13,5. Tingtrükipoognaid 11,34. Arvestuspoognaid 10,41. Trükiarv 30 000. MB-09116. Tellimise nr. 3572. Trükikoda «Kommunist». Pikk. tn. 2. Hind 59 kop.

7—3—5
24—TL—4—71